રાષ્ટ્રગીત

સંગ્રહકર્તા:

ઇન્દુલાલ ક. યા[illegible]

રાષ્ટ્રગીત

પુત્તેં જાયેં કવણુ ગુણુ, અવગુણુ કવણુ મુએણુ;
જા બાપ્પીકી ભુંહડી, ચંપિ જ્જઈ અવરેણ.

યુગધર્મ કાર્યાલય,

અમદાવાદ.

પ્રત ૨૧૦૦. તૃતીય આવૃત્તિ સંવત ૧૯૭૯.

મૂલ્ય બાર આના.

પ્રકાશક :

ઈન્દુલાલ કનૈયાલાલ યાજ્ઞિક.

યુગધર્મ કાર્યાલય તરફથી,

અમદાવાદ.

મુદ્રક:

ચીમનલાલ ઈશ્વરલાલ.

'વસન્ત' મુદ્રણાલય,

રાયપુર, અમદાવાદ.

પ્રસ્તાવના

યુગયુગની જૂદી જૂદી ભાવનાઓ હોય છે. વેદકાળમાં અધ્યાત્મ-ભાવનું સ્તવન થયું, બુદ્ધકાળમાં અહિંસાધર્મનો પ્રચાર થયો, મધ્યકાલીન હિંદમાં રજપૂતોએ અને મુસલમાનોએ, મરાઠાઓએ અને શીખોએ પોતપોતાની જાતીય મહત્તા ખીલવી. યૂરોપમાં પણ ગ્રીક લોકોની કળાના, રોમનોના સામ્રાજ્યના, જમીનદારોની સત્તાના યુગ વહી ગયા. ઓગણીસમી સદીમાં યૂરોપમાં રાષ્ટ્રધર્મનો ઉદય થયો, તેનો સંચાર આપણા દેશમાં પણ થયો. આજે એક પાસથી પશ્ચિમ-ના જડવાદનો આપણને સ્પર્શ થાય છે અને બીજી પાસથી ભોળાને ભરમાવે એવાં દેશદેશાંતરની (International) એકતાનાં દુંદુભિ કોઇ વખત પારીસમાં તો કોઇ વખત ન્યુયોર્કમાં વાગે છે. તે છતાં પણ પશ્ચિમમાં તેમ પૂર્વમાં રાષ્ટ્રધર્મ જ હજી પૂજાય છે.

રાષ્ટ્રધર્મ બે સ્વરૂપે પ્રકાશે છે: (૧) જડ, ભયંકર, સ્વાર્થી અને ભક્ષક; (૨) આધ્યાત્મિક, સૌમ્ય, પરમાર્થી અને સંરક્ષક. કવિવર રવીન્દ્રનાથ ઠાકુરે પહેલા પ્રકારનો જે પાશવ ધર્મ પશ્ચિમમાં અને જાપાન જેવા પૂર્વના દેશમાં પણ ફેલાવા માંડયો છે તેના પર સખ્ત પ્રહાર કર્યા છે. પણ તેથી જે બીજા પ્રકારનો ધર્મ આજે આર્યાવર્તમાં કેળવાય છે તેના પર સહેજ પણ આક્ષેપ થતો નથી.

જે પ્રજા કાળના પ્રસારાથી પોતાના ધર્મ, નીતિ અને સમાજવ્યવહારનાં સાચાં તત્ત્વ ક્રમેક્રમે ભૂલીને તેના પૂરાણા, જડ રૂપમાં વધારે ને વધારે ગુંચાતી ગઇ, અને પરિણામે જે એક પછી બીજા રાજ્યની ગુલામી સદીઓથી ભોગવીને પોતિકું નૂર ગુમાવી બેઠી તે રાષ્ટ્રધર્મ સેવીને જ—અર્થાત્ પોતાના આત્માને ઓળખીને, પોતાનું દિલ પારખીને, પોતાનું હૃદય પિછાનીને, પોતાના નિઃસીમ સામર્થ્ય વિષે શ્રદ્ધા કેળવીને જ સર્વ પ્રકારની ગુલામીનાં આવરણ ભેદી, પ્રાતઃકાળના સૂર્યની જેમ સારી આલમને પોતાના ઝળહળતા, સોનેરી પ્રકાશથી જાગૃત અને સતેજ કરી શકે. રાષ્ટ્રધર્મનું જે જડ સ્વરૂપ પશ્ચિમનું લોહી ચૂસી રહ્યું છે તેનું હાર્દ આપણે માટે પ્રાણ સમાન છે.

દેશદેશની સ્થિતિનાં પ્રતિબિમ્બ તેનાં રાષ્ટ્રગીતોમાં પડે છે. સ્વતંત્ર દેશોનાં ગીતોની લહર કંઇ ઓર જ હોય છે. પોતાના દેશમાં સ્વતંત્રતા ભોગવનાર ઈંગ્લંડના પુત્રો સારી દુનિયામાં જમીન અને દરિયાપર વાવટો ફરકાવતાં God Save the King (પ્રભો રક્ષ મહારાજા) અને Brittania rules the waves (બ્રિટન મહાસાગરની રાણી) એવાં ગીત લલકારે છે. પ્રજાસત્તાક રાજ્યનો ઝુંડો સારી આલમમાં ફરકાવવાની હોંસ રાખનાર ફ્રાન્સની પ્રજા સ્વતંત્રતાનું હૃદયભેદી ગીત 'માર્સેલસ' ગાય છે. પૃથ્વીના તળ પરથી જમીનદાર અને માલદાર તેમજ પારકી રોજી પર જીવનાર મધ્યમ વર્ગને તલવારની અણીથી નાબુદ કરવાનું બીડું ઝડપનાર રૂશિયાના સોવિયેટ રાજ્યના સિપાહીઓ રાતદિવસ " થડ ઈન્ટરનેશનલ " નું ગીત ગાતાં થાકતા જ નથી. આ બધામાં પોતાની સ્વતંત્રતાની, ગૌરવની ખુમારી છે અને પોતાની સત્તાની કે ભાવનાની આણ દુનિયાભરમાં વર્તાવવાની અવિચળ શ્રદ્ધા છે.

આપણું ખમીર અને આપણી સ્થિતિ જૂદાં છે. એટલે આપણાં ગીતોની—મુખ્ય રાષ્ટ્રગીત " બંદે માતરમ્ " ની ઢબ જૂદી છે. આપણી ધાર્મિક વૃત્તિ દેશને માતા—દેવી તરીકે પિછાને છે. આપણી દેશભક્તિ હિમાલયથી સેતુબંધ રામેશ્વર સુધી અને દ્વારિકાથી જગન્નાથપુરીના આખા પ્રદેશને—તેના પર્વતોને અને નદીઓને, જંગલોને અને ગામગામડાંઓને, તેમાં વસતા અમીરોને અને ફકીરોને, જમીનદારો અને ખેડૂતોને, ધનાઢ્યો અને મજૂરોને-મનુષ્ય અને કુદરતની તમામ સામગ્રીને ઉભરાતા ઉમળકાથી ચ્હાય છે અને પૂજે છે. પણ માતાના સૌંદર્યમાં ઝાંખપ લાગે છે, તેની ચીંથરેહાલ ગરીબાઇ જોઇ અંતર ચીરાય છે, અને તેનાં અંગ પર ગુલામીની બેડીઓ જોઇ આંખ લાલ થાય છે. વળી તેની–તેનાં તેત્રીશ કરોડ બાળકોની અગાધ શક્તિનું ભાન થાય છે; અને માતાનાં જંજીર તોડવાની, તેનું સૌંદર્ય સમારવાની, અને તેને સૌભાગ્યવેશથી સજ્જ કરવાની પ્રેરણા થાય છે. આમ આપણાં ગીતોમાં કોમળ પ્રેમ અને પૂજાની ભક્તિ છે, હૃદયનાં ડુસકાં અને અંતરની વેદના છે, તેમ સ્વતંત્રતાનો આશાસૂર અને પુરુષાર્થ કરવાની વીર હાક પણ વાગે છે.

ઉપરના ભાવોનો સાચો રણકાર થોડાં જ ગુજરાતી કાવ્યોમાં સંભળાય છે. અને કંઇક સંભળાય છે તે પણ વિશેષે કરીને વીર નર્મદ, સ્વ. હરિલાલ ધ્રુવ વગેરે ગત કવિઓનાં કાવ્યોમાં. હાલની ચમત્કારિક રાજકીય પરિસ્થિતિને અંગે ગીતોનો જે રાફડો ફાટ્યો છે તેમાંથી થોડાં જ ભાવ અને રાગમાં સંતોષ આપે તેવાં છે. આવાં વિરલ ગીતના લેખકોમાં હાલ ભાઇ ખબરદાર સહેલાઇથી પહેલે નંબરે આવે છે. આમ એકંદરે ગુજરાતી ગીતોમાં ઉણપ લાગવાથી જ થોડાં સારાં બંગાળી, હિન્દી અને હિન્દુસ્તાની ગીતો કંઇક જરૂરી સમજુતી સાથે આ સંગ્રહમાં ઉમેરવામાં આવ્યાં છે.

આ સંગ્રહનું કામ ઘણી ઉતાવળથી કરવામાં આવ્યું છે, તેથી તેમાં કાંઇપણ મરાઠી ગીત દાખલ કરી શકાયાં નથી; અને છાપની, ચુંટણીની અને અનુક્રમની ખામીઓ રહી ગઇ છે તે દરગુજર કરવા વાચકોને વિનંતિ છે. ગીતોનો સંગ્રહ કરવામાં અને તેને પ્રકટ કરવામાં અનેક મિત્રોએ અને ખાસ કરીને ભાઇ નંદલાલ મણિલાલ શાહે મદદ કરી છે તે માટે તેમનો આભાર માનું છું.

ગુલામીની બેડીઓ તોડી સ્વરાજ્યના પૂર બ્હારમાં ખીલવા પ્રજા આજે એક શ્વાસે તલસી રહી છે. પ્રજા-સાગરમાં આજે જાગૃતિ અને આત્મબલિદાનનો મોટો જુવાળ આવ્યો છે, અને કારાગૃહને સ્વતંત્રતાદેવીનું સુવર્ણમંદિર સમજી આજે સેંકડો દેશભક્તો તેમાં પરવર્યા છે, અને બીજા હજારો તેની યાત્રાએ સંચર્યા છે. ગુજરાત હજી સૌમ્ય, ગંભીર મૌન ધારણ કરીને બેઠું છે. પણ તેણે મહાસભાની અમર બેઠકને પોતાના પાટનગરમાં આમંત્રણ આપ્યું છે. તે સાર્થક તો જ થશે, જો તેનું વિસર્જન કરતે કરતે ગુર્જરપુત્રો કવિ નર્મદની વીર હાક ગજાવશે:

સહુ ચલો જીતવા જંગ બ્યુગલો વાગે,
યા હોમ કરીને પડો ફતેહ છે આગે,

અને ગુર્જરપુત્રીઓ પણ અર્વાચીન કવિવરની પ્રેમશૌર્યભરી કડી ગાશે:

મ્હારા કેસરભીના કન્થ હો !
સિધાવોજી રણવાટ.
એક વાટ રણવાસની રે,
બીજી સિંહાસન વાટ;
ત્રીજી વાટ શોણિતની સરિતે,
હો ! શૂરના સ્નાનનો ઘાટ:
મ્હારા કેસરભીના કન્થ હો !

—ગાશે, તેવું કરશે અને ક્ષણિક દુ:ખ અને બંધનો સ્વીકારી ગુર્જર નરનારીઓ કાયમનું સ્વરાજ્ય મેળવશે, તો જ તેમની અને તેમના પૂર્વજોની આબરૂ સચવાશે.

અમદાવાદ,
સં. ૧૯૭૮ ના માગશર
વદ ૫ ને સોમવાર. } ઇન્દુલાલ કનૈયાલાલ યાજ્ઞિક.

બીજી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના

આ પુસ્તકની પહેલી આવૃત્તિ આશરે ત્રણેક માસમાં ખપી ગઇ તે માટે હું ગુજરાતી વાચકવર્ગનો આભાર માનું છું.

આ આવૃત્તિમાં ૩ બંગાળી, ૨ હિન્દી, ૬ હિન્દુસ્તાની અને ૧૫ ગુજરાતી નવાં ગીત ઉમેરવામાં આવ્યાં છે. તે ઉપરાંત ૯ મરાઠી ગીત અને પરિશિષ્ટ क માં કેટલાંક હિન્દી, હિન્દુસ્તાની, મરાઠી અને ગુજરાતી ગીતના અનુવાદ અને અનુકરણ વગેરે આપ્યાં છે. તેમજ તેમાં ૩ અંગ્રેજી ગીત પણ દાખલ કર્યાં છે. પરિશિષ્ટ ख માં બની શક્યાં તેટલાં ગુજરાતી ગીતોની વર્ણવાર અનુક્રમણિકા આપી છે. અનુક્રમણિકામાં તેમજ પુસ્તકમાં નવાં ઉમેરેલાં ગીતપર ફુદડી મૂકી છે અને જૂનાં ગીતના જૂના અનુક્રમાંક પણ આપ્યા છે. આશા છે, કે આ ઉમેરાઓથી પુસ્તકની ઉપયોગિતામાં વૃદ્ધિ થશે અને ગુજરાતી આલમ પહેલાંની માફક જ તેને અપનાવશે.

અમદાવાદ,
ચૈત્ર શુદ ૧૪ ને
સોમવાર.

ઈન્દુલાલ કનૈયાલાલ યાજ્ઞિક.

ત્રીજી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના

આ પુસ્તકની બીજી આવૃત્તિ પણ આશરે દશેક માસમાં ખપી ગઇ તે માટે ગુજરાતી વાચકવર્ગનો હું ફરીથી આભાર માનું છું.

આ આવૃત્તિમાં ગયાજીની મહાસભાનાં પાંચ હિન્દી ગીતો ઉમેર્યાછે; તેમ જ કેટલાંક જૂનાં ગુજરાતી ગીતો કાઢી નાંખી તેમને બદલે નવાં ગુજરાતી ગીતો દાખલ કર્યાં છે. ગુજરાતી ગીતોની તારવણી કરી એમાં યથાયોગ્ય ફેરફાર કરવા માટે, હું મારા મિત્ર, અધ્યાપક રામનારાયણ પાઠકનો આભારી છું.

અમદાવાદ,
મહા શુદ ૧૫ ને
ગુરૂવાર.

ઇન્દુલાલ કનૈયાલાલ યાજ્ઞિક.

અનુક્રમણિકા

બંગાળી

હિન્દી

મરાઠી

ગુજરાતી

બંગાળી

૧. બન્દે માતરમ્

બન્દેમાતરમ

સુજલામ્ સુફલામ્ મલયજશીતલામ્
શસ્યશ્યામલામ્ માતરમ્ !

શુભ્રજ્યોત્સ્ના પુલકિત યામિનીમ્
ફુલ્લ કુસુમિત-દ્રુમદલ શોભિનીમ્
સુહાસિનીમ્ સુમધુરભાષિણીમ્
સુખદામ્ વરદામ્ માતરમ્ !

ત્રીંશકોટિકંઠ-કલકલ નિનાદ-કરાલે
દ્વિત્રીંશકોટિ ભુજૈર્ધૃત ખર કરવાલે
અબલા કેન મા એતો બલે ?
બહુબલ ધારિણીમ્, નમામિ તારિણીમ્;
રિપુદલ વારિણીમ્ માતરમ્ !

તુમિ વિદ્યા, તુમિ ધર્મ,
તુમિ હૃદિ, તુમિ મર્મ,
ત્વં હિ પ્રાણાઃ શરીરે !
બાહુતે તુમિ મા શક્તિ,
હૃદયે તુમિ મા ભક્તિ,
તોમારઇ પ્રતિમા ગડી[1]
મન્દિરે મન્દિરે !

ત્વંહિ દુર્ગા દશપ્રહરણ ધારિણી
કમલા કમલદલ વિહારિણી
વાણી વિદ્યાદાયિની
નમામિ ત્વાંમ્ !

નમામિ કમલામ્, અમલામ્ અતુલામ્
સુજલામ્ સુફલામ્ માતરમ્ !
બન્દેમાતરમ્ !

શ્યામલામ્‌સરલામ્ સુસ્મિતાં ભૂષિતામ્
ધરણીમ્ ભરણીમ્ માતરમ્ !
બન્દેમાતરમ્ !

—બંકિમચન્દ્ર ચટ્ટોપાધ્યાય.

---

૧ રચી.

૨. અયિ ભુવન-મનો-મોહિનિ

અયિ ભુવન-મનો-મોહિનિ !
  અયિ નિર્મલ-સૂર્ય-કરોજ્જવલ-ધારિણિ !
    જનક-જનની-જનનિ !

નીલસિન્ધુ જલ-ધૌત ચરણતલ,
અનિલ વિકમ્પિત શ્યામલ-અંચલ,
અંબર[1] ચુમ્બિત-ભાલ હિમાચલ,
    શુભ્ર-તુષાર[2]-કિરીટિનિ !

પ્રથમ પ્રભાત ઉદય તવ ગગને,
પ્રથમ સામરવ તવ તપોવને,
પ્રથમ પ્રચારિત તવ વનભવને
  જ્ઞાન ધર્મ કત[3] પુણ્યકાહિની;
ચિર કલ્યાણમયી તુમિ ધન્ય,
દેશ વિદેશે વિતરિછો[4] અન્ન,
જાહ્નવી જમુના—વિગલિત[5] કરૂણા
  પુણ્ય-પીયૂષ-સ્તન્ય વાહિની !

—રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર.

---

૧ આકાશ, ૨ બરફ, ૩ કેટલી, ૪ પૂરૂં પાડે છે, ૫ પીગળે છે.

૩. અતીત–ગૌરવ–વાહિનિ

અતીત–ગૌરવ–વાહિનિ મમ વાણિ !
ગાહો આજિ હિન્દુસ્તાન !
મહાસભા–ઉન્માદિનિ મમ વાણિ !
ગાહો આજિ હિન્દુસ્તાન !
કર વિક્રમ—વિભવ—યશઃ—
સૌરભ–પૂરિત સેઈ નામગાન !
બંગ, બિહાર, અજોધ્યા, ઉત્કલ, માન્દ્રાજ, મારાઠ,
ગુર્જ્જર, પંજાબ, રાજપૂતાન !
હિન્દુ, પારસી, જૈન, ઇસાઇ, શિખ, મુસલમાન !
ગાઓ સકલ કણ્ઠે, સકલ ભાષે
" નમો હિન્દુસ્તાન ! "
(હિન્દુ ગાયકગણ) હર હર હર જય હિન્દુસ્તાન !
(પારસી ,,) દાદાર હોરમઝદ હિન્દુસ્તાન !
(મુસલમાન ,,) અલ્લાહો અકબર હિન્દુસ્તાન !
(સકલ) નમો હિન્દુસ્તાન !
ભેદ રિપુ વિનાશિની મમ વાણિ !
ગાહો આજિ ઐક્યગાન !
મહાબલ વિધાયિની મમ વાણિ !
ગાહો આજિ ઐક્યગાન !
મિલાઓ, દુઃખે, સૌખ્યે, સખ્યે,
લક્ષ્યે, કાય મનઃ પ્રાણ !
બંગ, બિહાર, અજોધ્યા, ઉત્કલ, માન્દ્રાજ, મારાઠ,
ગુર્જ્જર, પંજાબ, રાજપૂતાન !

હિન્દુ, પારસી, જૈન, ઇસાઇ, શિખ, મુસલમાન !
ગાઓ સકલ કણ્ઠે, સકલ ભાષે
" નમો હિન્દુસ્તાન ! "
(હિન્દુ ગાયકગણુ) હરિ હરિ હરિ જય હિન્દુસ્તાન !
(ઇસાઇ ,,) જય જિહોવા હિન્દુસ્તાન !
(મુસલમાન ,,) અલ્લાહો અકબર હિન્દુસ્તાન !
(સકલ) નમો હિન્દુસ્તાન !
સકલ–જન–ઉત્સાહિની મમ વાણિ !
ગાહો આજિ નૂતન તાન !
મહાજાતિ—સંગઠનિ—મમ વાણિ !
ગાહો આજિ નૂતન તાન !
ઉઠાઓ કર્મ નિશાન ! ધર્મ વિષાણુ !
બાજાઓ ચેતાએ પ્રાણુ !
બંગ, બિહાર, અજોધ્યા, ઉત્કલ, માન્દ્રાજ, મારાઠ,
ગુર્જર, પંજાબ, રાજપૂતાન !
હિન્દુ, પારસી, જૈન, ઇસાઇ, શિખ, મુસલમાન !
ગાઓ સકલ કણ્ઠે, સકલ ભાષે
" નમો હિન્દુસ્તાન ! "
(હિન્દુ, જૈન વગેરે
ગાયકગણુ) જય જય બ્રહ્મન હિન્દુસ્તાન !
(શિખ ,,) અલખ નિરંજન હિન્દુસ્તાન !
(પારસી ,,) દાદાર હોરમઝદ હિન્દુસ્તાન !
(મુસલમાન,,) અલ્લાહો અકબર હિન્દુસ્તાન !
(સકલ) નમો હિન્દુસ્તાન !

—શ્રીમતી સરલાદેવી.

---

૪. તુમિ તો મા સેઇ

તુમિ તો મા સેઇ,[1] તુમિ તો મા સેઇ,
ચિરગરીયસી ધન્યા અયિ મા !
આમરા[2] શુધુઇ[3] હોયેછિ મા હીન,
હારાયેછિ, સબ બિભવ મહિમા !
તુમિ તો મા આછો તેમનિ[4] પૂજ્ય,
આમરાઇ શુધુ હોયેછિ તુચ્છ,
આપનાર[5] ઘરે હોયેછિ મા પર,
જાનિ ના કિ પાપે એ તાપ સહિ મા !
એખનઓ[6] તોમાર ગગન સુનીલ
ઉજ્જવલ તપન—તારકા—ચન્દ્રે,
એખનઓ તોમાર ચરણે ફેનિલ
જલધિ ગરજે જલદમન્દ્રે[7],
એખનઓ ભેદી હિમાદ્રિજંઘા
ઉછલિ જાઇ છે જમુના ગંગા,
સ્નેહ–સુધારાશિ ઢાલિયા શતધા
તોમાર હૃદયે જાઇ છે બહિ મા !
તુમિ તો મા સેઇ "સુજલા સુફલા"
એખનઓ હરષે ભાષાય નેત્રઃ
પુષ્પ તોમાર શ્યામલ[8] કુંજે,
શસ્ય[9] તોમાર શ્યામલ ક્ષેત્રે,
તોમાર બિભવે પૂર્ણ બિશ્વઃ
આમરા[10] દુઃખિ, આમરા નિઃસ્વ.[11]
તુમિ કિ કરિબે ? તુમિ તો મા,
સેઇ મહિમા ગરિમા પુણ્યમયી મા !

—દ્વિજેન્દ્રલાલ રાય.

---

૧ તે જ, ૨ અમે, ૩ કેવળ જ, ૪ તેવી જ, ૫ પોતાના, ૬ હજીયે, ૭ મેઘગર્જના સમ, ૮ ઘેરા, ૯ ધાન્ય, ૧૦ અમે, ૧૧ દરિદ્રી.

૫. આમાર દેશ

બંગ આમાર, જનની આમાર,
ધાત્રી આમાર, આમાર દેશ.
કેન[1] ગો[2] મા તોર શુષ્ક નયન,
કેન ગો મા તોર રૂક્ષ[3] કેશ !
કેન ગો મા તોર ધુલાય[4] આસન,
કેન ગો મા તોર મલિન બેશ !
સપ્ત કોટિ સન્તાન જાર,
ડાકે[5] ઉચ્ચે આમાર દેશ.

કોરસ—

કિ સેર[6] દુઃખ, કિ સેર દૈન્ય,
કિ સેર લજ્જા, કિ સેર કલેશ !
સપ્ત કોટિ મિલિત કણ્ઠે
ડાકે ઉચ્ચે આમાર દેશ.
ઉદિલ[7] જેખાને[8] બુદ્ધ–આત્મા
મુક્ત કરિતે[9] મોક્ષદ્વાર,
આજિ ઓ જુડિયા અર્દ્ધ જગત્
ભક્તિ–પ્રણુત ચરણ તાર !

---

૧ કેમ, ૨ હે, ૩ લૂખા, ૪ ધૂળ પર, ૫ સાદ પાડે છે, ૬ કેવું, ૭ ઉગ્યો છે, ૮ જ્યારે, ૯ કર્યાં,

અશોક જાહાર[૧૦] કીર્તિ છાઇલ,
 ગાન્ધાર હ'તે[૧૧] જલધિ શેષ,
તુઇત[૧૨]ના મા ! ગો તાદેર જનની ?
 તુઇત ના મા ! ગો તાદેર દેશ ?

કોરસ—

કિ સેર દુઃખ ઇત્યાદિ.

એકદા જાહાર બિજય—સેનાનિ,
 હેલાય[૧૩] લંકા કરિલ જય,
એકદા જાહાર અર્ણબ[૧૪] પોત[૧૫]
 ભ્રમિલ ભારત સાગરમય;
સન્તાન જાહાર તિબ્બત ચીન
 જાપાને ગઠિલ[૧૬] ઉપનિવેશ,
તાર[૧૭] કિ સાજે ગો ધુલાય આસન,
 તાર કિ સાજે ગો છિન્ન બેશ !

કોરસ—

કિ સેર દુઃખ ઇત્યાદિ.

ઉઠિલ જેખાને મુરજ મન્દ્રે[૧૮]
 નિમાઇ કણ્ઠે મધુર તાન,
ન્યાયેર બિધાન દિલ[૧૯] રઘુમણિ,
 ચણ્ડિદાસ ગાહિલ ગાન !

---

૧૦ જેની, ૧૧ થી, ૧૨ તું જ, ૧૩ સહેલાઈથી, ૧૪ સમુદ્ર, ૧૫ નૌકા-જલયાન, ૧૬ ગુંથ્યા હતા, ૧૭ તારૂં, ૧૮ મૃદંગનો ઘેરો અવાજ, ૧૯ દીધું,

યુદ્ધ કરિલ પ્રતાપાદિત્ય,
 તુઇ ના મા સેઈ ધન્ય દેશ !
ધન્ય આમરા, જદિ એ શિરાય[20]
 થાકે[21] તાદેર રક્ત લેશ !

કોરસ—

કિ સેર દુઃખ ઇત્યાદિ.

જદિ ઓ મા તોર દિવ્ય આલોક,[22]
 ઘેરે આછે[23] આજિ આન્ધાર ઘોર,
કેટે[24] જાએ મેઘ, નવીન ગરિમા
 ભાતિબે[25] આબાર[26] લલાટે તોર !
આમરા ઘુચાબ[27]મા ! તોર કાલિમા[28] !
 માનુષ આમરા, નહિ ત મેષ[29] !
દેવી આમાર, સાધના આમાર,
 સ્વર્ગ આમાર, આમાર દેશ !

કોરસ—

કિ સેર દુઃખ ઇત્યાદિ.

—દ્વિજેન્દ્રલાલ રાય.

---

૨૦ નાડીમાં, ૨૧ હોય, ૨૨ દેખાવ, ૨૩ છે, ૨૪ ક્યારે, ૨૫ પ્રકાશ-શે, ૨૬ હવે, ૨૭ છતાં, ૨૮ કલંક, ૨૯ મેંઢા.

૬. આમાર જન્મભૂમિ

ધન ધાન્ય પુષ્પભરા આમાદેર એઇ વસુન્ધરા,
તાહાર[1] માઝે[2] આછે દેશ એક સકલ દેશેર સેરા;[3]–
ઓ સે સ્વપ્ન દિયે તૈરી સે દેશ, સ્મૃતિ દિયે ઘેરા;

કોરસ—

એમન[4] દેશટી કોથાય[5] ખુંજે[6] પાબે નાક તુમિ,
સકલ દેશેર રાણી સે જે આમાર જન્મભૂમિ!
ચન્દ્ર સૂર્ય ગ્રહ તારા કોથાય ઉજલ એમન ધારા!
કોથાય એમન ખેલે તડિત્,[7] એમન કાલો મેઘે!
તાર પાખીર ડાકે ઘુમિયે ઉઠિ, પાખીર ડાકે જેગે[8].

કોરસ—

એમન દેશટી કોથાય ઇત્યાદિ.

એત સ્નિગ્ધ નદી કાહાર,[9] કોથાય એમન ધૂમ્ર પાહાડ!
કોથાય એમન હરિત્[10] ક્ષેત્ર આકાશ તલે મિશે!
એમન ધાનેર[11] ઉપર ઢેઉ ખેલે જાય વાતાસ[12] કાહાર દેશે!

કોરસ—

એમન દેશટી કોથાય ઇત્યાદિ.

પુષ્પે પુષ્પે ભરા શાખી;[13] કુંજે કુંજે ગાહે પાખી;

---

૧ તેની, ૨ વચ્ચે, ૩ શિરોમણિ, ૪ આ, ૫ ક્યાં, ૬ શોધ્યે, ૭ વિજળી, ૮ જાગે, ૯ કોની, ૧૦ હરિયાળાં, ૧૧ સ્થાનની, ૧૨ વાયુ, ૧૩ વૃક્ષ,

ગુંજરિયા આસે[૧૪] અલિ[૧૫] પુંજે પુંજે ધેયે,—
તાર ફુલેર ઉપર ઘુમિયે પડે ફુલેર મધુ ખેયે;[૧૬]

કોરસ—

એમન દેશટી કોથાય ઇત્યાદિ.

ભા'યેર મા'યેર એત સ્નેહ કોથાય ગેલે[૧૭] પાબે કેહ !
—ઓ મા તોમાર ચરણ દુટિ[૧૮] વક્ષે આમાર ધરિ,
આમાર એઈ દેશે તે જન્મ જેન[૧૯]એઈ દેશે તેન મરિ !

કોરસ—

એમન દેશટી કોથાય ઇત્યાદિ.

—દ્વિજેન્દ્રલાલ રાય.

---

૧૪ બેસે, ૧૫ ભ્રમર, ૧૬ ખેંચે, ૧૭ જવાથી, ૧૮ દ્વય, ૧૯ જે માટે.

૭. ઉઠો ગો ભારતલક્ષ્મી

ઉઠો ગો[1] ભારતલક્ષ્મી, ઉઠો આદિ–જગત–જન–પૂજ્યા !
દુઃખદૈન્ય સબ નાશિ, કરો દૂરિત ભારત લજ્જા !
છાડો[2] ગો છાડો શોક શય્યા, કરો સજ્જા,
પુનઃ કમલ–કનક–ધન ધાન્યે !
જનની ગો લોહો તૂલે[3] વક્ષે,
સાંત્વન–વાસ દેહો[4] તૂલે ચક્ષે,
કાંદ છે[5] તબ ચરણતલે,
ત્રીંશતિ કોટિ નરનારી ગો !
કાન્ડારી[6] નાહિકો કમલા દુઃખલાંછિત ભારતવર્ષે
શન્કિત મોરા[7] સબ યાત્રી, કાલસાગર–કંપન [8]દર્શે
તોમાર અભય પાદ–સ્પર્શે, નવ હર્ષે,
પુનઃ ચલિબે તરણી[9] સુખ લક્ષ્યે !
જનની ગો લોહો તૂલે વક્ષે... ...
ભારત–સ્મશાન કરો પૂર્ણ, પુનઃ કોકિલ કૂજિત–કુંજે
દ્વેષ હિંસા કરિ ચૂર્ણ, કરો પૂરિત પ્રેમ–અલિ–ગુંજે
દૂરિત કરિ પાપપુંજે, તપપુંજે,
પુનઃ બિમલ કરો ભારત પુણ્યે !
જનની ગો લોહો તૂલે વક્ષે ... ...

—અતુલપ્રસાદ સેન.

---

૧ હે, ૨ દૂર કરો, ૩ ઉપાડી લો, ૪ આપો, ૫ રડે છે,
૬ સૂકાની, ૭ અમે, ૮ નિહાળીને, ૯ નૌકા.

૮. જમુના લહરી

નિર્મળ સલિલે, બહિ છો સદા !
તટશાલિની સુન્દરી જમુને ! ઓ !

[૧]

કત[1] કત સુન્દર, નગરી તીરે !
રાજિ છે તટયુગ ભૂષિ[2] ઓ !
પડિ જલ નીલે, ધવલ સાધ[3] છબિ,
અનુકારિ છે નભ—અંજન ઓ !

[૨]

યુગ યુગ વાહિ, પ્રવાહ તોમારિ,
દેખિલો કત શત ઘટનાઓ !
તવ જલ બુદ્દબુદ[4] સહ કત રાજા
પરકાશિલો, લય પાઇ લો ઓ !

[૩]

કલકલ ભાષે બહિયે કાહિની
કહિ છો સએ[5] કિ પુરાતન ઓ !
સ્મરણે આસિ[6] મરમ પરશે[7] કથા,
ભૂત સે[8] ભારતગાથા ઓ !

[૪]

તવ જલકલ્લોલ સહ કત સેના,
ગરજિલો કોન દિન સમરે ઓ !

૧ કેટલી, ૨ વિભૂષિત, ૩ મહેલ, ૪ પરપોટા, ૫ સર્વ, ૬ આવી, ૭ મમને સ્પર્શે છે, ૮ તે,

આજિ શબ્દ નિરવ, રે જમુને સબ,
ગત જત[9] બૈભવ કાલે ઓ

[૫]

શ્યામ સલિલ તવ લોહિત[10] છિલો[11] કભૂ,
પાંડવ–કુરૂ–કુલ–શોણિતે ઓ !
કાંપિલો[12] દેશ, તૂરગ ગજ ભારે
ભારત સ્વાધીન જે દિન ઓ !

[૬]

તવ જલ તીરે, પૌરવ જાદવ,
પાતિલો[13] રાજસિંહાસન ઓ !
શાસિલો દેશ, અરિકુલ નાશિ
ભારત સ્વાધીન જે દિન ઓ !

[૭]

દેખિલે[14] કિ તુમિ, બૌદ્ધ પતાકા,
ઉડિતે દેશ વિદેશે ઓ !
તિબ્બત ચીને, બ્રહ્મ તાતારે
ભારત સ્વાધીન જે દિન ઓ !

[૮]

એ જલધારે, ધારે બહિલો કભૂ
પ્રેમવિરહ—આંખિ—નીરો ઓ!
નાચિલો ગાઇલો, કત સુખ સમ્પદ
એ તવ સૈકત[15] પુલિને[16] ઓ !

---

૯ જેટલાં, ૧૦ લોહીવર્ણું, ૧૧ હતું, ૧૨ કંપ્યો, ૧૩ જમાવ્યું, ૧૪ દેખેલી, ૧૫ રેતી, ૧૬ કાંઠે,

[૯]

એ તનુ મુકુરે,[૧૭] આસિ પૂર્ણશશી
નિરખતો મુખ જબે શરદે ઓ !
ભાસિતો દશ દિશિ, ઉત્સવ રંગે,
પ્લાવિતો ચિત સુખ–ઉત્સે ઓ !

[૧૦]

સે તુમિ સે શશી, ધીર અનિલ સે,
તોબૂ[૧૮] સબ મગન વિષાદે ઓ !
નાહિકો સે સબ, પ્રમોદ ઉત્સવ
ગ્રાસિલ સકલે કાલે ઓ—

[૧૧]

જે મૂરલી—રવે, નિબિડ નિશિથે
ઉન્માદિત બ્રજબાલા ઓ !
આકૂલ પ્રાણે, તવ તટ–પાને[૧૯]
ધાઇતો[૨૦] રવ—સન્ધાને ઓ !

[૧૨]

બર્ધિત બિરહે, શ્વાસ—પવન કૃત,
વિરચિતો બોલિ[૨૧] તવ હૃદયે ઓ !
સુહૃદ્ય–સમાગમે, પુન એઇ દર્પણે,
પ્રતિબિમ્બિતો સિત[૨૨] હાસિ ઓ-

---

૧૭ અરીસામાં, ૧૮ છતાં, ૧૯ તરફ, ૨૦ ધાતી, ૨૧ તરંગ,

[૧૩]

સે સબ કૌતુક, કાલ કવલ આજિ
લેશ ના રાખિલો શેષ ઓ !
કઇ[૨૩] સેઇ ગૌરવ, નિકૂંજ–સૌરભ,
હોલો[૨૪] પરિણતે શત કાહિણી ઓ !

[૧૪]

કભૂ શત ધારે, ઐ ઉભ પારે
પાઠાન્ અફઘાન મોગલ ઓ !
ઢાલિલો[૨૫] સેના, ત્રાસિ નિવાસી
ઘોર સે ભારત બન્ધને ઓ—

[૧૫]

અહો ! કિ ક્રૂ દિવસે આસિલો રાહૂ,
મોચન[૨૬] હોઇલ[૨૭] ના આર[૨૮] ઓ !
ભાંગિલ ચૂર્ણિલો; ઉલટિ પાલટિ
લૂંઠિનિલો[૨૯] જા છિલો સાર ઓ !

[૧૬]

સે દિન હોઈ તે, અન્ધ મનોગૃહ,
પરબળ—અર્ગલ પાતે[૩૦] ઓ !
સે દિન હોઇ તે, સ્મશાન ભારત
પર–અસિ–ધાત–નિપાતે ઓ—

---

૨૩ ક્યાં, ૨૪ થયાં, ૨૫ પડી, ૨૬ છૂટકારો, ૨૭ થયો, ૨૮ ત્યારબાદ, ૨૯ લૂંટી લીધો, ૩૦ પડ્યો,

[૧૭]

સે દિન હોઈ તે, તવ જલ તરલે,
પરશે ના કુલબાલા ઓ !
સે દિન હોઇ તે, ભારત નારી
અવરોધ[31] અવરોધિત ઓ !

[૧૮]

સે દિન હોઇ તે તવ તટ—ગગને
નુપૂર—નાદ ઝિનીરવ ઓ !
સે દિન હોઇ તે, સબ પ્રતિકૂલે
જે દિન ભારત બન્ધન ઓ !

[૧૯]

એ પયપારે, કોતો કોતો જાતીય
ભાતિલો[32] કત શત રાજા ઓ !
આસિલો સ્થાપિલો શાસિલો રાજ્ય,
રચિ ઘર કત પરિપાટી ઓ !

[૨૦]

કોત શત દુર્જય, દૂર્ગમ દૂર્ગે
બેડિલો[33] તવ તટ—દેશે ઓ !
નગર—પ્રાચીરે,[34] ઘેરિલો શેષે
ચિરયુગ સંભોગ આશે ઓ !

---

૩૧ પડદે, ૩૨ શોભાવી ગયા, ૩૩ રખડયા, ૩૪ કિલ્લાને.

[૨૧]

ઉપહોસિ સર્વે, માનવ ગર્વે
કાલ પ્રબલ ચિરકાલે ઓ !
ગૃહ ગોડો પુંજે, કતિપય તુંજે
રાખિલો કારિ વિકલાકૃતિ ઓ !

[૨૨]

ઐ પુરોભાગે, ભગ્ન વિભાગે,
ગૃહવર શેષ શરીરે ઓ !
લેખિ છો જે સબ, ઉજ્જવલ લેખા,
સે ગત યૌવન રેખા ઓ !

[૨૩]

એર[૩૫] અલિન્દે, સુન્દરીવૃન્દે,
મોગલ નરપતિ કેશરી ઓ !
બોસિ[૩૬] ઓ મર્મરે ઉલ્લાસ[૩૭] અંતરે,
તૌલિતો[૩૮] મોહન રૂપે ઓ !

[૨૪]

કભૂ એ ગવાક્ષે, કૌતૂક ચક્ષે,
નિરખિતો પરિજન લક્ષ્યે ઓ !
નિમ્ન પ્રદેશે, સે ગજયુદ્ધે
ભીષણ પ્રાણ—વિનાશક ઓ !

---

૩૫ એના, ૩૬ બેસી, ૩૭ આનંદ, ૩૮ ધારણ કરતા,

[૨૫]

એ ઘરમાઝે,[૩૯] નારી સમાજે,
બસિ કભૂ ખેલિતો ચૌસર એ !
રાખિ તો પાશે, સે તરવારિ
કાફર—કંઠ—વિદારી એ !

[૨૬]

કૈ ![૪૦] સબ આજિ, સમય—સમુદ્રે
મજ્જિત[૪૧] સહ શત આશા એ !
દેખિલ શત શત, હોલો કિ નિવારિત
નિસ્રપ[૪૨] મનુજ પિપાસા એ !

[૨૭]

જે ગૃહ—પાશે કાંપિતો ત્રાસે
ભૂપતિ—પદ વિક્ષેપે એ !
સે ભવ ભવને, કત શત અધમે
પૂરિ છે[૪૩] મૂત્ર પુરીષે[૪૪] એ !

[૨૮]

જે ઘર મધ્યે, સુરભિ—સમૃધ્ધે
સમ્મોહિત ચિત કાલે એ !
સે સબ સદને ઉદ્‌ભવે વમને,
પૂતિગન્ધ[૪૫] વિકીરણ[૪૬] એ !

---

૩૯ અંદર, ૪૦ ક્યાં, ૪૧ ડૂબી ગયું, ૪૨ નિર્લજ્જ, ૪૩ ભરી દે છે, ૪૪ મળ, ૪૫ દુર્ગંધ, ૪૬ છૂટે છે,

[૨૯]

જે ગૃહ—અંગે બહુવિધ રંગે
વિખચિત[૪૭] છિલોમણિરાજી એ !
સે સબ કાલે હોરિ એક કાલે,
ઢાકિલો લૂતા[૪૮]—જાલે એ !

[૩૦]

એ તપ તીરે, શુભ શરીરે,
દંડાયિત[૪૯] ગૃહ—રાજ એ !
જાર[૫૦] સુરૂપે દિકદિક[૫૧] હોઇ તે,
કર્ષે[૫૨] મનુજ સમાજે એ !

[૩૧]

કત નર–પંજરે[૫૩], નિર્મ્મિલો ઇહારે[૫૪],
શોભિ શોણિત કોષે એ !
દર્શાઇ તે સબ, દર્શક લોકે,
પ્રેમદા—ગૌરવ શેષે એ !

[૩૨]

અહો ! કત કાલ, રોએ[૫૫]એ જીવિત
તટિની ! તટ તબ શોભિ એ !
ભૂષણ હોઇયે, તબ જલ નીલે,
વાંછિતે મન અભિલાષે એ !

---

૪૭ ભરેલા, ૪૮ કરોળીઆ, ૪૯ ઉભા છે, ૫૦ જેના, ૫૧ દિગ્‌દિગ્, ૫૨ આકર્ષે, ૫૩ હાડપિંજર, ૫૪ એને, ૫૫ રહેશે,

[૩૩]

હોએ કોન કાલે, હો તો ઘોર કાલે,
પરિમિત સૂર[૫૬] પરમાયૂ ઓ !
રોહિબે શેષે એ ગૃહ દેશે
આકાશે શુધુ[૫૭] વાયુ ઓ !

[૩૪]

યદિ એઇ શેષ, શેએ સબ શેષ,
જીવન સ્વપન[૫૮] પ્રભાતે ઓ !
તનુ મન ક્ષયિયે,[૫૯] દુ:ખ શત સઇયે[૬૦]
ચોરિ છે[૬૧]લોક કિ આશે ઓ !

—ગોવિન્દચન્દ્ર રાય.

---

૫૬ દેવતા, ૫૭ કેવળ, ૫૮ સ્વપ્ન, ૫૯ ક્ષય કરીને, ૬૦ સહન કરીને, ૬૧ રખડે છે.

૯. સ્વદેશેર ધુલિ

સ્વદેશેર ધુલિ સ્વર્ણ–રેણુ–બોલિ,[૧]
રેખો[૨] રેખો હૃદે એ ધ્રુવ જ્ઞાન,
જાહાર સલિલે, મન્દાકિની ઢળે
　　　　અનિલે મલય સદા વહમાન !

નન્દનકાનન કિવા શોભા છાર[૩]
વનરાજિ કાન્તિ અતુલ તાહાર[૪]
ફળ શસ્ય તાર,[૪] સુધાર[૫] આધાર,
　　　　સ્વર્ગ હ'તે[૬] સે જે મહા ગરીયાન !

એ દેહ તોમાર તારિ માટિ હોતે[૭]
હોયે છે[૮] સૃજિત પોષિત તાહાતે,
માટિ હોયે પુનઃ મિશિબે[૯] તાહાતે,
　　　　ભવલીલા જેબે[૧૦] હોબે[૧૧] અવસાન !

પિતામહદેર અસ્થિ મજ્જા જેત[૧૨]
ધૂલિરૂપે તાહે આછે જે મિશ્રિત,
એઈ માટિ હોતે હોબે જે ઉત્થિત,[૧૩]
　　　　ભાવી કાલે તવ ભવિષ્ય સંતાન !

કંસ કારાગારે દેવકિર મત[૧૪]
વક્ષે તે પાષાણ લોહ શૃંખલિત
માતૃભૂમિ તવ રોયે છે[૧૫] પતિત
　　　　પરિચિત તુમિ તાહારિ સંતાન !

---

૧ માનીને, ૨ રાખો, ૩ ધૂળ, ૪ તેની, ૫ સુધાના, ૬ કરતાં, ૭ માંથી, ૮ થયો છે, ૯ મળી જશે, ૧૦ જ્યારે, ૧૧ થશે, ૧૨ જેટલી, ૧૩ ઉગે, ૧૪ જેમ, ૧૫ રહ્યો છે,

પ્રકૃત સંતાન જેનો[16] સેઇ જન
નિજ દેહ પ્રાણ દિયે વિસર્જન
જે કરિબે માર[17] દુઃખ વિમોચન
હોબે તાર માતૃઋણ પ્રતિદાન !

—સત્યેન્દ્ર દત્ત.

---

૧૬ જાણે, ૧૭ માનું.

૧૦. જય હે !

જનગણ મન અધિનાયક જય હે, ભારત ભાગ્ય વિધાતા.
પંજાબ સિન્ધુ ગુજરાત મરાઠા, દ્રાવિડ ઉત્કલ બંગ;
વિન્ધ્ય હિમાચલ જમુના ગંગા, ઉચ્છલ જલધિ તરંગ.

તવ શુભ નામે જાગે,
તવ શુભ આશિષ માગે,
ગાહે તવ જય ગાથા.
જનગણ મંગલદાયક જય હે, ભારતભાગ્ય વિધાતા.

જય હે ! જય હે ! જય હે !
જય જય જય જય હે ! ૧

અહરહ[૧] તવ આહ્વાન્ પ્રચારિત, શુનિ તવ ઉદાર બાણી;
હિન્દુ, બૌદ્ધ, શીખ, જૈન, પારસીક, મુસલમાન, ખ્રિસ્તાની.

પૂરબ પશ્ચિમ આશે,
તવ સિંહાસન પાસે,
પ્રેમહાર હય[૨] ગાથા.
જનગણ ઐક્યવિધાયક જય હે, ભારતભાગ્ય વિધાતા.
જય હે ! જય હે ! જય હે !
જય જય જય જય હે ! ૨

પતન અભ્યુદય બંધુર[૩] પંથા જુગ જુગ ધાવત[૪] જાત્રી,
હે ચિર સારથી તવ રથચક્રે મુખરિત[૫] પથ દિનરાત્રી,

---

૧ દિનપ્રતિદિન, ૨ છે, ૩ યુગલ, ૪ ધાય છે, ૫ ગજાવે છે,

દારૂણ વિપ્લવ [૬]માઝે,
તવ શંખધ્વનિ બાજે
સંકટ દુઃખ ત્રાતા,
જનગણ પથપરિચાયક જય હે, ભારતભાગ્ય વિધાતા.
જય હે ! જય ! હે જય હે !
જય જય જય જય હે ! ૩

ઘોર તિમિર ઘન નિબિડ [૭]નિશી થે પીડિત મૂર્છિત દેશે,
જાગૃત છિલ[૮] તા અવિચલ મંગલ નત[૯] નયને અનિમેષે,
દુઃસ્વપ્ને [૧૦]આતંકે,
રક્ષા કરિલે અંકે,
સ્નેહમયી તુમિ માતા,
જનગણ દુઃખત્રાયક જય હે, ભારતભાગ્ય વિધાતા.
જય હે ! જય હે ! જય હે !
જય જય જય જય હે ! ૪

રાત્રિ પ્રભાતિલ ઉદિલ રવિચ્છબિ પૂર્વ ઉદય ગિરિભાલે,
ગાહે વિહંગમ પુણ્ય સમીરણ[૧૧] નવજીવન રસ ઢાળે,
તવ કરૂણારૂણ[૧૨] [૧૩]રાગે,
નિદ્રિત ભારત જાગે,
તવ ચરણ નત માથા,
જય જય જય હે જય રાજેશ્વર ભારતભાગ્ય વિધાતા.
જય હે ! જય હે ! જય હે !
જય જય જય જય હે ! ૫

—રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર.

---

૬ મધ્યે, ૭ રાત્રી, ૮ હતો, ૯ અવનત ઢાળતો, ૧૦ રોગ, ૧૧ પવન, ૧૨ કરૂણાથી લાલ થએલી, ૧૩ રંગ.

૧૧. એકલા ચલો રે !

જદિ તોર ડાક[1] શુને કેઓ[2] ના આસે[3]
તોબે[4] એકલા ચલો રે !
એકલા ચલો, એકલા ચલો,
એકલા ચલો રે—જદિ૦

જદિ કેઓ કથા[5] ના કો'ય[6]
ઓરે[7] ઓરે ઓ અભાગા,
કેઓ કથા ના કો'ય,
જદિ સબાઇ થાકે મુખ ફિરાયે
સબાઇ કરે ભય—
તોબે પરાણ[8] ખુલે,
ઓ તુઈ મુખફુટે તોર મનેર કથા
એકલા બોલો રે !—જદિ૦

જદિ સબાઇ ફિરે જાય—
ઓરે ઓરે ઓ અભાગા,
સબાઈ ફિરે જાય,
જદિ ગહન પથે જાવાર[9] કાલે
કેઓ ફિરે ના ચાય[10]—
તોબે પથેર[11] કાંટા,

---

૧ સાદ; ૨ કોઇ; ૩ આવે; ૪ તોપણ; ૫ વાત; ૬ કહે; ૭ અરે; ૮ પ્રાણ; ૯ જવા; ૧૦ જુએ; ૧૧ પથના;

ઓ તુઝ રક્તમાખા[૧૨]ચરણુ તલે
એકલા દલો રે !—જદિ૦
જદિ આલો[૧૩] ના ધરે—
ઓરે ઓરે ઓ અભાગા,
આલો ના ધરે,
જદિ ઝડ બાદલે[૧૪] આંધાર રાતે
દુવાર[૧૫] દેય ધરે—
તોબે વજ્રાનલે
આપન બુકેર[૧૬] પાંજર[૧૭] જાલિયે[૧૮] નિયે
એકલા જલો રે !—જદિ૦

—રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર.

---

૧૨ તરબોળ; ૧૩ પ્રકાશ; ૧૪ આંધી; ૧૫ દ્વાર; ૧૬ હૃદયનું
૧૭ પીંજર; ૧૮ જલાવીને.

૧૨. નવ વત્સરેર પણ

નવ વત્સરેર[1] કરિલામ પણ
લોબો[2] સ્વદેશેર દીક્ષા,
તવ આશ્રમે, તોમાર ચરણે,
હે ભારત લોબો શિક્ષા.
પરેર[3] ભૂષણ, પરેર વસન
ત્યાગિબો આજ પરેર અશન,
જદિ હોઇ દીન, ના હોઇબો હીન,
છાડિબો[4] પરેર ભિક્ષા.
નવ વત્સરેર કરિલામ પણ
લોબો સ્વદેશેર દીક્ષા.
ના થાકે[5] પ્રાસાદ, આછે તો કુટીર
કલ્યાણિ સુપવિત્ર.
ના થાકે નગર, આછે તવ વન
ફલે ફુલે સુવિચિત્ર
તોમા હોતે[6] જત[7] દૂરે ગેછિ સ'[8]
તોમારે દેખેછિ તત[9] છોટો કરે
કાછે[10] દેખિ આજ હે હૃદયરાજ
તુમિ પુરાતન મિત્ર.
હે તાપસ તવ પર્ણ કુટીર
કલ્યાણિ સુપવિત્ર.

---

૧ વરસની; ૨ લઈશ ૩ પરનું: ૪ છાંડીશ; ૫ હોય; ૬ થી; ૭ જેટલો;
૮ સરી ૯ તેટલો ૧૦ પાસે;

પરેર વાક્યે તવ[11] પર હોયે
દિયેછિ પેયેછિ લજ્જા,
તોમાર ભુલિતે ફિરાયેછિ મુખ,
પોરેછિ[13] પરેર સજ્જા.

કિછુ[13] નાહિ ગણિ, કિછુ નાહિ કહિ,
જપિછિ મન્ત્ર અન્તરે રહિ,
તવ સનાતન ધ્યાનેર આસન
મોદેર અસ્થિ મજ્જા.
પરેર ભુલિતે તોમાર ભુલિતે
દિયેછિ પેયેછિ લજ્જા.
સે સકલ લાજ ત્યાગિઓ[15] આજ,
લોઇઓ તોમાર દીક્ષા.
તવ પદતલે બસિયા વિરલે
શિખિઓ તોમાર શિક્ષા.
તોમાર ધર્મ, તોમાર કર્મ
તવ મન્ત્રેર ગભીર મર્મ,
લોઈઓ તુલયા,[17] સકલ ભુલિયા,
છાડિયા પરેર ભિક્ષા;
તવ ગૌરવે ગરવ માનિઓ,
લોઇઓ તોમાર દીક્ષા.

—રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર.

:———

૧૧ તુંથી; ૧૨ લીધી છે; ૧૩ પહેરી છે; ૧૪ કાંઈ; ૧૫ ત્યાગીને; ૧૬ વિરલ સ્થાને; ૧૭ ઉપાડીને.

૧૩. હે ભગવાન !

બાંગ્લાર માટિ બાંગ્લાર જલ
બાંગ્લાર વાયુ બાંગ્લાર ફલ
પુણ્ય હોઉક[1] પુણ્ય હોઉક
પુણ્ય હોઉક હે ભગવાન.

બાંગ્લાર ઘર બાંગ્લાર હાટ
બાંગ્લાર વન બાંગ્લાર માઠ[2]
પૂર્ણ હોઉક પૂર્ણ હોઉક
પૂર્ણ હોઉક હે ભગવાન.

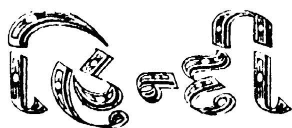
બાંગાલીર પણ બાંગાલીર આશા
બાંગાલીર કાજ બાંગાલીર ભાષા
સત્ય હોઉક સત્ય હોઉક
સત્ય હોઉક હે ભગવાન.

બાંગાલીર પ્રાણ બાંગાલીર મન
બાંગાલીર ઘરે જત ભાઇ બોન
એક હોઉક એક હોઉક
એક હોઉક હે ભગવાન.

—રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર.

---

૧ હો; ૨ જંગલ.

૧. શક્તિમન્ત્ર

જનનિ ભારત આજ હમકુ, મધુર બિણા સુના રહી હૈ;
સ્વતંત્રતાકા રાગ[1] ગાકર, માનો અમૃત પીલા રહી હૈ.

સેંકડો વર્ષોંસે હમ થે, ભાગ્યહીકે [2]ફેરમેં;
ઉસકી નિર્ભરતા[3] છોડાકર, સ્વાવલંબન શીખા રહી હૈ.

થા નિરાશા કા ભયાનક, ભૂત જો હમ પર ચઢા;
રાષ્ટ્ર કે સંગીત બલસે, શીઘ્ર ઉસકો ભગા રહી હૈ.

ફિર ભલા મૈં દીનતાકે, શબ્દ કૈસે કહ સકું ?
જબકી[4] માતા મીઠે સ્વરસે, શક્તિમન્ત્ર પઢા રહી હૈ.

—સત્યદેવ.

---

૧ આલાપ; ૨ ચક્ર; ૩ આધાર; ૪ જ્યારે.

૩. કર્મયુગ

આ ગયા હૈ કર્મયુગ કુછ કર્મ કરના શીખ લો;
દેશ પર અરૂ[1] જાતિ પર હઁસ હઁસ[2] કે મરના શીખ લો.

મારનેકા નામ મત લો, પહેલે મરના શીખ લો;
મિસ્રસે[3] આયર્લૅન્ડ દબ કર,[4] ફિર ઉભરના[5] શીખ લો.

પાર યદિ હોના તુમ્હે પરતંત્રતા દુઃખ સિંધુસે;
તૈર કર[6] તો રક્તસાગરસે ઉતરના શીખ લો.

ફિર જલા દોગે સકલ સંસારકો ક્ષણ માત્રમેં;
દેશદુઃખકી આગમેં પર[7] પહેલે જલના શીખ લો.

જેલયાત્રાકે લિયે દિન રાત ઉત્સાહિત રહો;
કૃષ્ણ-જન્મસ્થાનમેં[8] નિર્ભય વિચરના શીખ લો.

દેખના હૈ દૃશ્ય ભારતવર્ષમેં યદિ સ્વર્ગકા;
દેશકા તો પ્રાણપનસે[9] દુઃખ હરના શીખ લો.

—સત્યદેવ.

---

૧ અને; ૨ હસતાં હસતાં; ૩ પેઠે; ૪ દબાઇ જઇને; ૫ ઉભા થતાં; ૬ તરીને; ૭ પાંખ અને પણ; ૮ કારાગૃહ; ૯ જીગરથી.

૩. ભારતદેશ †

જગ બિચ સ્વર્ગ હમારો દેશ.

ભારત અસ શુભ નામ લેત [1]છન, ઉપજત પ્રેમ વિશેષ.
તાપૈ જન્મભૂમિ શોભા [2]લખિ, રહત ન દુઃખ લવલેશ.
જગ બિચ સ્વર્ગ૦

દગ તર ઉદધિ બહત શિર ઉપર, નીલ છત્ર [3]સદિનેશ;
ઉત્તર હિમગિરિ પરમ મનોહર, જહઁ નિત રમત [4]મહેશ.
જગ બિચ સ્વર્ગ૦

પાવન નિર્મલ ગંગનીર જોહિ, પરસત[5]કટત કલેશ;
પ્રગટે બ્રહ્મ રૂપ જગ કારક, જહઁ બ્રજેશ **અવધેશ.**
જગ બિચ સ્વર્ગ૦

ધર્મ ધ્વજા [6]ફહરાત જહાં નભ, રતનન ખાનિ [7]અશેષ;
માધવ અસ લખાત કબહૂઁ નહિં, જસ[8] **મમ** ભારત દેશ.
જગ બિચ સ્વર્ગ૦

—માધવ.

---

† **જુઓ પરિશિષ્ટ ક.**

૧ **ક્ષણ–તરત; ૨ જોઈ;** ૩ દિનરાત; ૪ મહાદેવ; ૫ સ્પર્શ કરતાં; ૬ ફરકે; ૭ અપાર; ૮ જેવો.

૪. સ્વમાન

હે ભારત કે જાયે, જિયત[1] કયોં માન નસાયે.

કહાં ગયે વે પિતુ દશરથ સમ, જે સુત [2]વિપિન પઠાયે;
રામ લખનસે કહાં વીર સુત નિજ, શત્રુન માર ભગાયેં.
દેશ કે કષ્ટ છુડાયે—હે ભારત૦

કહઁ ભીષ્માદિ [3]પાર્થ સે ધનુધર, વીર પાણ્ડુ કે જાયે;
જિન અભિમાની કુરૂવાસિનકો, બલદલ ધૂલ મિલાયે.
ખલન[4] હિય ભય ઉપજાયે—હે ભારત૦

કહઁ ગયે કૃષ્ણ સકલ વિદ્યાપતિ, સારથી રૂપ બનાયે;
જિન ગર્વિન[5] નૃપ ઉદાહરણ હિત, ભારત યુદ્ધ કરાયે.
ધર્મધ્વજ જગ ફહરાયે—હે ભારત૦

કહાં બીર માતા બિદુલા જો, સંજય દેખ પરાયે;[6]
દૈ કોટિન ધિક્કાર તાહિ, પુનિ હિય ઉછાહ[7] ઉપજાયે.
ભેજિ રન વિજય કરાયે—હે ભારત૦

કહઁ ગયે વીર પ્રતાપ શિવાજી, પૃથીરાજ નૃપ રાયે:
લરિ લરિ યવન મહીપન[8] સોં જિન નાકન ચના ચબાયે.[9]
નેક નિજ પ્રન[10]ન [11]ડિગાયે—હે ભારત૦

---

૧ જીવતાજીવત; ૨ જંગલમાં મોકલ્યા; ૩ અર્જુન; ૪ ખલ પુરૂષોના; ૫ ગર્વિષ્ટ; ૬ યુદ્ધમાંથી પાછો આવેલો; ૭ ઉત્સાહ; ૮ બાદશાહો; ૯ નાકમાં દમ ભરી દીધો; ૧૦ પણ; ૧૧ ડગ્યું;

અહો બન્ધુ ! નિજ ઘર નહિ દેખત, વૃથા ફિરત [12]અકુલાયે;
ચલત ન તુમ ક્યોં વહિ પથ માધવ, પુરખે[13] જાહિ બતાયે.
[14]જાસુ હિત રકત [15]બહાયે—હે ભારત૦

—માધવ.

---

૧૨ અકળાઈને; ૧૩ પૂર્વે; ૧૪ જેના; ૧૫ વહેવડાવ્યું.

૫. યે ભારતવર્ષ હમારા હૈ

હમેં તો દેશ ભારત અપના, પ્રાણોં સે ભી પ્યારા હૈ,
હમ હૈં ભારત કે ભારતવર્ષ હી જીવન હમારા હૈ.
હમેં તો દેશ ભારત અપના૦

જમાના હેચ[1] હૈ [2]બદરંગ, જિસકી[3]શાન કે આગે;
વહી સંસાર સુખ કા સ્વર્ગ ઇન્દ્રાસન હમારા હૈ.
હમેં તો દેશ ભારત અપના૦

બિતાયાં ખેલ ઋષિયોંને, લડકપન ગોદ મેં જિસકે;
પુરાના જગમગાતા[4] માન વહ જીવિત[5] હમારા હૈ.
હમેં તો દેશ ભારત અપના૦

હમારા ધર્મ સંચિત કર્મ, ઇશ્વર ઇષ્ટ જો કુછ હૈ;
મેરે આંખોં કા તારા પ્યારા બસ ભારત હમારા હૈ.
હમેં તો દેશ ભારત અપના૦

સુભટ રન[6] બાંકુરે કવિ લેખકોંકી, ખાનિ[7] હૈ જિસમેં;
અખિલ અનમોલ રત્નોં કા વો સુખ સાગર હમારા હૈ.
હમેં તો દેશ ભારત અપના૦

હમ હૈં કુર્બાન ઉસકે જંગલોં, પર્વત વ ટીલોં[8] પર;
યે જીવન ઉસકી પ્યારી રજ પૈ[9] ન્યૌછાવર હમારા હૈ.
હમેં તો દેશ ભારત અપના૦

---

૧ બની જાય, ૨ બદસૂરત, ૩ તેજ, ૪ ઝગમગતું, ૫ જોયેલું,
૬ રણસુભટ, ૭ ખાણ, ૮ શિખરો, ૯ ધુલિપર,

જિ.મીં[10] ગદ્દા[11] હમારા મખમલી હૈ, વિન્ધ્ય તકિયા હૈ;
હિમાલય હૈ સિપાહી સિંધુ ભી સેવક હમારા હૈ.
હમેં તો દેશ ભારત અપના૦

દુઃખી હૈ ઉસકે દુઃખ મેં આર, સુખી હૈ સુખ મેં ભારત કે;
હમ હૈં સન્તાન ઉસકી વહ પિતા રક્ષક હમારા હૈ.
હમેં તો દેશ ભારત અપના૦

ન છોડૂંગા ન છોડૂંગા, ફટે ઇસ તેરે [12]દામન કો;
કહૂંગા મરતે દમ તક પ્રેમમય ભારત હમારા હૈ.
હમેં તો દેશ ભારત અપના૦

કહો માધવ ઇસાઇ હિન્દુઓ, મુસલિમ સબ એક સ્વરસે;
યે ભારતવર્ષ, હમારા હૈ ! હમારા હૈ ! ! હમારા હૈ ! ! !

હમારા હૈ ! હમારા હૈ ! ! હમારા હૈ ! ! ! હમારા હૈ ! ! ! !
યે ભારતવર્ષ હમારા હૈ ! હમારા હૈ ! ! હમારા હૈ ! ! !

--માધવ.

---

૧૦ જમીન, ૧૧ ગાદી, ૧૨ પાલવ.

૬. હમારા વિશ્વાસ

હમે વિશ્વાસ હૈ ભારત કા, દિન ભી ફિરને વાલા હૈ;
હમારે આજ બચ્ચોંને ભી હોશ અપના સમ્ભાલા[1] હૈ.
હમે વિશ્વાસ હૈ૦

બહુત દિન હો ચુકે હમકો, અંધેરી રાત મેં [2]સોતે;
મગર જલ્દી હી પરદા આંખોં કા અબ હટને વાલા હૈ.
હમે વિશ્વાસ હૈ૦

ભંવર[3] ઘબડાતા[4] હૈ ક્યોં કર, બસ અબ થોડા હી બાકી હૈ;
નિકલ આયા હૈ સૂરજ અબ કમલ ભી ખિલને વાલા હૈ.
હમે વિશ્વાસ હૈ૦

મલેંગે[5] હાથ યહ સુનકર, બિચારે તંગ દિલ વાલે;
સુનહલે બાદલોંસે આસમાં યહ ઘિરને વાલા[6] હૈ.
હમે વિશ્વાસ હૈ૦

જિગર[7] હો જાયગા રૌશન,[8] અંધેરા બે નિશાં[9] હોગા;
મિલેગા ખુદબખુદ[10] માધો જો તુમકો મિલને વાલા હૈ.
હમે વિશ્વાસ હૈ૦

—માધવ.

---

૧ જાગ્રત થયા, ૨ સૂતાસૂતા, ૩ ભ્રમર, ૪ ગભરાય, ૫ ઘસશે, ૬ ઘેરાવાનું, ૭ હૃદય, ૮ પ્રકાશિત; ૯ નામનિશાન વગરનું, ૧૦ આપોઆપ.

૭. બારડોલી !

ઓ, વિશ્વસ્ત બારડોલી ! ઓ, ભારત કી ' **થર્માપોલી** ' !
નહીં, નહીં, ફિર ભી સશસ્ત્ર થી ગ્રીક સૈનિકોં કી ટોલી.

' હલ્દી ઘાટી ' કે રણ કી ભી વહી પૂર્વ–પરિપાટી થી;
બઢ બઢ કર વૈરી કી ગર્દન વીર–નરોં ને કાટી થી. ૧

પર તૂ હૈ નિઃશસ્ત્ર તપસ્વિનિ ! ફિર કૈસે **સમતા**[1] **હોગી** ?
ઉપમા આપ બનેગી તૂ યદી ક્ષેણીમેં ક્ષમતા[2] હોગી.

લોહે કો શનિ–દાન માન કર તૂને સ્વીકૃત કિયા નહીં;
બુદ્ધોં કા અવલમ્બ જાન કર લકડી કો ભી લિયા નહીં. ૨

ઉઠી નહીં તૂ કિ જો બુરા હૈ ઉસે નષ્ટ કર દેને કો,
તુલી[3] હુઇ હૈ કિન્તુ બુરે કો આજ ભલા કર લેને કો.

શુભે ! સફલતા દેં તુઝ કો હરિ, યહી **પ્રાર્થના હૈ મેરી !**
સ્વયંસિદ્ધિ સે ભી બઢ કર હૈ સાધુ સાધના યહ તેરી. ૩

ફિર ભી અપની શક્તિ તોલ તૂ ઔર વિપક્ષી કા બલ ભી,
સંગીનેં, મેશીનગનેં, બમ ઔર ઉધર હૈ કૌશલ ભી;

ન હો વિજય કા નિશ્ચય જિનકો, સાક્ષી હો કર હટ જાવેં;
બઢ કર પગ ન હટેં ફિર પીછે, ચાહે સિર ભી કટ જાવેં ! ૪

---

૧ મેળ–સરખામણી, ૨ ત્રુટી. ૩ કમર કસીને તૈયાર,

કરતી હૈ કાનૂન–ભંગ તૂ, પર કિનકે કાનૂન ભલા ?
ઉનકે, ' ન્યાય ' ' ન્યાય ' કહ કર જો યહાં ફાંસતે રહે ગલા !
ખૌલ ઉઠેગા[4] ખૂન ન કિસકા ઐસે અત્યાચારોં સે ?
સંયમ તુમ્હે દિખાના હૈ પર નિજ વિનીત વ્યવહારોં સે. ૫

આજ મહાત્માદ્વારા તૂને આત્મા કા બલ જાના હૈ,
પરમાત્મા ને દિયા જિસે યહ સત્યાગ્રહકા બાના હૈ.
ભય દે સકતા હૈ ક્યા તુઝ કો ઘોર આયુધોં કા ઘેરા ?
પ્રતિપક્ષી કે લિયે સહન[5] હૈ પ્રહરણસે ભીષણ તેરા ! ૬

સાવધાન ! બાધાયેં[6] તુઝ કો વ્રત સે વિચલિત કર ન સકેં,
ઝેલે જાયઁ વાર[7] હઁસ હઁસ કર, છકેં વિપક્ષી ઔર થકેં !
શોણિત ચાહેં તો ઇતના લેં હિંસક ઉસમેં ડૂબ ઉઠેં,
ઘૃણા કરે અપને ઉપર વે ઔર આપ હી ઊબ[8] ઉઠેં. ૭

સૂરત મેં હી કોઠી પહલે નૌકરશાહી ને ખોલી,
સૂરત સે હી ચલી હટાને અબ ઉસે બારડોલી !
પર સંગમ ગોરોં સે આપના ગંગા–યમુના તુલ્ય રહે,
દોનોં કે ભીતર સમતા કી સરસ્વતી કા સ્રોત બહે. ૮

—મૈથિલીશરણ ગુપ્ત.

---

૪ ઉકળશે, ૫ સહનશક્તિ-શસ્ત્ર, ૬ અડચણો, ૭ ઘા, ૮ ઉબકાઈ.

૮. કૌમી ગઝલ

મુનક્કશ[1] અપને દિલ પર હિન્દ કી તસવીર હોને દો,
કદમ સે ઉસ કે અપના સીના પુર તનવીર[2] હોને દો.

કભી ઉલ્ઝન[3] ન ડાલો કૌમ કે કામોં મેં તુમ કોઇ,
તુમ્હારે દર્દ ગમકી હોતી હૈ તદબીર, હોને દો.

બઢાયે રકખો હિમ્મત, [4]બુજદિલી કો મત ફટકને દો,
ન ઇસકો અપને પાવોં કી કભી જંજીર હોને દો.

ચલન સે, ઇલ્મ સે, [5]ગૈરત સે, હિમ્મત સે, [6]શુજાઅત સે,
ન મુલ્કો-કૌમ કી હર્ગિજ કહીં તહકીર[7] હોને દો.

અગર આયે હો દુનિયા મેં ઉઠાઓ લુત્ફે-આઝાદી,
કિસી કે હાથ મેં તુમ અપની મત તકદીર હોને દો.

બહુત લિકખે ગયે અફસાને[8] ઇશ્કો-ઉન્સો-અલ્ફત[9] કે,
હિકાયત[8] હુબ્બે-કૌમી કી ભી અબ તહરીર[10] હોને દો.

કરો ખિદમત વતન કી શૌક સે, દિલ સે, મુહબ્બત સે,
ન મુલ્કી કામ મેં કોઇ કભી તકસીર હોને દો.

બહુત વાદે ટલે હૈં અહદો-પૈમા[11] કા ભરોસા ક્યા?
તલબ અપને કરો હક તુમ ન અબ તાખીર[12] હોને દો.

---

૧ અંકિત, ૨ પ્રકાશમય, ૩ હરકત, ૪ નામર્દાઈ, ૫ શરમ, ૬ વીરતા, ૭ હલકાઈ, ૮ કિસ્સા, ૯ પ્રેમ, ૧૦ આંકિત, ૧૧ વચન, ૧૨ દેરી,

ન રોકો કલ્બ[13] કી આવાજ઼ તુમ રોશનઝ઼મીરી[14] સે,
  કિસી કો હૈ અગર ઇસ [15]અમ્ર મેં તક઼રીર,[16] હોને દો.
મજે લો દર્દ કે રહ રહ કે મુલ્કો-કામ કે ગ઼મ સે,
  જિગર કે પાર તો અપને જરા યહ તીર હોને દો.
તુમ્હારી આહો-ઝ઼ારી યહ કભી જાયા[17] ન જાયેગી,
  ખિંચ આયેગી ખુદ આઝ઼ાદી જરા તાસીર હોને દો,

—ત્રિશૂલ.

---

૧૩ હૃદય, ૧૪ જ્ઞાન, ૧૫ બાબત, ૧૬ વિવાદ, ૧૭ નકામી.

૯. શહીદાને દેહલી

લહૂ[1] સે હુઆ સુર્ખ મૈદાને દેહલી,
બના હૈ અલમખાના[2] એવાને[3] દેહલી;
હુઈ બન્દ હર એક દુકાને દેહલી,
તડપ કર નિકલને કો હૈ જાને દેહલી;
ગ઼ઝ઼બ કા હૈ ખૂને શહીદાને[4] દેહલી.

બુઝે બન કે શમએ શબિસ્તાને[5] દેહલી,
હુએ બન કે પરવાના કુર્બાને દેહલી;
વો બાંકે સજીલે જવાનાને દેહલી,
બઢાતે રહે જીતે જી શાને દેહલી;
ગ઼ઝ઼બ કા હૈ ખૂને શહીદાને દેહલી.

દુબાલા[6] હુઇ ફિર સે હૈ શાને દેહલી,
હુઆ હિંદ પર ફિર સે એહસાને દેહલી;
ફિરિશ્તે હૈં યા હૈં યે અરકાને[7] દેહલી,
નિકલતે હૈં જિનસે કિ અરમાને દેહલી;
ગ઼ઝ઼બ કા હૈ ખૂને શહીદાને દેહલી.

ઉધર થે મુસલ્લેહ[8] નિગહબાને દેહલી,
કમિશ્નર થે, યા થે વો કપ્તાને દેહલી;
ઇધર થે નિહત્થે ખડે જાને દેહલી,
વો ભારત કે લાલ ઔર અરમાને દેહલી;
ગ઼ઝ઼બ કા હૈ ખૂને શહીદાને દેહલી.

---

૧ લોહી, ૨ ઇસ્પિતાલ, ૩ મહેલ, ૪ શહીદો, ૫ રાત્રિના દીવા, ૬ બમણી, ૭ સ્થંભ, ૮ સુશસ્ત્ર,

ન ઇતના કોઇ .જુલ્મ પર તુલ[૯] સકેગા,
નહીં હશ્ર[૧૦] તક દાગ યહ ધુલ સકેગા;
ન મહકૂમ હાકિમ સે મિલ જુલ સકેગા,
યે ઉકદા[૧૧] કિસીસે ન અબ ખુલ સકેગા;
ગ.જબ કા હૈ ખૂને શહીદાને દેહલી.

વો માસૂમ[૧૨]બચ્ચે વો મા કે દુલારે,
વો ઘર કે ચરાગ ઔર આંખોં કે તારે;
અજીઝોં કે વહ જિન્દગી કે સહારે
નિશાના અજલ[૧૩]કા બને ઔર સિધારે;
ગ.જબ કા હૈ ખૂને શહીદાને દેહલી.

સુના હૈ કિ એક લડ.કા .જખ્મી હુઆ થા,
અભી સિર્ફ થા બારા તેરહ બરસ કા;
મગર મૈલ[૧૪] ઉસ કે ન તેવર[૧૫] પૈ આયા,
પુકારા ન ઉસને–ન અમ્મા ન અબ્બા;
ગ.જબ કા હૈ ખૂને શહીદાને દેહલી.

વો સંગીન ખાયે ચલા જા રહા થા,
ઉસે દેખ કર છોટા ભાઇ જો રોયા;
કહા ઉસને રોઓ ન ઐ પ્યારે ભૈયા,
જવાં મરદોં કી મૌત મૈં તો હૂં મરતા;
ગ.જબ કા હૈ ખૂને શહીદાને દેહલી.

---

૯ ખડકડું, ૧૦ કયામત, ૧૧ ગાંઠ, ૧૨ નિર્દોષ, ૧૩ મોત, ૧૪ કરચોળી, ૧૫ ભમર,

ક઼યામત તક ઇનકા મનાયેંગે [૧૬]માતમ,
યે મુમકિન નહીં મહવ[૧૭] હો જાય યહ ગ઼મ;
બરસના જનાજોં પૈ વહ ફૂલ પૈ [૧૮]હમ,
વો પુર આબ આઁખેં, વો [૧૯]હસરતકા [૨૦]આલમ;
ગ઼ઝબ કા હૈ ખૂને શહીદાને દેહલી.

યે મન્ઝ઼ર[૨૧] દિલોં કો દુપારા[૨૨]કરેગા,
યે ખ઼ંઝ઼ર કલેજે પૈ મારા કરેગા;
શહીદોં કા ખૂં યહ પુકારા કરેગા,
ફ઼લક[૨૩] ઔર ક્યા અબ હમારા કરેગા ?
ગ઼ઝ઼બ કા હૈ ખૂને શહીદાને દેહલી.

—ત્રિશૂલ.

---

૧૬ શોક, ૧૭ ભૂલાઇ, ૧૮ ફૂલ પર ફૂલ, ૧૯ શોકગ્રસ્ત, ૨૦ વખ્ત,
૨૧ દેખાવ, ૨૨ ચીર્યા, ૨૩ આકાશ.

૧૦. દશહરા ઔર મુહર્રમ

(સન ૧૯૧૮ મેં દશહરા મુહર્રમ એકહી દિન પડ઼ને કે સમય લિખી ગઇ)

[૧]

કહીં હૈ રામ કી જય જય, કહીં પર સ઼ખ્ત માતમ[૧] હૈ;
કહીં હૈ હર્ષ કી ધ્વનિયાં, કહીં પર નાલયે ગ઼મ[૧] હૈ.
કહીં તો ફૂલ હઁસતા હૈ, કહીં પર રોતી શબનમ[૨] હૈ;
મુહર્રમ મેં દશહરા હૈ, દશહરા મેં મુહર્રમ હૈ.

જૂલૂસોં[૩] મેં મગર દોનોં તરફ સામાને–જંગી હૈ;
હૈ મતલબ એકહી દોનો કા જ઼ાહિર મેં દુરંગી હૈ.

[૨]

ઇધર હૈ રામ લક્ષ્મણ કા, ઉધર હસનૈન[૪] કા ચ઼ર્ચા;
ઇધર શર જાલ દનુજોં[૫] પર, ઉધર કુ઼ફ્ફાર પર [૬]તે઼ગા.
ન઼જર મેં હર ઘડી દોનોં, તર઼ફ થી ધર્મ કી રક્ષા;
ઇધર થા [૫]નિશ્ચરોં કા, શામિયોં[૭] કા થા ઇધર હલકા.

---

૧ શોક, ૨ ઝાકળ, ૩ સરઘસ. ૪ હસન હુસેન (અ), ૫ દાનવ-કાફિર, ૬ તલવાર, ૭ શામ દેશના વાસીઓનો પક્ષ.

થે ભૂલે દોનોં ઈશ્વર કો, હુએ મગરૂર દોનોં થે:
નશે મેં શક્તિ, બલ, ધન, ધૂર્તતા કે પૂર દોનોં થે.

[૩]

વતન કો છોડકર ભટકે, ફિરે હૈ! હૈ બિયાબાં[૮] મેં:
ઇધર દણ્ડક મેં ઘૂમે રામ, ઉધર વહ દસ્તે વીરાઁ[૯] મેં.
સભી સામાન થે ઘર મેં ન ઘર થા ઉનકો દૌરાઁ મેં:
યહી થી ફિક્ર પૈદા હો ન શર[૧૦] દુનિયા કે ઇમાઁ મેં.
ભરા આતા હૈ જી ખિંચ ખિંચ ગઇ તસવીર દિલ મેં હૈ;
જમીં પર ગો નહીં વહ ઉનકી પર જાગીર દિલ મેં હૈ.

[૪]

સબક દેને કો દોનોં કે હુઈ જગ આજમાઈ થી:
હસૂલે[૧૧] માલો દૌલત કી ન યહ હર્ગિજ લડાઇ થી.
બઢે અન્યાયી થે મંજૂર ઉનકી હી સફાઇ થી:
લડાઇ દુશ્મનોં કે મુંહ પૈ વીરોં ને હવાઈ થી.
શરોં સે રામ કે દુનુજોં કી મિટ્ટી હો ગઇ ગુમ થી;
ચમક તેગે હસન કી થી કે બસ, નારે જહન્નુમ[૧૨] થી.

[૫]

કયામત જાલિમોં પર ઢાદી જગ મૈદાન મેં આયે:
ઇસી કે વાસ્તે થે કાલિએ ઇન્સાન મેં આયે.

---

૮ જંગલ, ૯ ઉજ્જડ વેરાનનું નામ છે, ૧૦ દોષ, ૧૧ વસુલ, ૧૨ નરકાગ્નિ,

દિલેરી ઉનકી કયા હમ એબસોં કે ધ્યાન મેં આયે;
સફે કીં દુશ્મનોં કી સાફ લોટ યક આન[13] મેં આયે.

ઉદૂ[14]ભેજે ગયે મુલ્કે-અદમ[15] મેહમાન હોને કો:
મલક[16] આગે ફલક[17] સે જંગમેં કુરબાન હોને કો.

[૬]

ઇધર શ્રીરામ ને લંકેશ રાવણ પર વિજય પાઈ;
મગર અફસોસ ઉધર આફત ગઈ હસનૈન પર ઢાઇ.
કમી થી ફૌજ કી, ગુરબત[18] બલાયેં કયા નહીં લાઇ;
મિલા પાની ન મેહમાં કો તો મેહમાંકી કઝા[19] આઇ.

ગયા બઢતાહી આબે-સાફ કા ફિર દમ બદમ તોડા;
જબાં સૂખી થી સૂખે હોઠ યોં બચ્ચોંને દમ તોડા.

[૭]

ઉઠાઇ સખ્તિયાં કિતની ન થા કાબૂ સિતમગર પર;
ખડે ઝિલી મુસીબત બલ[20] ન આને પાયા તેવર પર.
નહીં મંજૂર કી બૈયત[21] ઉદૂ કી સૈફ[22]થી સર પર;
બુઝા કર પ્યાસ અપની તેગ કી ખુદ પહુંચે કૌસર[23] પર.

ગમેજાંકાહ હૈ યહ કિસ તરહ સૌજે નિહાં[24] નિકલે;
દંજાદારો[25] કે સીને સે ન કયોં ઇતના ધુવાં નિકલે.

---

૧૩ પળ, ૧૪ શત્રુ, ૧૫ યમસદન, ૧૬ ફરિસ્તા, ૧૭ આકાશ, ૧૮ મુસાફરી. ૧૯ મોત. ૨૦ વળ, ૨૧ તાબેદારી, ૨૨ તલવાર, ૨૩ સ્વર્ગીય સ્રોત. ૨૪ દિલની બળતરા, ૨૫ દાધ્ધ-સ્મશાની,

[૮]

મનાયેં હમ ખ઼ુશી યા ગ઼મ મગર યહ કામ કરના હૈ:
સ઼ફ઼ીના[૨૬] એક હી હૈ ઔર હમ સબ કો ઉતરના હૈ.
ડરાયે લાખ કોઈ પર ન વાજિબ ડર સે ડરના હૈ:
હમેં હક઼[૨૭] કે લિયે જીના હૈ ઔર હક઼ હી પૈ મરના હૈ.

ઘડી ભર હૈ ખ઼ુશી તો ફિર ઘડી ભર હી મેં માતમ હૈ:
ત્રિશૂલ અપના ન ભૂલો ફ઼ર્જ઼ દમમેં જબતલક દમ હૈ.

—ત્રિશૂલ.

---

૨૬ નાવ, ૨૭ સત્ય–પ્રભુ.

૧૧. ઐક્યની હાકલ

ગુલ ચમનસે[1] ફુલ કુલોંકી ખુશ્બો મીઠી બહ રહી હૈ;
જ્ઞાતિ દેવી અયસી અબ તો, મધુર બિણા સુના રહી હૈ.

ગેહી આયા હય જમાના જીંદગી સુધા......ર લો (૨):
તોડ કર ટંટા પુરાના, બીગરી સુધાર.........લો.

સિન્ધુ કે બિચમેં હી અપના નાવ ઝોલા ખા...રહા (૨):
ઢુંઢ કર સુકાની દાના, જન્મ ભવ સે તાર......લો.

ઝલક ધુબકી બાદલોંસે છા રહી ભર દેશ...કો (૨);
વો બતાદે પંથ અપના, કિસ્તિ[2] જહાં હંકાર......લો.

અકયકી હાકલ બિરાદર ભર રહી દિગન્ત......કો (૨);
આગે બઢ કર ઐકય બલસે, આત્મકો ઉદ્ધાર...લો.

---

૧ બાગમાંથી; ૨ નાવ.

૧૨. અય માતૃભૂમિ તેરે

અય માતૃભૂમિ તેરે ચરણોમેં શિર નમાઉં,
મેં ભક્તિ ભેટ અપની, તેરી શરણમેં લાઉં. ટેક.

માથે પે[1] તૂ હો ચંદન, છાતી પે તૂ હો માલા,
જિહ્વા પે ગીત તૂ હો, મેં તેરા નામ ગાઉં. અય૦

જિસસે સુપૂત ઉપજે, શ્રીરામ કૃષ્ણ જૈસે,
ઉસ તેરી ધૂલિકો મેં, નિજ શીષ પે ચઢાઉં. અય૦

માની[2] સમુદ્ર જિસકી ધૂલિકા પાન કરકે,
કરતા હૈ માન તેરે ઉસ પૈરકો મનાઉં. અય૦

વે દેશ માનવાલે ચડ કર ઉતર ગયે સબ,
ગોરે રહે ન કાલે તુઝકો હી એક પાઉં. અય૦

સેવામેં તેરી બેટોંકો ભૂલ જાઉં,
વહ પુણ્ય નામ તેરા પ્રતિદિન સુનું સુનાઉં. અય૦

તેરેહી કામ આઉં, તેરાહી મંત્ર ગાઉં,
મન ઔર દેહ તુઝપર બલિદાન મેં ચઢાઉં. અય૦

—ઇન્દ્ર.

---

૧ પર; ૨ અભિમાની.

૧૩. મંત્ર વંદેમાતરમ્

શુદ્ધ સુંદર અતિ મનોહર મંત્ર વન્દેમાતરમ્;
મૃદુલ સુખકર દુઃખહારી મંત્ર વન્દેમાતરમ્.
મંત્ર યહ હૈ તંત્ર યહ હૈ જંત્ર વન્દેમાતરમ્;
સિદ્ધિદાયક બુદ્ધિદાયક એક વન્દેમાતરમ્.
ઓજમય બલકાંતિમય સુખ શાંતિ વન્દેમાતરમ્;
મતિપ્રદાયક અતિસહાયક મંત્ર વન્દેમાતરમ્.
હરઘડી હરબાર[1] હો હરનામ વન્દેમાતરમ્;
હરદમ હમેશા બોલીએ ગુરૂમંત્ર વન્દેમાતરમ્.
જપીએ નિરંતર શુદ્ધ મનસે મંત્ર વન્દેમાતરમ્;
સોતે સમય ખાતે સમય કલગાન વન્દેમાતરમ્.
આઠોં પ્રહર દિલમેં રહે મૃદુ તાન વન્દેમાતરમ્;
મુખસે હૃદયસે રાત દિન હો જાપ વન્દેમાતરમ્.
તેગસે[2] શિર ભી કટે ભૂલો ન વન્દેમાતરમ્;
મ્હોત કી ઘડીયાં ગુંજા દો નાદ વન્દેમાતરમ્.
જેલમેં હો તો જપો શુભ જાપ વન્દેમાતરમ્;
બેડીયાં ઝંકાર દે શુભ તાન વન્દેમાતરમ્.
બન્દુક ગોલી તોપ કી હૈ આડ વન્દેમાતરમ્;
તેગ બરછી કે લિયે હૈ ઢાલ વન્દેમાતરમ્.
કર્ણકા દૃઢ કવચ હૈ એક શબ્દ વન્દેમાતરમ્;
વિશ્વવિજયી શત્રુવિજયી મંત્ર વન્દેમાતરમ્.

—નારસિંગદેવ.

---

૧ હર વખત; ૨ તલવારથી.

૧૪. ભારત હમારા દેશ હૈ

ભારત હમારા દેશ હૈ, હિત ઉસકા નિશ્ચય ચાહેંગે;
ઉસકે હિત કે કારને[1] હમ કુછ ન કુછ કર જાયઁગે.

ભારત હમારી માતૃભૂમિ, ઉસકા ઋણુ હમ પર હૈ બહુત;
ઉસ કે મિટાને[2] કે લિયે હમ કુછ ન કુછ કર જાયઁગે.

ભારતકી દુઃખપ્રદ અવનતિ પર, ક્યોં ન અશ્રુ બહાવેંગે;
ઉન કે હટાને કે લિયે હમ કુછ ન કુછ કર જાયઁગે.

ધર્મ વિદ્યા ઔર ધન સે, ઉન્નતિ ભારત કી હોવે;
ઉસ ઉન્નતિ કે માર્ગ મેં હમ કુછ ન કુછ કર જાયઁગે.

સંસાર કે ઉદ્ધાર હેતુ, કૃષ્ણુ જન્મે જેલ મેં;
તો ફિર ભલા હમ ક્યોં ડરેંગે કુછ ન કુછ કર જાયઁગે.

ચાહે કિતને કષ્ટ હમ કો, ક્યોં ન હો ઉસ કે લિયે;
સબ સહેંગે મર મિટેંગે કુછ ન કુછ કર જાયઁગે.

—સત્યદેવ.

---

૧ કારણે; ૨ ફેડવાને.

૧૫. નિમંત્રણ

આઓ આઓ સકલ ભારતકુમાર !
તજ માન મોહ મદ અહંકાર;
હુઆ દર્શન સે આનંદ અપાર. આઓ.

યહ ધન્ય દેશ ઔર ધન્ય કાલ,
જહાં મિલે બંધુ સબ ઉરવિશાલ;
સ્થિર રખે ઈશ યહ સદ્‌વિચાર. આઓ.

નિર્બળ નિર્ધન સબ નિસ્સહાય,
બિન ઐક્ય નહિં અબ કુછ ઉપાય;
અબ તો મમતા કીજે પ્રચાર. આઓ.

દુઃખ સે બચને કા માર્ગ એક,
અપને [1]પન કી સબ ગ્રહો ટેક;
નિશ્ચય હોગા ફિર જયજયકાર. આઓ.

---

૧ પણની.

૧૬. સરદાર ગાંધી હૈ*

હમારી કૌમને માના હુઆ સરદાર ગાંધી હૈ;
હમારે કાફિલેકા કાફિલા—સરદાર ગાંધી હૈ.

ગુંજાયા હૈ જમાને મેં અજબ લલકાર ગાંધી હૈ;
નહીં ડરતા હૂં દુશ્મનસે મેરી સરકાર ગાંધી હૈ.
હમારી કૌમને માના હુઆ સરદાર ગાંધી હૈ.

બસે હુએ ઘર ઉજડ રહે હૈં;
ઉજાડ ગુલશન[1] બને હુએ હૈં;
સિખા કર સત્યાગ્રહ હમકો, દિખાયા હૈ યહ દુનિયાકો;
જમાયા જેલમેં ડેરા ઔર છોડા ઘરબાર ગાંધી હૈ.
હમારી કૌમને માના હુઆ સરદાર ગાંધી હૈ.

* ૩૭ મી રાષ્ટ્રીય મહાસભામાં એક અકાલીભાઈએ આ ગીત ગાયું હતું.

૧ બાગ.

૧૭. ભારત દેશ હમારા પ્યારા*

ભારત દેશ હમારા પ્યારા.
રટન કરત હૈ લોગન સારા;
મતભેદ [૧]મતંગ ગજસે મત કચરો;
દિન રૈન[૨] દો અબ બસ એક ઉજાલા,
રામ રહીમ હૈ એક [૩]પસારા.
ભારત દેશ૦

સ્વરાજ્ય મન્ત્ર કે પિતા તિલકકો,
ઐક્ય પિણ્ડ અબ દેઓ[૪] ગયામેં;
મહાત્માજી કરત પુકારા,
શાન્ત કરો અબ ખલબલ[૫] સારા.
ભારત દેશ૦

[૬]દાસપનેસે દાસ[૭] છુડાઓ,
દાસહિં બન કે હિન્દકા સારા;
નિશા નિરાશામેં દિખતી હૈ,
સ્વરાજ્ય—અરૂણોદયકી આશા.
વિઠ્ઠલ ભગિની ચાહે ઐસા;
સહકાર ન હો કિસીકો પ્યારા.
ભારતદેશ હમારા પ્યારા.

---

૧ માતંગ; ૨ રાત; ૩ ફેલાવ; ૪ દો; ૫ ઉકળાટ; ૬ ગુલામીમાંથી; ૭ ગુલામને-હિંદને.

* ૩૭ મી રાષ્ટ્રીય મહાસભામાં આ ગીત ગવાયું હતું.

૧૮. મર્દોંકો નેક કામમેં*

મર્દોંકો નેક કામમેં ડરના નહિ અચ્છા;
નામર્દ સે ઉમ્મીદ કો કરના નહિ અચ્છા.
ક્યા [1]ગમ હૈ અગર દેશકે લિયે જાન ભી જાયેં;
બદ [2]રસ્મ યા બદ કામમેં મરના નહિ અચ્છા.
મર્દોંકો૦

લડના કિસીસે ખૂબ નહિ ઇસ જહાનમેં;
પર ખાસ કર ભાઇઓંસે ઝઘડના નહિ અચ્છા.
મર્દોંકો૦

[3]બઢના ઉસીકા ઠીક હૈ જિસસે હો [4]બેહ[5]જહાં;
[6]કાહિલ યા [7]મખ્ખીચૂસકા બઢના નહિ અચ્છા;
મર્દોંકો૦

કરનેસે પહેલે [8]સોચ લો હર કામકા [9]અંજામ;
પર આગે કો કદમ ધર કે હટાના નહિ અચ્છા.
મર્દોંકો૦

---

૧ અફસોસ; ૨ રિવાજ; ૩ વૃદ્ધિ થવી; ૪ બહેતર; ૫ દુનિયા;
૬ આળસુ-પ્રમાદી; ૭ કંજૂસ; ૮ વિચારો; ૯ પરિણામ;

* ૩૭ મી રાષ્ટ્રીય મહાસભામાં આ ગીત ગવાયું હતું.

૧૯. અભિલાષા*

મેરી જાં ન રહે મેરા સર[1] ન રહે
   [2]સામાં ન રહે ન યે [2]સાજ઼ રહે;
ફક્ત હિન્દ મેરા આબાદ રહે
   માતા કે સર પર તાજ રહે.
      મેરી જાં ન રહે૦

[3]પેશાનીમેં જિસકે શોભે [4]તિલક ઔ
   ગોદમેં ગાંધી વિરાજ રહે;
ન યે [5]દાગ઼ બદનમેં સુફેદ રહે
   ન તો કોઢ઼[6] રહે ન યે ખાજ રહે.
      મેરી જાં ન રહે૦

સિક્ખ હિન્દુ મુસલ્માં એક રહે
   ભાઇ ભાઇસા[7] રસ્મો રિવાજ઼ રહે;
ગુરૂ ગ્રન્થ કુરાન પુરાન રહે
   મેરા પૂજા રહે ઔ નમાજ઼ રહે.
      મેરી જાં ન રહે૦

મેરી ટૂટી [8]મંડૈયામેં રાજ[9] રહે
   કોઇ ગૈર[10] ન દસ્ત-દાજ઼[11] રહે;

---

૧ મસ્તક, ૨ માલમિલ્કત, ૩ ભાલમાં, ૪ લોકમાન્ય તિલક, ૫ બુરાઈનો ડાઘ, ૬ કોઢ, ૭ જેવો, ૮ મઢુલી, ૯ બધું રાજ, ૧૦ બીજું, ૧૧ હાથ નાંખનાર-સિતમગર,

મેરી [12]બીનકે તાર મિલે હોં સભી
એક બીની મધુર આવાજ઼ રહે.
મેરી જાં ન રહે૦
યે કિસાન[13] મેરે ખુશ હાલ રહેં
પૂરી હો ફસલ[14] સુખ સાજ[15] રહે:
મેરે બચ્ચેં વતન પૈ[16] નિસાર[17] રહેં
મેરી મા બહિનોકી લાજ રહે.
મેરી જાં ન રહે૦
મેરી ગાયેં રહેં મેરે બૈલ રહેં
ઘર ઘરમેં ભરા સબ નાજ[18] રહે;
ઘી દૂધ કી નદિયાં બહતી રહેં
હરસૂ[19] આનન્દ સ્વરાજ રહે.
મેરી જાં ન રહે૦
માધોકી હૈ ચાહ ખુદાકી કસમ
મેરે બાદ [20]વફાત યે બાજ઼[21] રહે:
[22]ગાઢે઼કા કફન હો મુઝ પે પડા
બન્દે માતરમ્ આવાજ[23] રહે.
મેરી જાં ન રહે૦

—માધવ.

---

૧૨ વીણા, ૧૩ ખેડૂત, ૧૪ પાક, ૧૫ સાધન, ૧૬ પર, ૧૭ કુરબાન, ૧૮ અનાજ, ૧૯ હરેક ને, ૨૦ મૃત્યુ, ૨૧ બાકી, ૨૨ ખાદીનું, ૨૩ શબ્દ-મંત્ર.

* ૩૭ મી રાષ્ટ્રીય મહાસભામાં આ ગીત ગવાયું હતું.

૨૦. કદિ નહિ હારના

કદિ નહિ હારના, ભાવે[૧] સાડી[૨] જાન જાવે,
અસી[૩] નહિ હારના, ભાવે સાડી જાન જાવે—કદિ૦
બિજલી તે આગ[૪] કોલોં[૫], પાની તુફાન કોલોં,
ન્હેરી[૬] ભુચાલ[૭] કોલોં—કદિ૦
તોપ તલવાર કોલોં, ગોલીયાંદી માર કોલોં;
ખંડેદી[૮] ધાર કોલોં—કદિ૦
કુરકી[૯] નીલામી[૧૦] કોલોં, સખ્ત કલામી[૧૧] કોલોં,
ફાંસી કાલેપાની કોલોં—કદિ૦
દીન ઈમાન નાલ,[૧૨] ધર્મ જ્ઞાન નાલ,
મર્દદી જબાન નાલ—કદિ૦
માંઝેદે[૧૩] જોર નાલ, માલવેદે[૧૪] શોર નાલ
સોહણીયાં દે[૧૫] બોલ નાલ—કદિ૦
ધની[૧૬] પોઠોહાર[૧૭] નાલ, સંદલીદી[૧૮] બાર નાલ,
ઝંગ સિયાલ નાલ—કદિ૦
રામ દે[૧૯] પ્યાર નાલ, શાંતિ શબર નાલ,
રબ્બ[૨૦] સચિયાર[૨૧] નાલ—કદિ૦

—ચૌધરી.

---

૧ ભલે; ૨ આપણો; ૪ આગ; ૫ થી; ૬ વંટોળીઓ; ૭ ધરતીકંપ; ૮ ખડગ; ૯ જપ્તી; ૧૦ લીલામથી વેચાણ; ૧૧ બોલ; ૧૨ ની સહાય લઇને; ૧૩ અમૃતસરનો એક ભાગ; ૧૪ લુધીઆના; ૧૫ સુંદર સ્ત્રી પુરૂષો; ૧૬ જેલમ; ૧૭ રાવલપીંડી; ૧૮ આ નામનો પુરૂષ થઈ ગયો તેનો ઇલાકો; ૧૯ નો; ૨૦ ઇશ્વર; ૨૧ સાચો.

૨૧. ડામાડોળ નૌકા*

---

[1]મઝધાર મેં નૈયા[2] ડોલિ રહી.
કોઊ સંગ સહાય ન સૂઝત, કોઉ પકરત [3]પતવાર નહીં.— ટેક.

રાત અઁધેરી ભયાવનિ લાગત, ઘોર ઘટા ઘિરિ આયો;
ચહું દિશિ નિરૂત્સાહ આલસ કર[4] દલ બાદલ સમ છાયો. મઝધાર મેં૦

ઘોર દમન અન્યાય આદિ કર ઉમડિ રહ્યો તૂફાન;
સબ કર મતિ ગતિ લુપ્ત ભઇ, અબ રહ્યૌ નહીં કછુ જ્ઞાન. મઝધાર મેં૦

મારગદર્શક યન્ત્ર આજ હો, શત્રુન ને લૈ લીન્હોં;
ભયો દિશાભ્રમ પન્થ હેરાન્યૌ, હાય, દેવ, કા કીન્હો ? મઝધાર મેં૦

માંઝી[5] સબ નાયક બિનુ વ્યાકુલ, ભયો મતિભ્રમ સબહી કો;
ભિન્ન ભિન્ન સબ પન્થ બતાવત, જાહિ લાગત જો નીકો.[6] મઝધાર મેં૦

---

* કાકાસાહેબ કાલેલકરે આ ગીત ગયાજીની મહાસભામાંથી મેળવ્યું છે.
૧ મધ્યવ્હેણમાં; ૨ નૌકા; ૩ શઢ; ૪ કેરૂં; ૫ ખલાસી; ૬ નેક–સારો.

તીસ કોટિ યાત્રન કી નૈયા ડૂબિ રહી મઝધાર;
આજ એક મોહન બિન યાકો કૌન લગાવે પાર ? મઝધાર મેં૦

મોહન નિજ બલ દેઇ સબન કહઁ, પન્થ દિખાવહુ પ્યારે;
જા મેં હિન્દ દેશ કી નૈયા યહ લગિ જાય કિનારે. મઝધાર મેં૦

—મનોરંજન પ્રસાદ.

હિન્દુસ્તાની

૧. સરફરોશી કી તમન્ના

સરફરોશી કી તમન્ના[1] અબ હમારે દિલમેં હય,
દેખના હૈ ઝોર કીતના બાઝુએ[2] કાતિલમેં હય.

રહરવે[3] રાહે મહોબ્બત રહે ન જાના રાહમેં,
લઝ્ઝતે સેહરાન-વર્દી[4] દૂર યે મંઝીલમેં હય.

આજ ફિર [5]મક઼તલમેં ક઼ાતિલ કહ રહા હૈ બાર બાર,
ક્યા તમન્નાએ [6]શહાદત ભી કિસી કે દિલમેં હય.

અય શહીદે મુલ્કોમિલ્લત મેં તેરે ઉપર [7]નિસાર,
અબ તેરી હિમ્મત કા ચર્ચા [8]ગ઼ેર કી મહફિલમેં હય.

વક્ત આને દે બતાદેંગે તુઝે અય [9]આસમાં!
હમ અભી સે ક્યા બતાએં ક્યા હમારે દિલમેં હય.

અબ ન પહેલે વલવલે[10]હૈં ઔર ન [11]અરમાનોંકી ભીડ,
સિર્ફ મિટ જાનેકી હસરત[12] યક દિલે બિસ્મિલમેં હય.

—બિસ્મિલ.*

---

૧ ઈચ્છા-મુરાદ; ૨ બાવડાં; ૩ મુસાફિર; ૪ સહેલગાહ; ૫ કતલખાના; ૬ કુરબાની; ૭ ફિદા; ૮ બીજાઓની; ૯ દુશ્મન આકાશ; ૧૦ વલવલાટ; ૧૧ મુરાદો; ૧૨ ઈચ્છા.

*એમ કહેવાય છે કે આ ગઝલ મૌ૦ હઝરત મોહાની સાહેબની છે. પણ બિસ્મિલ નામનો એક મશહૂર શાયર અજમેર શરીફમાં છે તેની આ ગઝલ બનાવેલી હોય એમ લાગે છે.

૨. હિન્દૂસ્તાં હમારા

ચીનો અરબ હમારા હિન્દૂસ્તાં હમારા,
મુસ્લિમ હંય હમ વતન હય સારા જહાં હમારા. ૧

[1]તવહીદ કી અમાનત[2] [3]સીનો મેં હય હમારે,
આસાં[4] નહીં મિટાના નામો નિશાં હમારા. ૨

દુનિયાકે બુતકદું[5] મેં પહેલા વો ઘર ખુદાકા,
હમ ઉસ્કે [5]પાસબાં હંય વોહ પાસબાં હમારા. ૩

તેગોં[6] કે સાએ[7]મેં હમ પલ કર જવાં હુએ હંય,
ખંજર હિલાલ[8] કા હય કોમી નિશાં હમારા. ૪

મગરેબ[9]કી વાદીયું[10] મેં ગુંજી અઝાં[11] હમારી,
થમતા ન થા કીસીસે સયલે રવાં[12] હમારા. ૫

બાતિલ[13]સે દબને વાલે અય આસમાં નહિં હમ,
સવ બાર કર ચુકા હય તુ ઇમ્તેહાં[14] હમારા. ૬

અય ગુલસતાને [15]અન્દલુસ! વોહ દિન હય યાદ તુઝકો ?
થા તેરી ડાલીયુંમેં જબ આશયાં[16] હમારા. ૭

---

૧ એકતા: ૨ સહીસલામતી: ૩ દિલ: ૪ સહેલ; ૫ મંદિર; ૫ંરક્ષક-સંત્રી; ૬ તલવાર; ૭ છાયા; ૮ ચાંદ; ૯ પશ્ચિમ; ૧૦ મુલ્ક; ૧૧ બાંગ; ૧૨ પૂર, ૧૩ મિથ્યા; ૧૪ કસોટી; ૧૫ સ્પેઇન; ૧૬ માળો;

અય મવજે દજલહ! [૧૭]તુભી પહેચાનતી હંય હમકો ?
અબતક હય તેરા દરયા અફ્સાન્હખ્વાં[૧૮] હમારા. ૮

અય અરઝે[૧૯]પાક ! તેરી હુરમત[૨૦]પે કટ મરેં હમ,
હય ખૂં[૨૧] તેરી રગું મંય અબતક રવાં હમારા. ૯

સાલારે[૨૨] કારવાં હય મીરે હજાઝ[૨૩] અપના,
ઇસ નામ સે હય બાકી આરામે જાં[૨૪] હમારા. ૧૦

ઇકબાલ કા તરાના[૨૫] બાંગે દરા[૨૬] હય ગોયા,[૨૭]
હોતા હય જાદહ પયમા ફિર કારવાં હમારા. ૧૧

—ઇકબાલ.

---

૧૭ ટીગરીસ નદી જ્યાં ઇમામ હુસેન અલે હિસ્સલામ પાણી વિના શહીદ થયા; ૧૮ કથાકાર; ૧૯ જમીન; ૨૦ ગૌરવ; ૨૧ લોહી; ૨૨ સિપહસાલાર; ૨૩ હઝરત મોહમ્મદ; ૨૪ જાન; ૨૫ ભજન; ૨૬ કાફલા; ૨૭ જાણે.

૩. મેરા વતન વોહી હય*

નાનકને જીસ ચમન[૧] મેં વહદત[૨]કા ગીત ગાયા,
ચીશ્તી[૩]ને જીસ ઝમીં મેં પયગામે હક[૪] સુનાયા;
તાતારીયુંને જીસ કો અપના વતન બનાયા,
જીસને હજાઝીયુંસે દશ્તે અરબ છુડાયા;
મેરા વતન વોહી હય મેરા વતન વોહી હય.

સારે જહાં કો જિસને ઇલ્મો હુનર દીયા થા,
યુનાનીયું કો જીસને હયરાન કર દીયા થા;
મટ્ટીકો જીસકી હકને ઝર[૫]કા અસર દીયા થા,
તુર્કીકા જીસને દામન[૬] હીરોં સે ભર દીયા થા;
મેરા વતન વોહી હય મેરા વતન વોહી હય.

ટૂટે થે જો સિતારે ફારેસ કે આસમાં સે,
ફીર તાબ દે કે જીસને ચમકાએ કેહકશાં[૭] સે;
વહદત કી નય[૮] સુની થી દુનિયાને જીસ મકાં સે,
મીરે અરબ[૯] કો આઇ ઠંડી હવા જહાં સેં;
મેરા વતન વોહી હય મેરા વતન વોહી હય.

---

* જુઓ પરિશિષ્ટ क.

૧ બાંગ; ૨ એકતા; ૩ ખ્વાજા અજમેરી; ૪ ખુદા; ૫ સોનું; ૬ છેડો; ૭ આકાશગંગા; ૮ બંસી; ૯ હઝરત મહમદ (સલ૦);

બન્દે કલીમ[૧૦] જીસકે પરબત જહાં કે [૧૧]સીના,
નુહે નબી[૧૨] કા ઠયરા આ કર જહાં [૧૩]સફીના;
રફ્અત [૧૪]હય જિસ ઝમીં કો બામેફલક[૧૫]કા[૧૬] ઝીના,
જન્નતકી ઝીન્દગી હય જીસકી ફિઝાં[૧૭] મેં જીના;
મેરા વતન વોહી હય મેરા વતન વોહી હય.

ગૌતમ કા જો વતન હય જાપાન કા હરમ[૧૮] હય,
ઇસા કે આશકોં કા છોટા યેરૂશલમ હય;
મદફૂન[૧૯] જીસ ઝમીંમેં ઇસ્લામકા હશમ [૧૪] હય,
હર ફુલ જીસ ચમનકા ફિરદૌસ હય ઇરમ[૨૦] હય.
મેરા વતન વોહી હય મેરા વતન વોહી હય.

—ઈકબાલ.

---

૧૦ મોસીસ–મુસા; ૧૧ પવતનું નામ; ૧૨ પયગમ્બરનુહ; ૧૩ નાવ; ૧૪ ગોરવ; ૧૫ આકારાની અગાસી; ૧૬ સીડી; ૧૭ છાયા; ૧૮ પુણ્યધામ; ૧૯ દફન થયેલું છે; ૨૦ સ્વર્ગ.

૪. સારે જહાંસે અચ્છા

સારે જહાંસે અચ્છા હિન્દુસ્તાં હમારા,
હમ બુલબુલેં હંય ઉસ્કી વોહ [1]ગુલિસ્તાં હમારા. ૧
ગુરબતમેં[2] હો અગર હમ રહેતા હય દિલ વતનમેં,
સમઝો વહી હમે ભી દિલ હો જહાં હમારા. ૨
પરબત વોહ સબસે ઉંચા હમસાયહ[3] આસમાંકા,
વોહ સન્તરી હમારા વોહ પાસબાં હમારા. ૩
ગોદીમેં ખેલતી હંય ઉસ્કી હઝારેં નદીયાં,
ગુલ્શન હય જીન્કે દમસે રશ્કે[4] જીનાં હમારા. ૪
અય આબે રૂદે[5] ગંગા ! વોહ દિન હય યાદ તુઝકો,
ઉતરા તેરે કિનારે જબ કારવાં હમારા. ૫
મઝહબ[6] નહિ સિખાતા આપસમેં બેર રખના,
હિન્દી હંય હમ વતન હય હિન્દુસ્તાં હમારા. ૬
યુનાનો મિસરો રૂમા[7] સબ મિટ ગએ જહાંસે,
અબ તક મગર હય બાકી નામો નિશાં હમારા. ૭
કુછ બાત હય કે હસ્તી મિટતી નહિ હમારી,
સદયોં[8] રહા હય દુશ્મન દવરે ઝમાં[9] હમારા. ૮
ઇકબાલ ! કોઇ મહેરમ[10] અપના નહિ જહાંમેં,
માલુમ ક્યા કિસીકો દર્દે નેહાં[11] હમારા. ૯

—ઇકબાલ.

---

૧ બાગ; ૨ પરદેશ; ૩ પાડોશી; ૪ ઈર્ષા; ૫ નદી; ૬ ધર્મ; ૭ રોમ; ૮ સદીઓ; ૯ કાળચક્ર; ૧૦ દયા ખાનાર; ૧૧ છૂપું.

૫. મેરે લિયે હૈ

તુમ યૂંહી સમઝના કે ફના મેરે લિયે હૈ,
પર ગ઼યબસે[1] સામાને બક઼ા[2] મેરે લિયે હૈ.

પયગ઼ામ મિલાથા જો હુસેન ઇબ્ને અલીકો,
ખુશ હૂં વોહી પયગ઼ામે ક઼ઝા[3] મેરે લિયે હૈ.

યેહ હૂરે બહિસ્તીકો તરફ઼સે હય બુલાવા[4],
લબ્બેક ![5] કે મક઼તલકા સિલા[6] મેરે લિયે હૈ.

કયું જાન ન દૂં ગ઼મમેં તેરે જબ કે અભીસે,
માતમ[7] યહ ઝમાને મેં બપા[8] મેરે લિયે હૈ.

મેં ખોઠે તેરી રાહમેં સબ દૌલતે દુનિયા,
સમઝા કે કુછ ઇસસે ભી સિવા મેરે લિયે હૈ.

તૌહીદ[9] તો યેહ હૈ કે ખુદા હશ્રમેં[10] કેહ દે,
યેહ બન્દા દો આલમસે ખફ઼ા[11] મેરે લિયે હૈ.

---

૧ છૂપી રીતે; ૨ અનંતનો: ૩ મોત: ૪ તેડું; ૫ લબ્બેક! હાજિર છું; ૬ કતલખાનાનો બદલો: ૭ શોક; ૮ બરપા; ૯ એકતા-પૂર્ણતા; ૧૦ કયામતના દિવસે; ૧૧ નાખુશ;

સુરખીમેં નહિ દસ્તે હિના[12] બસ્તાહ[13] ભી કુછકમ,
પર રુખએ[14] ખૂને શહીદા[15] મેરે લિયે હૈ.

રાહિલ[16] હૂં મુસલમાન બસદ નારએ તકબીર[17],
યેહ કાફલા યેહ બાંગે દરા[18] મેરે લિયે હૈ.

ઇનઆમકા ઉકબા કે[19] તો પૂછના લયકીન,
દુનિયામેં ભી ઇમાંકા સિલા[20] મેરે લિયે હૈ.

ક્યું ઐસે નબી[21] પર ન ફિદા હૂં કે જો ફરમાયે,
અચ્છે તો સભી કે હૈ બુરા મેરે લિયે હૈ.

ઐ શાફએ મહશર![22] જો કરે તૂ ન શફાઅત,
ફિર કૌન વહાં તેરે સિવા મેરે લિયે હૈ.

અલ્લાહ કે રાસ્તેહી મેં મૌત આયે [22]મસીહા,
અકસીર યહી એક દુઆ મેરે લિયે હૈ.

---

૧૨ મેંદીવાળો હાથ; ૧૩ લગાવેલો; ૧૪ ભભકદાર લાલચોળ; ૧૫ શહીદો–મરજીવા; ૧૬ મુસાફિર; ૧૭ અલ્લાહો અકબરના જયઘોષ; ૧૮ કાફલાનો ટહુકાર; ૧૯ બીજી દુનિયાના; ૨૦ બદલા; ૨૧ મહમદ–પયગમ્બર; ૨૨ કયામતના રોજ સિફારસ કરનાર મહમદ પયગમ્બર; ૨૨ં ઈસુખ્રિસ્ત;

ઐ ચારહગીરો![23] ચારહગીરીકી નહિ હાજત,
યેહ દર્દ હૈ, દારૂએ શફ઼ા[24] મેરે લિયે હૈ.

ક્યા ડર હૈ? જો હો સારી ખુદાઈ[25] ભી[26] મુ઼ખાલિફ઼,
કાફ઼ી[27] હૈ અગર એક ખુદા મેરે લિયે હૈ.

જો સહોબતે અગિયારમેં[28] ઇસ દર્જએ હો[29] બેબાક઼,
ઉસ શૂખકી[30] સબ હિજમોહયા[31] મેરે લિયે હૈ.

હૈ ઝુલ્મ બહોત આમ[32] તેરા ફિર ભી સિતમગર,
મખ્સૂસ[33] યેહ અન્દાઝ઼ે જ઼ફ઼ા[34] મેરે લિયે હૈ.

હૈ યૂં તો ફિદા અબ્ર સિયાહ[35] પર સભી મયકશ[36],
પર આજકી ઘનઘોર ઘટા મેરે લિયે હૈ.

—જવહર.*

---

૨૩ દુનિયાદારી લોકો; ૨૪ ઈલાજ; ૨૫ સૃષ્ટિ; ૨૬ સામે-વિરુદ્ધ; ૨૭ બસ; ૨૮ અળગ્યાઓ; ૨૯ નીડર; ૩૦ સતામણીની; ૩૧ શરમ-લાજ; ૩૨ સામાન્ય રીતે; ૩૩ ખાસ; ૩૪ સાર્વત્રિક જુલમ; ૫ કાળામેઘ; ૩૬ શરાબી-નિશાબાજ.

* મૌલાના મહમદઅલી-૮ મી ઑલ-ઇન્ડિયા ખિલાફત કૉન્ફરન્સમાં આ નઝ્મો ગવાઈ હતી.

૬. સૈયાદ*

ઉજાડ કર મેરા ગુલ્શનસે આશયાં[1] સૈયાદ,
રહેગા તુભી ન દુન્યામેં શાદમાં[2] સૈયાદ ! ૧

સંભલ ! કે ગિરતી હય અબ તુઝપે બિજલીયાં સૈયાદ !
ગઇ હય આહે રસા[3] સુએ[4] આસમાં સૈયાદ ! ૨

ઝબાને હાલસે કુછ તો હમેં ભી કેહને દે,
ગલા ન ઘોંટ ઝરા ખોલ ઉંગ્લીયાં સૈયાદ ! ૩

વફા શઆર[5] રહે તેરે જાંનિસાર રહે,
બસ આસ[6] પર કે તુ હય અપના[7] કદ્રદાં સૈયાદ ! ૪

કરમકે[8] બદલે જો હોતા હય અબ સિતમ હમપર,
યેહી થા કોલ તેરા થી યેહી ઝબાં સૈયાદ ! ૫

સિલા[9] વફાકા તેરે દરસે યેહ મિલા હમકો,
કે આજ લુટાતા હય હસ્તીકા કારવાં સૈયાદ ! ૬

---

* ૮ મી ઑલ-ઈન્ડિયા ખિલાફત કૉન્ફરન્સમાં આ ગઝલ ગવાઈ હતી.
૧ માળો; ૨ સુખી; ૩ નિશ્વાસની જ્વાળા; ૪ ની તરફ; ૫ વફાદાર; ૬ આશા; ૭ અમારો; ૮ મહેરબાનીનો; ૯ બદલો;

કુસૂર કિસકા હય ખુદ સોચ લે ઝરા દિલમેં,
ઝમાના કિસ પે ઉડાતા હય[10] ઉંગ્લીયાં સૈયાદ! ૭

કુછ અપને વક્તકી ભી યાદગાર રેહને દે,
મિટે હુઉંકા મિટાતા હય કયું નિશાં સૈયાદ! ૮

યેહ યાદ રખ કે ખુદાકોભી મુંહ દિખાના હય,
સિતમ તો જો તેરા જી ચાહે કર યહાં સૈયાદ! ૯

ખુદા કરે ન ફૂલે નખ્લે આરઝુ[11] તેરા,
મિટાએ ગુલશને હિર્સોહવા[12] ખિઝાં[13] સૈયાદ! ૧૦

વોહ દિન ગએ કે હમે ઝિન્દગી કી હસરત[14] થી,
ફુઝુલ[15] કત્લકી દેતા હય ધમકીયાં સૈયાદ! ૧૧

ગઝબકી હય તેરી જાદુ બયાનીયાં[16] કયસર,
કે અપની ભુલ ગયા નસ્તરાનીયાં[17] સૈયાદ! ૧૨

—કયસર દેહલવી.

---

૧૦ કરે છે; ૧૧ ખાહિશનું બીજ; ૧૨ વિષય—તૃષ્ણા; ૧૩ પાનખરઋતુ;
૧૪ [illegible]; ૧૫ ફિકર; ૧૬ વર્ણન; ૧૭ ડંફાસ.

૭. તેરા !*

લકબ[1]થા એકદિન હિન્દોસ્તાં જન્નતનશાં તેરા !
ઝમીંથી દામને ગુલ આયના થા આસમાં તેરા ।

ગુબાર[2]આલુદ[3]મતલા[4] આજકલ તેરા હૈ કયું આખર ?
યેહ મઝલુમોંકી[5] આહેં હૈં કે છાયા હે ધુવાં તેરા !

હૈ સેહરાએ[6]જહાંમેં ભેડ[7]બકરીકી તરાહ અબ હમ,
મઆઝઅલ્લાહ![8] લાયા રંગ યે અમનોઅમાં[9] તેરા !

કફનકે વાસ્તે ભી હો ગયે મોહતાજ [10]ગેરાંકે,
હુવા બે દસ્તોપા[11] ઇસ તરાહસે પીરો જવાં તેરા !

અસીરીમે[12] રિહાઇકે[13] મઝે સબ ભૂલ બયઠે હૈં,
કફસસે[14] છુટકે ઉઠતા કબ હે મુર્ગે નાતવાં[15]તેરા !

---

૧ નામ—કીર્તિ; ૨ વંટાળીઆથી; ૩ છવાએલા; ૪ પ્રકાશ; ૫ જુલમથી પીડિતોની; ૬ રણ; ૭ મેંઢાં; ૮ પ્રભુ ના કરે; ૯ શાન્તિ; ૧૦ બીજાઓના; ૧૧ હાથપગ વિનાના; ૧૨ ગુલામીમાં; ૧૩ છુટની-સ્વતંત્રતાની; ૧૪ પિંજરામાંથી; ૧૫ કમતાકાત હંસ.

* ૨૬ મી રાષ્ટ્રીય મહાસભામાં આ ગીત ગવાયું હતું.

૮. હિંદોસ્તાં તેરા !*

ઉઠ એ હિંદી કે હે દર અસલ[૧] યે હિંદોસ્તાં તેરા !
જો બેગાના[૨] હે નાખ્વાન્દા[૩] હે બેશક મેહમાં તેરા !

જો કુછ કેહના હે તુજકો હાં ઉસે અબ કરકે બતલાદે,
તેરા હો કર રહેગા એક દિન હિંદોસ્તાં તેરા !

તેરા બ્યોપાર તેરા માલ તેરી સનઅતો[૪] હિરફત,
તેરા સોદા[૫] સર મેં હો ક્યા હો ડરસાં તેરા !

ખજાના તેરા, તેરી ફોજ ઓર જંગી તેરા[૬] બેડા,
ઉમુરે મમલેકતમેં[૭] જૈનબુલ હમદાસ્તાં[૮] તેરા !

વો દિન આયે ઈલાહી આપ તુહો હુકમરાં[૯] અપના,
સુફીદો સબ્જો સુર્ખ[૧૦] ફિરતા હો દુનિયામેં નશાં તેરા !

---

૧ હકીકતમાં; ૨ અજાણ્યા; ૩ અભણ; ૪ હુન્નરકળા; ૫ મસ્તી; ૬ લશ્કર; ૭ દેશના કારભારમાં; ૮ ભોમીઓ; ૯ હાકિમ; ૧૦ લાલ લીલા ધોળા રંગનો સ્વરાજ્યનો ત્રિરંગી વાવટો.

* ૩૬ મી રાષ્ટ્રીય મહાસભામાં આ ગીત ગવાયું હતું.

૯. કરકે દિખા દેંગે

ખંજરકી તેરે ઝાલિમ યું પ્યાસ બુઝા દેંગે,
પાનીકી તરહ અપના હમ ખૂન બહા દેંગે;
પામાલે[1] સિતમ હોકર છા જાયંગે દુન્યા પર,
હમ મિસ્લે હીના[2] પીસ કર રંગ અપના જમા દેંગે.
જબતક હે બદનમેં જાં ઔર ખૂન રગોંમેં હય,
મોડેંગે ન મુંહ હકસે[3] હસ્તીકો મિટા દેંગે;
સાયેમેં પલે હય હમ સમશીર હમીય્યત[4] કે,
મયદાન મેં આને દે જોહર ભી દિખા દેંગે.
હય ખૂન રવાં અપની હર રગમેં શુજાઅતકા[5],
જબ મોજ પર આવેંગે તુફાન ઉઠાવેંગે;
હાં બંદએ ઇઝઝત હેં હાં દુશ્મને ઝીલ્લત[6] હેં,
મિટ જાએંગે હમ ભી ઔર તુજકો ભી મિટા દેંગે.
હમ આહકે શોઅલોંસે[7] ફુકેંગે તેરા ખિરમન,
યે આગ અગર ભડકી દુન્યાકો જલા દેંગે;
હમ બાતકે પક્કે હય હે કોલકા પાસ[8] ઇતના,
દુશ્મનોંકો પડે[9] વાદા હરગીઝ ન જફા દેંગે.
શમએ[10]સરે તુરબતકી[11]પુરસોઝ[12]ઝબાં સુનકર,
હમ ખાકમેં મિલકર ભી તાલીમે[13] વફા દેંગે;
હિન્દીકી* ઝબાં અસ્લમ કેહ કર નહી ફિર સકતી,
જો મુંહસે કહા હમને વો કરકે દિખા દેંગે.

—અસ્લમ.

---

૧ પાયમાલ; ૨ મેંદીની માફક; ૩ સત્યથી; ૪ જવાંમર્દી; ૫ શૌર્ય; ૬ બેઈજ્જતી; ૭ નિશ્વાસના ભડકાથી; ૮ રંગ; ૯ આપેલો; ૧૦ દીપક; ૧૧ કબરના માથાપરનો; ૧૨ ઉંડ્ગભરી; ૧૩ પાઠ.

* અસલમાં મુસ્લિમકી ગવાય છે.

૧૦. કુશ્તગાને કાનપૂર

કુલ મુજ઼કો ચન્દ લાશએ બેજાં નઝર પડે,
દેખા કરીબ[1] જાકે તો જ઼ખ્મોસે ચૂર હૈ;
કુછ તિફ્‌લે[2] ખુર્દસાલ[3] હૈ જો ચુપ હૈ ખુદ મગર,
બેચેન યેહ કેહ રહા હૈ કે હમ બેકુસૂર હૈ.
આયેથે ઇસ લિયે કે બનાએં [4]ખુદાકા ઘર,
નીંદ આ ગઇ હૈ મુન્તિઝરે[5] નફ્‌ખે સૂર[6] હૈ;
કુછ નૌજવાન હૈ બેખબર નશએ [7]શબાબ,
ઝાહિરમેં ગરચે સાહએ અક઼્લોશઊર[8] હૈ.
ઉડતા હુઆ શબાબ યેહ કેહતાહૈ [9]બેદરેગ,
મુજ઼્‌રિમ[10] કોઇ નહિ હૈ મગર હમ ઝુરૂર હૈ;
સીને પે હમને રોક લિએ બરછિયું કે વાર,
અઝ બસ્કે મસ્ત બાદએ નાઝો ગુ઼રૂર[11] હૈ.
હમ આપ અપના કાટકે રખ દેતે હૈં જો સર,
લઝ્ઝતશનાસ[12] ઝોફ઼[13] દિલે નાસુબૂર હૈ;
કુછ પીરે કોહના સાલ[14] હૈ દિલદાદએ[15]ફ઼ના,
જો ખાકો ખૂંમે ભી હમેહતન[16] ગ઼રકે નૂર હૈ.
પૂછા જો મૈંને કૌન હો તુમ ? આઇ યેહ[17]સદા,
હમ કુશ્તગાને[18] મારકએ [19]કાનપૂર હૈ.

—શિબ્લી નૌમાની.

---

૧ નજીક; ૨ બચ્ચા; ૩ નાની ઉમ્મરના; ૪ મસ્જીદ; ૫ વાટ જોનાર; ૬ સર્વે સૂતેલાઓને જગાડનાર પ્રલયસૂર; ૭ જવાનીના નિશામાં; ૮ હોશિયાર; ૯ બેફાટ; ૧૦ ગુન્હેગાર; ૧૧ મગરૂરી અને નાજનો દારૂ; ૧૨ કદરદાન; ૧૩ નબળાઈ; ૧૪ વયોવૃદ્ધ; ૧૫ ના શોખીન; ૧૬ બધું શરીર; ૧૭ અવાજ; ૧૮ માર્યા ગએલા; ૧૯ કાનપૂરની મસ્જીદના ઘેરામાં.

૧૧. ખાકે હિન્દ*

[૧]

અય ખાકે હિંદ તેરી અઝમત[૧] મેં કયા ગુમાં[૨] હૈ,
દરિયાએ ફૈઝ[૩] કુદરત તેરે લિયે રવાં[૪] હૈ;
તેરે જબીંસે[૫] નૂરે હુસ્ને અમલ અયાં[૬] હૈ,
અલ્લાહ રે ઝેબો ઝીનત[૭] ઔજે[૮] ઇઝ્ઝતો શાં હૈ:
હર સુબહ હૈ યહ ખિદમત ખુરશીદ [૯]પુરઝિયાકી,
કિરનોંસે ગૂંથતા[૧૦] હૈ ચોટી[૧૧] હિમાલયાકી.

[૨]

ઇસ ખાકે[૧૨] દિલનશીંસે[૧૩] ચશ્મે હુએ વહ જારી,
ચીનો અરબમેં હોતીથી જીનસે આબશારી;[૧૪]
સારે જહાંમે જબથા વહશતકા[૧૫] અબ્ર[૧૬] તારી,[૧૭]
ચશ્મો ચરાગ આલમકી સરજમી હમારી;
શમએ અદબ[૧૮] નથી જબ યૂનાંકી અંજુમનમેં,
તાબાં[૧૯] થા મહર [૨૦] બીનશ [૨૧] ઇસ વાદિયે[૨૨]
કુહનમેં. [૨૩]

---

* જુઓ પરિશિષ્ટ क.

૧ મહત્તા, ૨ શક, ૩ મહેરબાની, ૪ જારી, ૫ લલાટ, ૬ ચમકે, ૭ શોભા, ૮ દબદબો, ૯ પ્રકાશિત, ૧૦ ગુંથતા, ૧૧ શિખર, ૧૨ જમીન, ૧૩ રમણીય, ૧૪ પાણીની રેલ, ૧૫ જંગલીપણું, ૧૬ મેઘ, ૧૭ છવાએલાં, ૧૮ જ્ઞાનદીપ, ૧૯ પ્રકાશિત, ૨૦ સૂર્ય, ૨૧ બુદ્ધિ, ૨૨ ભૂમિ, ૨૩ પૂરાતન,

[૩]

ગૌતમને આબરૂ દી ઇસ માબદે[૨૪] કુહનકો,
સરમદને ઇસ જમીં પર સદકે કિયા વતનકો;
અકબરને જામે-ઉલ્ફત[૨૫]બખશા ઇસ અંજુમનકો,
સીંચા લહૂસે અપને રાણાને ઇસ ચમનકો:

સબ સૂર બીર અપને ઇસ ખાકમેં નેહાં[૨૬] હૈ,
ટૂટે હુએ ખંડર હૈ યા ઉન્કી હડ્ડીયાં હૈ.

[૪]

દીવારો દરસે અબતક ઉનકા અસર અયાં હૈ,
અપની રગોંમે અબતક ઉનકા લહૂ રવાં હૈ;
અબતક અસરમેં ડૂબી નાકૂસકી[૨૭]ફગાં[૨૮] હૈ,
ફિરદૌસ ગોશ અબ તક કૈફિયત અઝાં હૈ:

કાશ્મીર સે અયાં હૈ જન્નતકા રંગ અબ તક,
શૌકતસે બહ રહા હૈ દરિયાએ ગંગ અબતક.

[૫]

અગલી સી તાજગી હૈ ફૂલોમેં ઔર ફલોમેં,
કરતે હય §વજદ અબતક †તાઉસ જંગલો મેં;
અબતક વહી કડક હૈ બિજલી કે બાદલોંમેં,
પસ્તીસી આ ગઇ હૈ પર દિલકે વલવલોંમેં;

ગુલ શમઅ અંજુમન હૈ ગો અંજુમન વહી હૈ,
હુબ્બે વતન વહિ હૈ, ખાકે વતન વહી હૈ.

---

૨૪ પુણ્યતીર્થ, ૨૫ પ્રેમનો પ્યાલો, ૨૬ છુપાયેલા, ૨૭ ઘંટનો, ૨૮ નાદ,
§ કળા, † મોર.

[૬]

બરસોં સે હો રહા હૈ બરહમ સમા[૨૯] હમારા,
દુનિયા સે મિટ રહા હૈ નામો નિશાં હમારા:
કુછ કમ નહીં અજલસે[૩૦] ખાબે-ગેરાં હમારા,
એક લાશ બેકફન હૈ હિન્દોસ્તાં હમારા;

ઇસકે ભરે ખજાને બરબાદ હો રહે હૈં,
જિલ્લત[૩૧] નસીબ વારીસ ગફલતમેં સો રહે હે.

[૭]

અય સૂર હુબ્બે કૌમી[૩૨] ઇસ ખ્વાબસે જગા દે,
ભૂલા હુઆ ફસાના[૩૩] કાનોંકો ફિર સુના દે;
મુરદહ તબિયતોંકી અફસુર્દગી[૩૪] મિટા દે,
ઉઠતે હુએ શરારે[૩૫] ઇસ રાખસે દિખા દે.

હુબ્બે વતન સમાયે આંખોમેં નૂર હો કર,
સરમેં ખુમાર હો કર, દિલમેં સરૂર[૩૬] હો કર.

[૮]

શૈદાયે[૩૭] બોસ્તાંકા સરવો સમન[૩૮] મુબારક,
રંગીન તબિયતોંકો રંગે સુખન મુબારક:
બુલબુલકો ગુલ મુબારક, ગુલકો ચમન મુબારક,
હમ બેકસોંકો અપના પ્યારા વતન મુબારક:

---

૨૯ ઇજ્જત, ૩૦ મોત, ૩૧ હલકા, ૩૨ દેશપ્રેમી, ૩૩ કથા, ૩૪ ચીમળાટ, ૩૫ ચીનગારી, ૩૬ આનંદ, ૩૭ ગાઢ પ્રેમી, ૩૮ વખત,

ગુંચે[૩૯] હમારે દિલકે ઇસ બાગમેં ખિલેંગે,
ઇસ ખાકસે ઉઠે હૈ ઇસ ખાકમેં મિલેંગે.

[૯]

હય જૂયે[૪૦] શીર[૪૧] હમકો નૂરે સહર[૪૨] વતનકા,
આંખોંકી રોશની હૈ જલવા[૪૩] ઇસ અંજુમનકા;
હૈ રશ્કે[૪૪] મેહર જરો[૪૫] ઇસ મંઝિલે કુહનકા,
[૪૬]તુલતા હૈ બર્ગ ગુલસે કાંટા ભી ઇસ ચમનકા;

ગર્દો ગુબાર યાંકા ખિલઅત[૪૭] હૈ અપને તનકા,
મર કર ભી ચાહતે હૈ ખાકે વતન કફનકો.

—ચકબસ્ત.

---

૩૯ ફુલગુચ્છ, ૪૦ શોધનાર, ૪૧ દૂધ, ૪૨ સવાર, ૪૩ ઝગમગાટ, ૪૪ ઈર્ષા, ૪૫ તળેટી, ૪૬ તુલ્ય છે, ૪૭ ઝભ્ભો.

૧૨. પ્યારા વતન હમારા*

બુલબુલ અગર હૈ હમ તો વહ હૈ ચમન હમારા,
તન હો કહીં, વહીં પર રહતા હૈ મન હમારા.
પ્યારા વતન હમારા પ્યારા વતન હમારા.

ઇસકે હી અન્ન જલ સે હમ સબ કે સબ પલે હૈં,
મિટ્ટિ હૈ ઇસકી જીસમેં યોં ફૂલે હૈં, ફલે હૈં. પ્યારા૦
લગતી હૈ બન કે સુર્મા આંખોંમેં ખાક ઇસકી,
હમકો હૈ પાક કરતી તાસીર[1] પાક ઇસકી. પ્યારા૦

મિટ્ટિને ઇસકી કયા કયા જગમેં હૈ ગુલ ખીલાયે,
ચુન ચુન કે ફૂલ જીસસે લોગોં ને ઘર બનાયે. પ્યારા૦
થે રામ ભી યહીં પર ઘનસ્યામ ભી યહીં પર,
ઐસે મહાપુરૂષ હૈ ગુજરે ભલા કહીં પર? પ્યારા૦
બત્તીસ કોટિ બચ્ચે હૈ ગોદ મેં ખિલાતા,
સબકો યહીં ખિલાતા સબકો યહીં પીલાતા. પ્યારા૦
ઇસકી હી રોશની હૈ ચેહરે પૈ જો ચમક હૈ,
હૈ હડ્ડિયોં મેં બધા[2] ઇસકાહી તો નમક હૈ, પ્યારા૦
ખાદિમ[3] ઇસકે હૈ હમ, મખદૂમ[4] હૈ યેહ અપના,
પ્યારા વતન હમારા પ્યારા વતન હમારા.

---

૧ અસર; ૨ રસ; ૩ ગુલામ; ૪ માલિક.

* જુઓ પરિશિષ્ટ क.

મરાઠી

૧. સખિ સ્વતંત્રતે !

સાંગ[૧] કુઠેં પાહું[૨] તુલા[૩] સખિ સ્વતંત્રતે !
જનિં, વિજની સાંગ કુઠેં રમસિ સુવ્રતે !

ફિરિવ મલા[૪] દાહિ દિશા,
કર મમ અન્નાન[૫] દશા !
કર માઝયા વૃત્તિ [૬]પિશા !
પરિ તૂં હો [૭]માઝિ [૮]એકદાં.
તુજ વિણુ જગ શૂન્ય સકલ વિકલ ભાસતેં.

તૂં મમ ધન ! તૂં ચ માન !
તૂં જીવન ! તૂં ચ પ્રાણ !
તવ સૂચિત મજ[૯] પ્રમાણ !
અજુન[૧૦] કિતી અંત પાહસી.
હો પ્રસન્ન મજ પ્રણુતા [૧૧] શીઘ્ર [૧૨]અભિમતે !

પ્રાણાહુન[૧૩] અધિક સત્ય,
સમ વિચાર, વચન, કૃત્ય,
પ્રભુ વિણુ જગ લઘુ અનિત્ય,
તેથેં તૂં નિત્ય [૧૪]નાંદસી,
નેનેં[૧૫] મજ તુજ સંગે રાહણ્યા તિથેં !

—રેવરંડ ટિળક.

---

૧ કહે; ૨ જોઉં; ૩ તને; ૪ મને; ૫ અન્ન વિનાની; ૬ દીવાની; ૭ મારી; ૮ એક વાર તો; ૯ મને; ૧૦ હજુપણ; ૧૧ નમન કરતા મને; ૧૨ પ્રિય ! ૧૩ પ્રાણથી; ૧૪ વસે છે; ૧૫ લેઈ જા.

૨. માઝ્યા જન્મભૂમીચેં નાવ

સૃષ્ટી **તુલા** વાહૂની[૧] **ધન્ય** ! માતે,
અશી[૨] રૂપસંપન્ન તૂં [૩]નિસ્તુળા;
તૂં **કામધેનૂ** ! **ખરી** કલ્પવલ્લી !
સદા લોભળા **લોક** સારા તુળા.
યા વૈભવાળા તુઝ્યા પાહુનીયાં,
મળા સ્ફૂર્તી નૃત્યાર્થ હોતે જરી;
સામર્થ્ય નામીં[૪] તુઝ્યા આર્યભૂમી,
તસેં[૫] પાહિલેં મીં ન કોઠેં તરી ! ૧

માતે ! મહાત્મે તુઝે, તત્ત્વવેત્તે,
તુઝે શૂર યોદ્ધે, **તુઝે** સત્કવિ;
શ્રેણી યયાંચી, સદા **માઝિયા** [૬]ગે,
મના[૭] પૂજની [૮]આપુલ્યા [૯]વાંકવી !
યાંચીં યશેં જયા નવ્યા સદ્ગુણાંનાં,
મળા અર્પિતી ધ્યેય તે ગે [૧૦]જરી;
સામર્થ્ય નામીં ન તુઝ્યા આર્યભૂમી,
તસેં પાહિલેં મીં ન કોઠેં તરી ! ૨

---

૧ વહન કરીને; ૨ એવી; ૩ અદ્વિતીય; ૪ નામમાં; ૫ તેવું; ૬ હે ! ૭ મનને; ૮ પોતાના; ૯ નમાવે છે; ૧૦ જો કે;

તૂઝ્યા મહોદાર [11]સારસ્વતાચ્યા,
મહાસાગરીંચા જરી મીન[12] મી,
ઝાલોં[13] તરી[14] ગે 'તૃષા મન્માનાચી,
કધીહીં [15]કધીહીં ન હોણેં કમી !
[16]આઇ ! ગુરૂસ્થાન અન્તીં જગાચેં,
તુઝે ! યાંત[17]શંકા ન કાંહીં જરી;
સામર્થ્ય નામી તુઝ્યા આર્યભૂમી,
તસેં પાહિલેં મીં ન કોઠેં તરી ! ૩

વારા[18] તુઝ્યા સ્પર્શનેં શુદ્ધ ઝાલા,
મલા લાધલા ! ભાગ્ય હેં કેવઢેં;
માતે ! સ્વયેં દેશિ જે અન્ન પાણી,
સુધા બાપુડી કાયશી ત્યા [19]પુઢેં.
તૂં બાળગીશી [20] મલા સ્કન્ધિં અંકી !
સુખાચી ખરી હીચ [21] સીમા પુરી !
સામર્થ્ય નામીં તુઝ્યા આર્યભૂમી,
તસેં પાહિલેં મીં ન કોઠેં તરી ! ૪

—રેવરંડ ટિળક.

---

૧૧ સાહિત્યના; ૧૨ માછલું; ૧૩ થયો; ૧૪ તો પણ; ૧૫ કદાચ; ૧૬ માતા ! ૧૭ એમાં; ૧૮ પવન; ૧૯ આગળ; ૨૦ રાખે છે; ૨૧ આજ.

૩. ખરે પુઢારી

ખરે પુઢારી [૧]કધીં જન્મતી હિન્દ મ્હણે[૨] ઇશ્વરા ?
સાંગ રે બાપા કરૂણાકરા ?

વીર્યવન્ત નર ઉદાર હૃદયેં, સત્વધીર જે ખરે,
મનાનેં સિદ્ધ વાણિનેં [૩]કરેં;

અધિકારાચ્યા મોહીં પડુની મેલે હોઉ[૪]જની,
અશી નચ ભીતિ જ્યાંચ્યા મની,

અધિકારોદ્દ્ભવ વિત્તરાશિલા વિકલે[૫] જાઉં સ્વયેં,
કલ્પના અશી જ્યાંનાં ન યે;

અભિપ્રાય ગંભીર જ્યાંચે, નિશ્ચય જ્યાંચા પુરા,
માનધન ! સત્ય જ્યાંચી [૬]ગિરા;

જનવંચક[૭] વદતી માયાબહુલોક્તિંલા,[૮]
નચ ભીતિ ઠાઉકા[૯] નિષેધિતાં ત્યાંજલા,
જ્યાં નકો મુગુટ બહુરત્નીં શૃંગારિલા,
પરિ આવડે[૧૦]કંટકમુગુટેં વિડંબિલેલે[૧૧] શિરા,
પુઢારી યોગ્ય નાંવ ત્યા નરા !

---

૧ આગેવાન; ૨ કહે છે; ૩ હાથથી; ૪ જગમાં મૂઆ સમાન; ૫ પોતે વેચાઇ જઇએ; ૬ વાણી; ૭ ધૂતારા; ૮ માયાથી ભરપૂર વાણીને; ૯ જાણી; ૧૦ ગમે છે; ૧૧ પીડિત;

ઉંચ ઉંચ રવિમંડળ જ્યાચ્યા વિભૂતિલા[૧૨] ભેટતેં,
શિવેના[૧૩] ધૂળ જગાચી જીથેં;

મનાંત કિંવા જનાંત કિંવા વનાંત જે સારખે,
જગાચે તેચ પુઢારી સખે !

બળે[૧૪] ચઢવિલીં ઘોડયાવરતી[૧૫] ફળ સૂભી [૧૬]બાહુલીં,
જોંવર[૧૭] પુઢાકાર[૧૮] પાવલીં ![૧૯]

મુઠીંત[૨૦] ધરૂની [૨૧] ધર્મ મૂઠભર પુઢતીં[૨૨] સરસાવલીં !
સ્વાર્થે વૃથૈવ [૨૩]ભાંબાવલીં !

હીં[૨૪] ઉદાર ભારી સમર્થ [૨૫] બોલાવયા !
પરિ કૃતી પાહતાં[૨૬] મનાંત ઉપજે દયા !
હીં બુભુક્ષિતેં જણું[૨૭] જુતેંચ [૨૮]નાચાવયા !
પુઢેં ધાવતી જોંવર તોવર આશેચ્યા અંકુરા,
દિસેના તિલપ્રાય [૨૯] આસરા !

---

૧૨ પ્રભાવ; ૧૩ અડતી નથી; ૧૪ પરાણે; ૧૫ ઘોડા ઉપર; ૧૬ ફળવાળાં રમકડાં; ૧૭ જ્યાં સુધી; ૧૮ આગેવાની; ૧૯ મેળવતાં થયાં; ૨૦ મૂઠીમાં; ૨૧ ધરીને; ૨૨ આગળ ધસ્યા; ૨૩ મૂઝાએલા; ૨૪ એ રમકડાં; ૨૫ બોલવામાં; ૨૬ જોઇને; ૨૭ જાણે કે; ૨૮ નાચવામાં; ૨૯ આશ્રય;

હે સ્વાતંત્ર્યા ! રડત બસ તૂં જાઉનિ કોઠેં તરી,
અનીતિ ! ખુશાલ મૌજ કરીં !

વાટ પાહુની દમલિસ[30] આતાં નીજ[31] નીતિસુંદરી !
અભાગ્યા ! રાજ્યસૂત્ર ઘે કરી.[32]

નિર્લજ્જત્વા ! નાચ નાચ રે હર્ષાનેં તાંવરી–
પિશાચેં ઘુમતી હીં ભંવરી !

અવિચારાગ્ની [illegible] ઉધડલી જાહનિ [illegible][33] કરીં,
સ્વાર્થા ! [34][illegible] [35][illegible] !

દયા[36] [illegible] [illegible] ! [illegible] દયા ન [illegible] [illegible],
જો દિલા ન ત્યાનેં[37] પુરા પુઢારી ખરા;

પરિ દેવ વિસરલા નસે કધીં પામરા;
હિન્દભૂમીચી ખરી પ્રાર્થના તયા દયાસાગરા
આણિલ ભરતીસ્યા[38] નિર્ભરા !

—રેવરંડ ટિળક.

---

30 થાકી ગઈ; 31 સૂઈ જા; 32 હાથમાં લેઈ લે. 33 સોદા; 34 વેચી નાંખ; 35 હાલ્લાં માટલાં; 36 કરી લ્યો; 37 તેણે પ્રમાણે; 38 વાદ.

૪. પુરેં જાણુતોં મીચ માઝેં બલ

હા એક કક્ષેંત[1] છાવા[2] ગજાચા,
દુજી માજી હા સિંહ [3] કેકાવતો,
હા [4] જાહલા અર્ધમેલા[5] ભયાનેં,
લપોની[6] મહાવ્યાઘ્ર ડોકાવતો;

હેં પર્વતાંચે ઉભે ક્ષુદ્ર[7] ધોંડે,
મહાસાગરાંચે પુઢેં [8]પલ્વલ !
બોલા હવે તેં, મલા કાય ત્યાચેં ?
પુરેં જાણુતોં મીચ માઝેં બલ.

ભૂગોલ હા દોન બોટાંત[9] માઝયા,
નકો અન્તરાલા[10] તુઝી [11]થોરવી,
પાહીન એકે દિની મીચ સારે,
કુઠેં ઝાંકલેલે[12] તુઝે તે રવિ !

હીં પંચભૂતેં મલા [13]સેવિણારીં,
ખરેં સાંગતોં મી ન ગર્વાકુલ,
બોલા હવે તેં, મલા કાય ત્યાચેં ?
પુરેં જાણુતોં મીચ માઝેં બલ.

---

૧ બાજુ; ૨ હાથીનું બાળક; ૩ ગજે છે; ૪ થયો; ૫ અધમૂઓ; ૬ લપાઇને; ૭ પથરા; ૮ ખાબોચીઉ: ૯ આંગળી; ૧૦ આકાશ; ૧૧ મોટાઇ; ૧૨ ઢાંકી રાખેલો છે ? ૧૩ સેવનાર;

મી ભાસતોં કીટ, હી ભૂતિ[14] માઝી,
પરિ ભેદી સૂર્યાચિયા મંડલા,
તું હાસ કાલા ! મલા, મી તુલાહી,
સદા હાંસતોં ગર્વિતા, ચંચલા;

હે આધિનોં, વ્યાધિનોં મક્ષિકાનોં
તુમ્હી આપુડીં કાયશીં દુર્બલ.
બોલા હવે તેં, મલા કાય ત્યાચેં ?
પુરેં જાણતોં મીચ માઝેં બલ.

હેં વિશ્વ સારે વિહારાસ માઝયા,
પુરેસેં[15] ન હોઇલ શંકા નકો,
હા મર્ત્ય, હા દેહકારાનિવાસી,
બળે[16] હીન હા, કાંહિં કોણી[17]બકો!

મી મર્ત્ય, મી મૃત્યુલા[18]જિંકણારા !
જગીં ધૂળ, મી દિવ્યતા ઉજ્જ્વલ !
બોલા હવે તેં, મલા કાય ત્યાચેં ?
પુરેં જાણતોં મીચ માઝેં બલ.

---

૧૪ મહિમા; ૧૫ પૂરૂં; ૧૬ બળમાં; ૧૭ [illegible] કે
૧૮ મૃત્યુને જીતનાર;

મી ઓળખીલેં મલા પૂર્ણ[19]આતાં,
કશાલા મલા પાહણેં [20]આરસે ?
માઝયા પુઢેં નિત્ય આત્માનુભૂતી,
પટાવે દુજે તર્ક આતાં કસે ?

મી ઇશ્વરાચ્યા જગત્કારણાચ્યા,
ખરી હેતુચા પૂર્તતા[21] મંગલ !
ઓલા હવે તેં, મલા કાય ત્યાચેં ?
પુરેં જાણતોં મીચ માઝેં બલ.

—રેવરંડ ટિળક.

---

૧૯ હવે, ૨૦આયનો; ૨૧ પૂર્તિ.

૫. બ્રાહ્મણ કિંવા મહાર

મી[1] બ્રાહ્મણ વા મહાર મી,
ગણીં ન કવણાલાચ[2] કમી.

યા સૃષ્ટીંતિલ [3]દિવ્યપણ,
તેંચ[4] તેંચ હેં મનુજપણ;

માંગલ્યાચી હી [5]ઠેવ,
[6]હીસ્તવ દેઇન મી જીવ:
હિચ્યાહિ[7] [8]મોલા,
ગણી ન ત્યાલા,
મહા ખલાલા
નીચ, નીચતર ગણી ન મી,
જન્મભૂમિસેવાધર્મી.

હિન્દભૂમિ માઝી જનની,
આલે હીચ્યા [9]કુશીંતુની,

હિરેચ[10] અવઘે [11]માઝે તે,
મન્મન[12] યા મોહુન જાતેં:

---

૧ હું; ૨ કોઈને પણ: ૩ દિવ્યતા: ૪ તે જ; ૫ ભંડાર; ૬ આને માટે; ૭ આના; ૮ મૂલ્ય; ૯ કુખમાંથી; ૧૦ હીરા; ૧૧ બધા; ૧૨ મન; મારૂં

मलांत[13] पडले,
खनींत[14] दडले,
मुकुटीं जडले,
अवघे उचलुन घेइन मी,
जन्मभूमिसेवाधर्मी.

विपन्नता[15] ज्यांच्या [16]साठीं,
जीव कळवळे[17] त्यां साठीं,
अन्नपणा ग्रासी ज्यांते,
प्रियतर दुर्बल मज ते ते !

त्यजुनी सकलां,
रुग्ण[18] दुर्बला,
उचली[19] बाला
जननी, तीसम [20]वेडा मी,
जन्मभूमिसेवाधर्मी.

माना मानाचे [21]गोंवे !
कसें असे कवणा ठावें !
खाइन अवध्यांच्या [22]लाथा,
देइन सेवेला[23] माथा:

निजभूचें ऋण,
अवघें फेडिन,
मरुन जाइन !
रक्षिन[24] गुरुपद माझें मी,
जन्मभूमिसेवाधर्मी.

---

१३ मळमां. १४ खाणमां; १५ गरीबाई; १६ जेने माटे; १७ दुभाय छे; १८ रोगी; १९ उचके छे; २० गांडो; २१ गुंचवण; २२ लातो; २३ सेवा माटे; २४ साचवी राखीश;

હોઇન નીચા ફુન નીચ,
કરીન અવધ્યાંનાં ઉચ.
તે બ્રાહ્મણ મગ[૨૫] મહાર મી.
કોણ ગણી મગ મલા કમી·

કમી ગણીના,
કાંહિં [૨૬]મ્હણેના,
કુણી તયાંનાં,
વિચારિતાં[૨૭] મગ કસલા ?।
જન્મભૂમિસેવાધર્મી.

પાંચ કશાચે, હે [૨૮]જીતુકે,
હિંદભૂમિ બાલક [૨૯]તિતુકે,
મમ દેહાચે પ્રાણ ખરે,
કસેહી અસલે તરિ સારે;
જેં વાટે[૩૦] તેં,
સાંગાયાતેં,[૩૧]
શબ્દ ન પુરતે,
ધરિતાં મૌના યાસ્ત[૩૨] મી,
જન્મભૂમિસેવાધર્મી.

—રેવરંડ ટિળક.

---

૨૫ પછી; ૨૬ બોલવું નથી; ૨૭ પૂછું; ૨૮ જેટલા; ૨૯ તેટલા; ૩૦ લાગે; ૩૧ કહેવાને; ૩૨ એટલા માટે.

૬. રણશિંગ

ગિરિવર માઝયા મી ચઢતાં,
શિંગ એકદાં ફુંકીતાં !

જા, જા ! પડ તિકડે [1]સનઇ !
કામ તુઝેં યેથેં નાહીં.

સકલ ગુણાંહીં સદા નવેં,
'હેં માઝેં રણશિંગ [2]હવેં !

સ્તબ્ધ બેસલે,
થકલે, [3]નિજલે,
ભુલલે, [4]મેલે,

અવઘે ઉઠતિલ તેં કરિતાં,
શિંગ એકદાં ફુંકીતાં !
" નવયુગ ! નવયુગ ! નવયુગ હો ! "
શિંગ ફોડિતેં હા [5]ટાહો !
યા રણવાદ્યા શરણ [6]રિઘા,
જા નાહીં તર મરા [7]નિઘા !

---

૧ શરણાઇ, ૨ જોઇએ, ૩ સૂઈ ગએલા, ૪ મરી ગએલા, ૫ અવાજ,
૬ જાઓ, ૭ ચાલ્યા જાઓ,

પૂર ૮ધાવલા,
કોણ ૯તયાલા,
૧૦ અડવાયાલા,
સમર્થ ૧૧બઘું પુઢતીં ગેતા !
તરેલ જો ૧૨પોહેલચિ તો.
અંધારાંતુન ઉજેડ૧૩ ગે.
તત્ત્વ નવેં હેં સદા નવેં !

× × × ×

અશુભ નિરાશેચ્યા ઉદરીં,
દેવી આશા જન્મ વરી:
હિચે ભક્ત તે,
વિજયી પૂરતે !
તયાંસ નુસતેં,
ક્રિડાંગણ હા ૧૪ભવ દિસતો,
શિંગ એકદાં ફુંકીતો !

પરિસ્થિતહુન મી માઝ્યા
મોઠા: મજ પુઢતી ૧૫ગમજ્યા—
કાય આલતિલ કાળાચ્યા !
દૈવાચ્યા ! દુઃખસ્વમાચ્યા !

---

૮ દોડયો, ૯ ત્યાલા–તેને, ૧૦ અટકાવાને, ૧૧ જોવા દે, ૧૨ તરશે તે, ૧૩ ઉજેરા, ૧૪ દુનિયા, ૧૫ ડંફાસ,

નવયુગ આલેં,
માઝેં ઝાલેં,
મન્મન [16]ધાલેં,

મ્હણૂન જયગીતા ગાતેં,
શિંગ એકદાં ફૂંકીતેં !
નવયુગ અર્પી [17]નવેંપણ,
ઘે ઘે તેં અપુલેં કરૂન:
કિતીક આલે મગ નિપુણ,
તરી [18]જિંકિશિલ તૂંચ પણ !

હેં ન દુજયાચેં,
અસેલ લઘુચેં,
પરંતુ કવિચેં,

ભાકીત,[19] તુજલા બજાવિતેં !
શિંગ એકદાં ફૂંકીતેં !

—રેવરંડ ટિળક.

---

૧૬ સંતોષિત થયું, ૧૭ નવીનતા, ૧૮ પાર પાડીશ, ૧૯ ભાખેલું ભવિષ્ય.

૭. પ્રિયકર હિંદિસ્તાન !

પ્રિયકર હિંદિસ્તાન ! અમુચા પ્રિયકર હિંદિસ્તાન !
હા અલંકાર હો ભૂગોલાચા ! ખાસ નસે ઉપમાન !

સર્વ સુખાચી ખાણુ, અમુચ્યા સર્વ સુખાચી ખાણુ !
હેં અભિમાનાચેં, સૌભાગ્યાચેં, અમુચ્યા રમ્ય નિધાન,

હે જન્મભૂમિ ! હેં તન મન ધન ઘે તુલા,
તવ ઉપકારાંનાં ન મિળે કાઠેં [1]તુલા !
હેં ફિટણેં[2] સાધ્ય ન આમ્હાં અતિ દુર્બલા.

સુખકર તવ ગે ધ્યાન, નિરંતર સુખકર તવ ગે ધ્યાન !
જે જનનીચા, જે જનકાચા, ગેલોચ તુઝહી માન !
અમુચા પ્રિયકર હિન્દસ્તાન !

—રેવરંડ ટિળક.

---

૧ જોટો ૨ ફેડવા.

૮. દેશભક્તાચે ઉદ્‌ગાર

દુર્દૈવેં જરિ વાસ હા મજ [1]ઘડે યા ઘોર કારાગૃહીં,
નિષ્ઠા ઇશપદીં અસે, મજ કધીં ચિંતા નસે અલ્પહી;
દેશપ્રીતિલતા જનૈક્યસલિલેં [2]વાઢે ફુલે અંતરીં,
હા આનંદસુગંધ દિવ્ય પ્રસરે સર્વત્ર પૃથ્વીવરી ! ૧

પાષાણભિત્તિગૃહવાસ ન બંદિવાસ,
યા શૃંખલા કરિતિ બદ્ધ ન મન્મનાસ;
જ્યાંચ્યા મનીં દ્રઢ વસે નિજદેશભક્તિ,
વાટે ત્યાં ન [3]લવહી ખલનીતિભીતિ. ૨

હા સ્વતંત્ર જરિ દેહ [4]નસેલ,
નીચ લોક મજલા [5]છળતીલ,
હેં સ્વતંત્ર મન જોંવરિ [6]રાહે,
મી સ્વતંત્ર વર તોંવરિ [7]આહેં. ૩

બદ્ધ હેં મન [8]મદીય કરાયા
કોણ રે ! જન સમર્થ [9]જગીં યા ?
તો સમર્થહિ નસે કલિકાલ,
હેં સ્વતંત્ર મન સર્વહિ કાળ. ૪

---

૧ થાય; ૨ વધે છે; ૩ લેશ માત્ર; ૪ નહિ હોય; ૫ છળ; કરશે; ૬ રહે છે; ૭ છું; ૮ મારૂં; ૯ જગમાં;

દ્રોહસ્વાર્થતટા, અપૌરૂષજલા, દુર્વૃત્તનીલોત્પલા,
ભેદઆહવતી, કુનીતિવહની, દારિદ્રયવેલાકુલા;
માત્સર્ય—ભ્રમ—દંભ—ચોરમકરા,[10] નાનાપદાવર્તિની,
[11]ઐશા હી પરતંત્રતાવિષનદી :માંગલ્યાવધ્વંસિની. ૫

કર્મજ્ઞાનતટા, સુપૌરૂષજલા, સદ્‌વૃત્તનીલોત્પલા,
શાર્યઆહવતી, સુનીતિવહની, સંપત્તિવેલાકુલા;
ધર્મોદાર્ય—વિવેક—ચીરમકરા, નાનાકલાવર્તિની,
હી સ્વાતંત્ર્યસુધાનદી સુવિમલા માંગલ્યસંવર્ધિની. ૬

—મલ્હાર ચિટણીસ.

---

૧૦ મગર; ૧૧ એવી.

૯. કવિ આણિ સ્વતંત્રતા×

કવિ— ‘ સ્વતંત્રતે ! ગે ! તવ જન્મ કોઠેં ?
આલે ! મનોહારિણી ! બોલ માતેં ?
સ્વતંત્રતા–“ પ્રાણાંસહી અર્પિતિ વીર જેથેં
દેશાર્થ, ઘેતેં નિજ જન્મ તેથેં :” ૧

કવિ— ‘ સ્વતંત્રતે ! હે લલિતે ! નિવાસ
તુઝા કુઠેં તો ? વદ યા જનાસ ?’
સ્વતંત્રતા–“ જ્યા જ્યા હૃદીં ચંચળ રક્ત [1]ખેળે?
તેં તેં નિવાસસ્થલ માત્ર [2]કેલે”. ૨

કવિ— ‘સ્વતંત્રતે ! કામિનિ ! સર્વઆસ
સિદ્ધીસ નેઇ[3] તવ કોણ ઈશ?’
સ્વતંત્રતા–“ જો ને ત્વરેં ઉન્નતિલા જગાસ,
તો કાલ ભાવી પુરવીલ[4] આસ. ” ૩

કવિ— ‘ સ્વતંત્રતે ! માનિનિ ! શક્તિમૂલ
તુઝેં અસે ગેથ કશાંત ? બોલ ? ’
સ્વતંત્રતા–“ જે જે પ્રજાપીડક લોકપાલ
દુષ્કર્મ ત્યાંચેં મમ શક્તિમૂલ. ” ૪

× જુઓ પરિશિષ્ટ क. અંગ્રેજીનો અનુવાદ છે.

૧ ખેલે; ૨ કર્યું; ૩ લેઇ જાય છે; ૪ પૂરશે;

કવિ— ' સ્વતંત્રતે ! નિર્ભય ચિત્ત કોઠે !
હે ચંચલે ! ભીરૂ ! રમે ! [૫]કુથી તે ?'
સ્વતંત્રતા—"જેથે નુરે ભેદ, વિરોધ નોહે,
તેથે રમે નિર્ભય ચિત્ત બા ! હેં." ૫

કવિ— ' સ્વતંત્રતે ! ગે ! તુજ ધન્યતા તી
વાટેલ[૭] કલ્યાણિ ! કધીં [૮]સ્વચિત્તીં ?'
સ્વતંત્રતા—"સામ્રાજ્ય બા ! હોઇલ શાંતતેચેં,
તેં પ્રાપ્ત તેવ્હાં પદ ધન્યતેચેં." ૬

—મલ્હાર ચિટણીસ.

---

૫ કહે; ૬ રહેતો નથી; ૭ બાગરો; ૮ તારા ચિત્તમાં.

ગુજરાતી

૧. જય જય ગરવી ગુજરાત !

જય જય ગરવી ગુજરાત !
જય જય ગરવી ગુજરાત;
દીપે અરૂણું પરભાત,
ધ્વજ પ્રકાશશે ઝળઝળ કસુમ્બી, પ્રેમશૌર્ય અંકીત;
તું ભણવ ભણવ નિજ સંતતિ સઉને, પ્રેમભક્તિની રીત—
ઉંચી તુજ સુન્દર જાત,
જય જય ગરવી ગુજરાત ! ૧

ઉત્તરમાં અમ્બા માત,
પૂરવમાં કાળી માત;
છે દક્ષિણ દિશામાં કરન્ત રક્ષા, કુન્તેશ્વર મહાદેવ;
ને સોમનાથ ને દ્વારકેશ એ, પશ્ચિમ કેરા દેવ—
છે સહાયમાં સાક્ષાત,
જય જય ગરવી ગુજરાત ! ૨

નદી તાપી નર્મદા જોય,
મહી ને બીજી પણ જોય;
વળી જોય સુભટના જુદ્ધરમણને, રત્નાગર સાગર;
પર્વત ઉપરથી વીર પૂર્વજો, દે આશિષ જયકર—
સંપે સોહ્યે સહુ જાત;
જય જય ગરવી ગુજરાત ! ૩

તે અન્હિલ્લવાડના રંગ,
તે સિદ્ધરાજ જયસંગ;

તે રંગ થકી પણ અધિક સરસ રંગ, થશે સત્વરે માત,
શુભ શકુન દિસે મધ્યાહ્ન શોભશે, વીતી ગઈ છે રાત—

જન ઘૂમે નર્મદા સાથ;
જય જય ગરવી ગુજરાત ! ૪

—કવિ નર્મદ.

---

૨. ગુણવંતી ગુજરાત

ગુણવંતી ગુજરાત, અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !
નમીએ નમીએ માત ! અમારી ગુણવંતી ગુજરાત ! (ધ્રુવ)

મોંઘેરા તુજ મણિમંડપમાં આ ઝૂકી રહ્યાં અમ [1]શીષ;
માત મીઠી તુજ ચરણે પડીને માગીએ શુભ આશિષ !
અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !

મીઠી મનોહર વાડી આ તારી નંદનવનશી[2] [3]અમોલ;
રસફુલડાં વીણતાં વીણતાં ત્યાં કરીએ નિત્ય કલોલ !
અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !

સંત મહંત અનંત વીરોની વ્હાલી અમારી માત !
જય જય કરવા તારી જગતમાં અર્પણ કરીએ જાત !
અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !

ઉંડા ઘોર અરણ્ય વિષે કે સુંદર ઉપવન માંય,
દેશ વિદેશ અહોનિશ[4] અંતર એકજ તારી છાંય !
અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !

સર[5] સરિતા રસભર અમીઝરણાં રત્નાકર ભરપૂર !
પુણ્યભૂમિ ફળફૂલ ઝઝૂમી માત ! રમે અમ [6]ઉર !
અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !

---

૧ માથાં, ૨ જેવી, ૩ અમૂલ્ય, ૪ હમેશાં, ૫ સરોવર, ૬ અંતર.

હિંદુ મુસલ્લમિન, પારસી, સર્વે માત ! અમે તુજ બાળ !
અંગ ઉમંગ ભરી નવરંગે કરીએ સેવા સહુ કાળ !
અમારી ગુણુવંતી ગુજરાત !

ઉર પ્રભાત સમાં અજવાળી ટાળી દો અંધાર !
એક સ્વરે સહુ ગગન ગજવતો, કરીએ જય જયકાર !
અમારી ગુણુવંતી ગુજરાત !

—ખબરદાર.

---

૩. ગુજરાત

ધન્ય હો ! ધન્ય જ પુણ્ય પ્રદેશ !
અમારો ગુણિયલ ગુર્જર દેશ:
કૃષ્ણ[1]ચન્દ્રની કૌમુદી[2] ઉજળો,
કીધ પ્રભુએ ય સ્વદેશ:
અમારો ગુણિયલ ગુર્જર દેશ. ધન્ય હો !

આર્યનું સાગરતીર્થ [3]પુરાણ,
તપોવન ભૃગુવસિષ્ઠના ભાણ;
ગીતાના ગાનારા મહારાજ,
પાર્થના[4] સારથીનાં જ્યહાં રાજ્ય:
ગ્રીસ રોમથી ય જૂનાં,
કુરૂપાંડવથી યે પ્રાચીન,
સોમનાથ, ગિરિનગર, દ્વારિકા:
યુગયુગ [5]ધ્યાનવિલીન.
ઉભીને કાલસિન્ધુને[6] તીર
બજાવે બંસરી ભવ્ય [7]સુધીર. ધન્ય હો !

---

૧ અંધારીઆના–પાછલી રાતના, ૨ ચાંદની, ૩ સૂર્ય, ૪ અર્જુન, ૫ ધ્યાનમસ્ત, ૬ કાલરૂપી દરિયો, ૭ ધીરી ધીરી,

સ્થળેસ્થળ નવપલ્લવના [8]પુંજ,
નદી ને તળાવ કેરી કુંજ;
કોમળી કવિતા સમ સુરસાળ,
સિન્ધુ જ્યહાં દે મોતીના થાળ;
જગજૂનાં નિજ ગીત ગર્જતો
ફરતો સાગર આજ;
[9]કેસર ઉછળી ઘૂઘવે ગરવો
વનમાં જ્યહાં વનરાજ.
ગિરિગિરિ શિખરશિખર [10]સોહન્ત
મન્દિરે ધ્વજ ને સન્તમહન્ત. ધન્ય હો !

પૂર્વથી પશ્ચિમ વહે પ્રકાશ,
વહાણુ ભરી વ્હેતી તેમ નિકાસ,
મોહી આંગણુ ઉતર્યો જ યૂરોપ,
વીણવા [11]વાડીના ફૂલરોપ;
વાણી ન વીણશે [12]પુણ્યપાંગરી
અમ રસભૂમિની છાબ;
જગમોહન મુંબઇ નગરી જૂવો !
શું પાથર્યો કિનખાબ:
નિત્ય નવફૂલે ખીલે [13]અભિરામ
લક્ષ્મી મ્હોર્યે લક્ષ્મીનાં ધામ. ધન્ય હો !

ચોળી, ચણિયો, પાટલીનો ઘેર,
સેંથલે સાળુની [14]સોનલ સેર;

---

૮ ઢગ, ૯ સિંહની યાળ, ૧૦ સોહે-શોભે, ૧૧ હિંદરૂપી વાડીના,
૧૨ પુણ્ય ફેલાવતી, ૧૩ બાગ, ૧૪ સોનેરી,

છેડલે [૧૫]આચ્છાદી ઉરભાવ,
લલિત લજ્જાનો [૧૬]વદનજભાવ;
અંગ આખે ચે નિજ અલબેલ
સાળુમાં ઢાંકતી રૂપની વેલ;
રાણુકતનયા, ભાવશોભના,
સુન્દરતાનો શું છોડ !
આર્યસુન્દરી ! નથી અવનીમાં
તુજ રૂપગુણની જોડ:
ભાલ કુંકુમ, કર કંકણુસાર,
કન્થનાં સજ્યાં તેજશણુગાર. ધન્ય હો !

ખેતરો ન્હાનાં, ન્હાનીશી પોળ,
નાતજાતે ન્હાનડિયા ઘોળ;
ક્ષત્રીજાયાનાં ન્હાનલ રાજ્ય,
ધર્મના ન્હાનકડા જ સમાજ,
વૃદ્ધ ચાણાક્યે વર્ણ્યા પૂર્વે
ન્હાનાં પ્રજાનાં તન્ત્ર,
એ પુરાતનના પડછાયા
આ અમ જીવનજન્ત્ર:
એક ફૂલવેલે ફૂલતાં ફૂલ,
અમારાં એક સુગન્ધ અમૂલ. ધન્ય હો !

દેશ નિજ તજી ધર્મને કાજ
સાગરે ઝુકાવ્યું સફરી જહાજ;
ધર્મવીર પારસીનો સત્કાર
જગતઇતિહાસે [૧૭]અનુપ ઉદાર;

૧૫ પાથરી, ૧૬ મ્હોંપર, ૧૭ અનુપમ,

ઇસ્લામી યાત્રાળુનું આ
મક્કાનું મુખબાર;
હિન્દુ મુસલમિન પારસીઓને
અહિયાં તીરથદ્વાર;
પ્રભુ છે એક, ભૂમિ છે એક,–
પિતા છે એક, માત છે એક,–
આપણે એકની પ્રજા અનેક. ધન્ય હો !

નથી [18]રમી સમશેરોના દાવ,
નથી ત્યમ ઘણા ઝીલ્યા યે ઘાવ;
શ્રી કૃષ્ણે કુરૂક્ષેત્રની મ્હાંય
લીધાં વ્રત, જાણે હજી ય પળાય;
એક ઈડરના વનકેસરીએ,
ભડવીર બાપ્પારાવ,
વિશ્વવન્દ્ય સૂરજકુળ સ્થાપી
ચિતોડ કીધ યશછાંવ:
જન્મભૂમિ દયાનન્દનાં ધામ,
ગાંધીનાં ગીતાજીવન [19]નિષ્કામ. ધન્ય હો !

સૂરતના રસિક રંગીલા રાજ,
બુદ્ધિધનભર્યો [20]શ્રીનગર સમાજ;
શૂરવીર સૌરાષ્ટ્રી યશવાન,
કચ્છના સાહસિક સન્તાન,
ખંડખંડ વિસ્તરતો હિન્દી
મહાસાગર મહારેલ,
તીરતીર જઈ સ્થાપી ગુર્જરી

---

૧૮ ખેલ્યા, ૧૯ કામ--ઇચ્છા રહિત, ૨૦ રાજનગર,

સંસ્થાનોની ²¹વેલ;
મહાસાગરના પૃથ્વિવિશાળ,
સરોવર કીધાં ગુર્જરી બાળ. ધન્ય હો !

વનેવન લીલો ²²ઘટાસોહાગ,
જગતનો દીપે શું અમુલખ બાગ !
સજાવ્યાં જૈને રસશણુગાર,
લતામંડપ સમ ²³ધર્માગાર;
ભારતીએ કંઇ ફૂલફૂવારો
અંજલિમાં શું લીધ !
દિશદિશમાં ફૂલધાર ઉડાવી
દિલના ²⁴પરિમળ દીધ !
હિન્દમાતાની લાડિલી બાળ !
ગુર્જરી! જય! જય! તવ ચિરકાળ! ધન્ય હો !

—ન્હાનાલાલ.

---

૨૧ હાર, ૨૨ સોહામણી ઘટા, ૨૩ દેવળ, ૨૪ બ્હેક.

૪. ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત !

જય જય મારા ગુર્જર વીરો !
આવો રંક, ફકીર, અમીરો ! આજે દિવસ ઉગ્યો [1]રળિયાત;
ઘોષ પ્રકાશ તણા ઝીલીને ઝગમગતી કરવી મ્હોલાત;
ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧

આજે લેશો શું તમ સાથે !
શૌર્ય વસે હૃદયે કે બાથે ?–તે જ છતાં ખૂંઠી તરવાર !
ફેંકી દ્યો સહુ ખૂંઠાં શસ્ત્રો સજો હૃદયનાં નવ હથિયાર !
ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૨

હોમ વિલંબ હવે શો ઠાલો ?
ધપતા ધપતા આગળ ચાલોઃ [2]અગ્ર રહી ઘુમતું છે આજ;
ધજા રહી છે આ તમ કરમાં, ને ભારતની અમુલખ લાજ !
ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૩

નથી રૂધિર[3] રેલવવાં કોનાં !
નથી હૃદય ચીરી [4]અરિઓનાં નિજ હૃદયો કરવાં પ્રભુભંગ;
નથી વિજયના રંગ રૂધિરમાં જ્યાં જન રક્ત ભરે [5] ઉરગંગ;
ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૪

---

૧ રળિયાત થઈએ એવો--રળિયામણો, ૨ મોખરે, ૩ લોહી, ૪ દુશ્મન,
૫ હૃદયરૂપી ગંગામાં,

પ્રેમ વસે ત્યાં દ્વેષ રહે ક્યાં ?
આકાશે અંધાર વહે ક્યાં, જ્યાં દિનકરનો[6] થાય પ્રકાશ ?
જ્ઞાનદીપ[7] સળગ્યો જ્યાં અંતર ત્યાં અજ્ઞાન તણો છે નાશ;
એ ગુજરાત ! એ ગુજરાત ! ૫

મરદાની મુજ ગુર્જર વીરા !
કાર્યધુરંધર, શૂર અધીરા ! મુખ યૌવનનો ગર્વ પ્રતાપ;
અંગરૂધિર ઉછળે નભ[8] અડતાં; ભરો હૈરોને હર્ષ અમાપ !
એ ગુજરાત ! એ ગુજરાત ! ૬

ભૂત[9] બધું પાછળ છે મૂક્યું—
આજ ઉરે નવજીવન ફૂક્યું, દુનિયા બધે નવી દેખાય !
નવ આશે નવ હાસ્યે ધસવા આજે પાદ[10] અધીરા થાય;
એ ગુજરાત ! એ ગુજરાત ! ૭

મુખી પડયા કે હઠયા પછાડી ?
ધસો ધજા લ્યો હાથ ઉપાડી, ફરકાવ્યા જાઓ ધુનભેર:
ધર્મભાર શૂરો જ વહે એ—એક પડે ત્યાં ઉઠે તેર !
એ ગુજરાત ! એ ગુજરાત ! ૮

કોણુ વિકટ પથ કહી ડરાવે ?
પર્વત પરથી કૂદી હાવે[11] સાગરને બાંધીશું, બાથ !
જંગલ તોડી મંગલ કરશું, બતાવશું બળવંતા હાથ !
એ ગુજરાત ! એ ગુજરાત ! ૯

---

૬ સૂરજ, ૭ જ્ઞાનરૂપી દીવો, ૮ આકાશ, ૯ ભૂતકાળ, ૧૦ પગ, ૧૧ હવે,

આપણુ ગુણુગરવા ગુજરાતી !
કૃષ્ણુધરા અદ્‌ભુત મદમાતી, ભારતયુદ્ધ જિતે ભડવીર;
સાહસ, શૌર્ય, અડગ શ્રમથી જે થળથળમાં[12] ગાજે રણુધીર;
એ ગુજરાત ! એ ગુજરાત ! ૧૦

આવો નવરસના રઢિયાળા !
ગિરિગવ્હરમાં ભરી ઉછાળા કેસરિયાશું[13] રમતા બાળ !
વાઘમૂછ પકડીને ફરતા કાઠી ઘોડીના રખવાળ !
એ ગુજરાત ! એ ગુજરાત ! ૧૧

તીર્થે તીર્થે શુચિતા[14] સ્થાપી:
ગરવી સાભ્રમતી ને તાપી, ભરે નર્મદા નવનવ નૂર;
ગુણી ગોમતી, સરસ્વતી ને દંમણુગંગાનું જળ શૂર !
એ ગુજરાત ! એ ગુજરાત ! ૧૨

છે અદ્‌ભુતતા એ કંઈ જૂદી !
પશ્ચિમ સાગરનાં જળ કૂદી ઉછળી ગગન કસે[15] નિજ જોમ;
વિંધ્ય અને ગિરનાર દિશા બે ઊભી ઝીલે પડતું વ્યોમ !
એ ગુજરાત ! એ ગુજરાત ! ૧૩

એવાં એ ગુર્જર સંતાનો !
હિંદુ, પારસી, મૂસલમાનો, ખ્રિસ્તી, બૌધ કે જૈન ચહેલ[16] !
ભુજશું ભુજ[17] બીડીને આવો એક જ પ્રેમ તણી છો વેલ !
એ ગુજરાત ! એ ગુજરાત ! ૧૪

---

૧૨ સ્થળ સ્થળમાં, ૧૩ સિંહ સાથે. ૧૪ પવિત્રતા, ૧૫ ની કસોટી કાઢે, ૧૬ ચાહે તે હો, ૧૭ હાથથી હાથ,

અહો અડગ બાંધવ ટેકીલા !
દ્વેષ વિષે બનવું નવ [૧૮] બ્હીલા, દ્વેષ કદી નવ આપે જીત;
અંતરરિપુનો [૧૯] કરો પરાજય પ્રથમ અખંડ ધરી ઉર પ્રીત !
ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૫

દ્વેષે શું રહેશો અથડાયા ?
હજાર વર્ષતણી જડ માયા પડી હૃદયમાં છે પથરાઇ,
ઉકેલતાં પરદોષ ઉરે તો નિજ અંધાર[૨૦] વધે ધુંધવાઇ;
ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૬

લોચનના[૨૧] પડદા દ્યો ખોલી !
ભૂત[૨૨] બધાં ખાતાં ઉર ફોલી તેને પ્રથમ કરો બળહીન;
સ્વાત્મબળે ઓ ગુર્જર વીરા ! થવું આપણે છે સ્વાધીન !
ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૭

રહેવું શુદ્ધ વચન મન કર્મે :
સાર એ જ દીઠો સહુ ધર્મે, તો કયમ થઇએ પતિત નિદાન ?
પ્રેમ તહીં ધિક્કાર રહે નહિ : ધિક્કારે નહિ પ્રભુનું સ્થાન.
ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૮

એવા શુદ્ધ બનીને આવો !
પછી અડગ તમ પગ ઊંડાવો, હજાર હાથીનું ત્યાં જોર;
જય કુંકુમનાં પડશે પગલાં ડગલે ડગલે [૨૩]ઠોરેઠોર :
ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૯

---

૧૮ ભીના, ૧૯ દેહ માંહ્યના શત્રુ, ૨૦ અજ્ઞાન રૂપી અંધકાર, ૨૧ આંખો, ૨૨ કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહરૂપી ભૂતો, ૨૩ ઠેર ઠેર,

એ આ થાય બધે અજવાળાં !
ઉઘડયાં પુણ્ય પ્રભાત રસાળાં ! ઉઘડયાં ભાગ્ય ભલેરાં દેશ !
રણશિંગાં ફૂંકાય ફરી આ: કર્મવીર ! હડશો નવ [24]લેશ !
એ ગુજરાત ! એ ગુજરાત ! ૨૦

સ્વપ્ન ફળે જુગજૂનાં સાચે :
દેવ ફિરસ્તા ઉતરી રાચે, પયગંબર ને પીર અનેક;
સગાઇ સ્વર્ગ તણી ભૂલેલી દઢ બંધાશે ફરી વિશેક !
એ ગુજરાત ! એ ગુજરાત ! ૨૧

કુંકુમથાળ અનેરી લાવો !
પત્નીઓ, પુત્રીઓ, આવો ! માતાઓ, ભગિનીઓ સર્વ !
પડખે અમ ઉભીને રાખો ગરવી ગુજરાતણનો ગર્વ !
એ ગુજરાત ! એ ગુજરાત ! ૨૨

જય જય મારા ગુર્જર વીરા !
આજ અધીરા ઉરના ચીરા જીવનને જાણે નહિ [25]જોખ;
મરવું તો શૂરાને [26]ગરવું, કાયર ખોળે ઘરના ગોખ;
એ ગુજરાત ! એ ગુજરાત ! ૨૩

શ્વેત[27] ધજા ભારતમાં રોપો !
થાશે પુષ્પ વરસતી તોપો. શસ્ત્રો સહુ શણગાર સ્વરૂપ;
જગબંધુત્વ ભણી તમ દ્વારે દુનિયા થાશે નવીન અનૂપ !
એ ગુજરાત ! એ ગુજરાત ! ૨૪

---

૨૪ જરાય, ૨૫ જોખમ, ૨૬ ગૌરવભર્યું, ૨૭ (અહિંસાની) સફેદ.

ધન્ય ધન્ય મોહનની લીલા !
પુણ્યભર્યા પ્રભુપાદ રસીલા ઘર ઘર ભરે નવીન પ્રભાત !
સત્વર વીરા ! પડો મોખરે, ગજવો જય જય ભારતમાત !
ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૨૫

—ખબરદાર.

---

૫. એ ભૂમિ અમારી

એ ભૂમિ અમારી, મૈયા અમારી,
કાણુ અવર[1] કહેશે નિજની ?—
ન દેઉં ઉચરવા—ટેક.

એ સ્વદેશ માટે, કો[2] રણુયજ્ઞે
પ્રાણુ આહુતિ દઉં સજની;
ન ચાહું ઉગરવા—એ ભૂમિ.

પરાધીન થઇ ટપલા સ્હેવા[3]
ટાલ પડે શિર શરમ ભરી !
ભલું એથી મરવું—એ ભૂમિ.

ગુલામ કાફર કાયર પદવી
હિન્દુ કાળા નામે ઠરી !
ભલું એથી મરવું—એ ભૂમિ.

શકે ન કાંઇ કરી એ બાળક
મરદમૂછ મુખ હજુ ન ખીલી !
હાયે શાં મ્હેણું—એ ભૂમિ.

વણુછામાં[4] ઉછર્યો તે ફાલે
ફ્ળે બળેથી[5] ઉકળી !
હાયે શાં કહેણાં—એ ભૂમિ.

---

૧ બીજું, ૨ કયા, ૩ ખાવા, ૪ બ્રિટિશ છત્રરૂપી છાંયા, ૫ પરાણે,

નથી રાંકડા, નથી બાયલા
    નથી રહેવા નિત્ય દાસ [૬]સરજ્યા;
        કેમ ગાજી ન કહીએ—એ ભૂમિ.

છઉં સ્વધર્મ રંગી, સ્વકર્મ [૭]સંગી
    સ્વદેશ જંગી[૮] પ્રેમે ભિંજ્યા !
        હરિ એકજ કહીએ—એ ભૂમિ.

—સ્વ. હરિલાલ ધ્રુવ.

---

૬ સરજાયા, ૭ આપકર્મી, ૮ દેશ માટે જંગ મચાવનાર.

૬. મારી ભરત ભૂમિ

મારી ભરત ભૂમિ !
રૂપાળી, રઢીઆળી, [1]યશાળી, સુશીલ [2]પુનિત !
તારાં ચરણુ ચૂમી,
આનંદે વંદુ જય જય હરદમ નિત્ય !
દુનિયામાં દેશ અનેક જ છે;
સૌ સૌમાં કાંક [3]વિશેકજ છે !—
પણુ તુંતો [4]અલૌકિક એકજ છે !
મારી ભરત ભૂમિ—

કાણુ આવે હિમાલયની હારે ?
કોહીનુરે અન્ય હીરા હારે;
વણુ શેલડી સરસ [5]સાકર ક્યારે ?
મારી ભરત ભૂમિ—

નવપલ્લવ સ્થળ સ્થળ સોહે,
નવરંગી રમણી મનડાં મોહે;
જાણે વાડી [6]વિશ્વંભરની હોએ—
મારી ભરત ભૂમિ—

---

૧ યશવાળી, ૨ પવિત્ર, ૩ વિશેષતા, ૪ બેનમૂન, ૫ સાકર રૂપી હીરા, ૬ પ્રભુ.

સાથે વિશ્વંભરવાળી તું ઝાઝી,
સમૃદ્ધિ સ્વાભાવિક બધી [7]સાજી,
તને પ્રભુએ કરી પ્રિય પ્રમુખાજી,—
મારી ભરત ભૂમિ—

સ્ત્રીઓ પણ અબળા જે બાકી,
તેણે દેશભક્તિ [8]સબળા દાખી;
ઇતિહાસ જ છે એનો સાખી,—
મારી ભરત ભૂમિ—

તારાં કાર્ય ત્યારે યવને ભાળ્યાં,
[9]મહાશિળ નિર્મળ બુદ્ધિવાળાં;
અહા ! " દેવાં કમાડે પડે ન તાળાં, "
મારી ભરત ભૂમિ—

સેવું નિત્ય પુનિત તવ રજ ચૂમી,
ધન્ય ભાગ્ય નવલનાં તું જન્મભૂમિ;
તારી ભક્તિ રગેરગ રહી જ ઘૂમી,
મારી ભરત ભૂમિ—

—સ્વ. નવલરામ.

---

૭ સાધી, ૮ સબળ, ૯ બહુ શીળાં.

૭. ભવ્ય ભરતભૂમિ

---

[૧]

અમ ભવ્ય ભરતભૂમિ આએ—
વડી બ્રહ્મવેદિ અમ આએ,
વસિષ્ઠ, વિશ્વામિત્ર, અંગિરા, ભરદ્વાજ, ઉદ્દાલકાદિના
શુદ્ધ સનાતન બ્રહ્મતેજથી જે ઝળહળે સદાએ,
અમ ભવ્ય ભરતભૂમિ આએ—
બ્રહ્મરસે ભીના ઋષિવરની બ્રહ્મવેદિ અમ આએ !

[૨]

અમ ભવ્ય ભરતભૂમિ આએ—
વડું તપોવન અમ આએ,
બાદરાયણ વ્યાસ, જૈમિનિ, કણાદ, ગૌતમ, કપિલ, પાણિનિ
પતંજલિ, વાત્સાયન, આદિની
પ્રૌઢ વાણી જ્યાં હજીએ ઉત્સુક કર્ણે નિત્ય પીવાએ,
અમ ભવ્ય ભરતભૂમિ આએ—
વર્ચસ્વી ધ્યાનલીન મુનિનું તપોવન જ અમ આએ !

[૩]

અમ ભવ્ય ભરતભૂમિ આએ—
વડું પુણ્યભુવન અમ આએ,
બ્રહ્મવાદિની ગાર્ગી અરૂંધતી, મૈત્રેયી, સાવિત્રી સીતા સતી,
દમયંતી, દ્રૌપદી, તારામતી, કમલાવતી, દુર્ગાવતી, કુલવતી,
મનીની શાશ્વત કીર્તિ ગાઇ જ્યાં કુલવધુ કૃતાર્થ થાયે,

અમ ભવ્ય ભરતભૂમિ આએ—
સરસ્વતીની લાડલી સખીનું પુણ્યભુવન અમ આએ !

[૪]

અમ ભવ્ય ભરતભૂમિ આએ—
વડું વીર ક્ષેત્ર અમ આએ—
ભાર્ગવ, રાઘવ, ભીષ્મ, ભીમને, દ્રોણ, કર્ણ, અભિમન્યુ, અર્જુને
મૌર્ય શકારિ, સિદ્ધરાજ ને હઠ હમીર ચહુઆણ તાજ તે
પૃથુ જયમલ્લ પ્રતાપ આદિને—
નામે અમર ઉછળે ઉર જ્યાં આર્યતણાં ઉત્સાહે,
અમ ભવ્ય ભરતભૂમિ આએ—
સત્કીર્તિ રસિક વીરવર્યનું વીર ક્ષેત્ર અમ આએ !

[૫]

અમ ભવ્ય ભરતભૂમિ આએ—
વડી કાવ્યકુંજ અમ આએ,
રામાયણ ભારતના ઋષિ કવિ; કાળિદાસ ભવભૂતિ, ભારવિ,
દંડી, બાણ, જયદેવ, હાલ કવિ પ્રતરસેન, સુરચંદ, ચંદ રવિ,
તુલસી, પ્રેમાનંદ પુરા કવિ, ભારતેંદુ બંકિમ ત્રિપાઠી વળી
નવીન પ્રસાદી રસામૃતની જહિ અખૂટ અવનવી પાએ
અમ ભવ્ય ભરતભૂમિ આએ—
અમર કવીશ્વરની કાવ્યમણિ કાવ્યકુંજ અમ આએ !

[૬]

અમ ભવ્ય ભરતભૂમિ આએ—
વડી આર્ય માત અમ આએ,

ચરણ પખાળે જલધિ પ્રીતથી, ષડ્‌ઋતુ પૂજે પુષ્પ પત્રથી,
ભાનુ કરે ત્રણ કાળ આરતી, વાયુ વાયે ત્રિવિધ સદા ગતિ,
નિર્મળ નદીઓ લલિત[1] લાસ્યથી મૃદુ મર્મર કલરવ–વિલાસથી
સુજશ દીસે દશ દિશ પ્રકાશતી,
પ્રેમતણો ઉપહાર અર્પી વળી જય જય જન ગાયે–
જય જય જય જન ગાયે,
અમ ભવ્ય ભરતભૂમિ આએ—
ભૂમંડળ મંડન જનનંદન ધન્ય માત અમ આએ !

—કેશવલાલ ધ્રુવ.

---

૧ નૃત્ય કરતી.

૮. માડીની ઝુંપડી

દુઃખિયાંનો વિસામો રે, માડી તારી ઝુંપડી,
રણુ વગડાંનો છાંયોરે આંધળીઆની લાકડી.

કુંજ નિકુંજે લચી [1]વલ્લરી, [2]નિર્ઝરીઆં સંતાય,
[3]અમલ કમલ દલ પર પંખીડાં, [5]લલલીલાલે ગાય;
રઢિયાળી એ વાડીરે, [4]સોહવતી જે ઝુંપડી,
આજે ખાવા ધાતી રે નિર્જન રણુમાં ઝુંપડી—દુઃખિયાં.

ધર્મ કર્મ રસ કસ લુંટાયાં ધર [5]ધરવખરી હીર,
છતી સંતતિ સત્ત્વ લુંટાયું, ખેંચાયાં તુજ ચીર;
લુંટાતી ઓ માડી રે, ખાલી તારી ઝુંપડી,
ખાલી તોયે મ્હારી રે, માડી તારી ઝુંપડી—દુઃખિયાં.

ધન સંચી ખેતર સુકવીઆં, દવ પ્રેર્યો ચોપાસ,
રાતી વિભુની આંખડી દેખી પંખીડાં પામે ત્રાસ;
તેને સોડે સ્હાતી[6] રે, માડી તારી ઝુંપડી,
પોષણીઆં શી પાતી રે, આછી જાડી રાબડી—દુઃખિયાં.

---

૧ વેલી, ૨ ઝરણું, ૩ નિર્મળ, ૪ સોહામણી લાગતી, ૫ રાચરચીલું, ૬ સોડમાં ધાલતી,

વન[7] વિંટયાં સિંચાશે સઘળાં અવર્ણ પડયાં તુજ બાળ,
ઠામ ઠર્યાંને હડધૂત કરીને રણુવગડે દે માર;
[8]ઓઢે લેવા ધાતીરે, તેને માતા રાંકડી,
શીળો છાંયે છાતી રે, માડી તારી ઝુંપડી—–દુઃખિયાં.

કણુકણુ કાજે [9]વનવન વિંઝે તુજ બાલુડાં પાંખ,
પણુ સુખદુઃખનાં લ્હાણું લેવાં, ઠરતી તુજપર આંખ;
અંતે તું સંઘરતી રે માતા મ્હારી દુબળી,
પ્રભુનો પથ દાખવતીરે, માડી તારી ઝુંપડી—–દુઃખિયાં.

તુંજ જીવન અમ તું સર્વસ્વ, તુંજ [10]સુધાનો સાર,
મૂર્તિમતી વત્સલતા દેવી, તું [11]સુરલોકનું દ્વાર;
નંદનવન શી વ્હાલી રે, અમને તારી ઝુંપડી,
જન્મભૂમિવત પાળોરે, શણુગારીશું ઝુંપડી—દુઃખિયાં.

—સ્વ. જીવાભાઇ પટેલ.

---

૭ પરદેશ, ૮ ખોળામાં, ૯ દેશપરદેશ, ૧૦ અમૃત, ૧૧ દેવલોક.

૯. ઓ ભરતભૂમિના પહાડો !

ઓ ભરતભૂમિના પહાડો !
તમ શિર પૂગ્યાં આકાશ,
તમ જેવા જગમાં બીજા
નથી [1]ઉન્નત કો'ની પાસ !
છે પ્રૌઢ પ્રતાપ તમારો,
તમ ભવ્યજ છે ભંડાર !
મુજ ભરતભૂમિનો જગમાં,
વરતાવો જય જયકાર ! ૧

ઓ ભરતભૂમિની નદીઓ !
તમ સુંદર ચિત્ર ચરિત્ર !
તમ જેવી જગમાં બીજી
નથી કોઈ પરમ પવિત્ર !
[2]સુગભીરી, ધીરી, વીરી,
તમ પુણ્યકથા આવાર,
મુજ ભરતભૂમિનો જગમાં
વરતાવો જય જયકાર ! ૨

ઓ ભરતભૂમિના પુત્રો !
મુજ દેશતણા નરરત્ન !

---

૧ ઊંચા શિર-શિખર, ૨ ગંભીરગતિએ વહેતી.

જે ગયા ધ્રુજાવી ધરણી
 કરીને કંઇ લાખ પ્રયત્ન !
તમ શૌર્ય અને તમ પ્રીતિ
 ભરજો વીરા સહુ ઠાર !
મુજ જન્મભૂમિનો જગમાં
 વર્તાવો જય જયકાર ! ૩

—ખબરદાર.

---

૧૦. એક દિન એવો આવશે

એક દિન એવો આવશે
જ્યારે અમીઝરણું ઝરંતા પૃથ્વીનેય પલાળશે,

એક દિન એવો આવશે.
[1]કળિકાળમાં પણ વીર એવા આર્યભૂમિમાં પાકશે,
નિજ વીર્યથી ભૂમિભક્તિથી આ સૃષ્ટિનેય ધ્રુજાવશે. એક૦

રામ, અર્જુન, ભીષ્મ જેવા કર્ણ, સંગ પ્રતાપ ને,
હમિરાજ, યોગીરાજ, ગુર્જરરાજનેય ભુલાવશે. એક૦

શિબિરાજ, ભગિરથરાજ સમ પરમાર્થ જીવન ગાળશે,
મેવાડના ભડ ભીષ્મ ચંદારાજને વિસરાવશે. એક૦

[2]પરબ્રહ્મનિષ્ઠ વસિષ્ઠ વિશ્વામિત્ર ઋષિના પાદને,
પ્રેમે નમી નિઃસ્વાર્થ નેતા આર્યદેશ ઉદ્ધારશે. એક૦

આત્મબળ પામી બધા આ પુત્ર ભારતવર્ષના,
નિર્ભય તણી મૂર્તિ બની સૌ સ્વાર્થને તુચ્છકારશે. એક૦

આ દેહ કાચો [3]કુંભ આત્મા [4]નિત્ય દિવ્ય પ્રકાશશે,
દૃઢ સત્યપર એ શત્રુના સંગ્રામમાં સૌ ચાલશે. એક૦

---

૧ કળીયુગ, ૨ પ્રભુ ચિન્તનમાં લીન, ૩ ઘડો, ૪ અમર.

આ દુઃખ ને ભૂખના પડે પોકાર ચારે દિશથી,
ત્યાંથીય મંગળ ગીતના ધ્વનિ મંદ મધુરા ચાલશે. એક૦

મરુ[૫] દેશના જેવી ઉજડ ભૂમિ સર્વે ભારતવર્ષની,
ફળફુલથી લચી સુંદરી સમ એકલી અહીં મહાલશે. એક૦

અહીંથી મહાવીર મ્હારથી ટંકાર કરતા શસ્ત્રના,
પરદેશમાં જઇ [૬]રાજ્યના શુદ્ધ ધર્મને શીખવાડશે. એક૦

પૂર્વે થયા ન્હોતા વળી સ્વપ્ને ન [૭]તકર્યા વીર તે,
આ પૃથ્વીને કરી સ્વર્ગ સર્વે દેવનેય ઉતારશે. એક૦

—મગનભાઈ પટેલ.

---

૫ મારવાડ, ૬ રાજાઓના, ૭ કલ્પ્યા.

૧૧. જન્મભૂમિનું જય મંગળ

જય મંગળ પ્રિય જન્મભૂમિનું ગજાવીએ:—
ભગીરથ સમ વિરલ વીર, ભારતી સુભટ સુધીર,
ઉર સમુદ્રને હિમાલયે ઉછાળીએ— જય૦

જનની અંક ઝુલીએ, ઝનુની રંગ ઝીલીએ,
આત્મબળ ઉજાશથી બધું ઉજાળીએ— જય૦

સત્ય અર્થ સજ્જ થાઓ, વિજય વાવટો ઉડાવો,
વીર ધર્મથી ધરા સદા ધ્રુજાવીએ— જય૦

સત્યથી સચવાય [1]સ્વત્વ, સમજીએ થઇ પ્રવૃત્ત,
ધુમીએ ઝઝુમી જંગ તો મચાવીએ— જય૦

ભૂતળ ફોડી ફેડીએ, ઉંડી જડો ઉખેડીએ,
દોર ને દમામ દેશનો જમાવીએ— જય૦

સ્થિતિસમય સ્વીકારીએ પ્રવૃત્તિયજ્ઞ યોજીએ,
જાતને સ્વદેશ કાજ કાં ન હોમીએ— જય૦

માત દીન દુભાય છે, સપુત ! પીડા પિછાનીએ,
દુધ દિપાવીએ, ઉમંગને વધાવીએ— જય૦

દેશસેવના સ્વધર્મ, અન્ય ન કર્તવ્ય કર્મ,
આત્મભાવથી બધું પ્રભુમય પિછાનીએ— જય૦

—લલિત.

---

૧ પોતાનું સ્વમાન.

૧૨. અમારો દેશ

અમે ભરત ભૂમિના પુત્રો !
અમ માત પુરાણુ પવિત્ર,
રે જેના સુંદર સુત્રો
ઝલકાવે ઉચ્ચ ચરિત્ર;
અમ અંતરને ઉદ્દેશી
કરશું હોકાર હમેશ;
અમે દેશી, દેશી, દેશી !
ઓ દિવ્ય અમારો દેશ ! *

અંધાર વિષે અથડાતાં,
કે ફરતાં ભવ્ય પ્રકાશ,
પડતાં રડતાં રગડાતાં
કે કરતાં હાસ્ય વિલાસ;
પળપળ અમ [1]ઉરનિધિએ શી
હા ઉછળે ઉર્મિ [2]અશેષ !
અમે દેશી, દેશી, દેશી !
ઓ દિવ્ય અમારો દેશ ! ૨

---

* 'અમે હિન્દી, હિન્દી, હિન્દી ! છે હિન્દ અમારો દેશ !' એમ પણ ગવાય છે.

૧ હૃદયસાગર; ૨ અખંડ;

ક્યાં હશે હિમાલય જેવો ?
ક્યાં પુણ્ય પવિત્ર જ [૩]ગંગ ?
ક્યાં મળે અલૌકિક એવા
સહુ દેશ તણા બહુ રંગ !
ક્યાં મુનિ ઇશ્વરજન એવી
કરતા પ્રભુ પંથ ઉજેશ ?—
અમે દેશી, દેશી, દેશી !
ઓ દિવ્ય અમારો દેશ

ક્યાં રામ યુધિષ્ઠિર ઘુમ્યા ?
ક્યાં ગર્જ્યા અર્જુન ભીમ ?
ક્યાં રજપુતવીર ઝઝુમ્યા ?
બલ દાખવવા અસીમ !
રે ભૂલીએ તે રીતે શી,
અમ અંતરથી લવલેશ ?—
અમે દેશી, દેશી, દેશી !
ઓ દિવ્ય અમારો દેશ ! ૪

નથી રે જીવવું [૪]પર આશે,
છે પારકી આશ નિરાશ;
નથી કર ધરવો કો પાસે,
સ્વાશ્રયનો છે ઉલ્લાસ;

---

૩ ગંગા; ૪ પારકી.

કંઈ પુણ્ય પ્રભા જ પ્રવેશી,
      અહીં દે અમને ઉપદેશ:—
અમે દેશી, દેશી, દેશી !
      ઓ દિવ્ય અમારો દેશ ! ૫

ધમ ધમ ધરણી ધ્રુજવીશું,
      અમ દેશ તણાં કરી ગાન;
જય જય જયનાદ કરીશું,
      દઈશું મોંઘા અમ પ્રાણ !—
એ ભક્તિ વશી ઉર, તે શી
      દેજો શક્તિ પરમેશ !
અમે દેશી, દેશી, દેશી !
      ઓ દિવ્ય અમારો દેશ ! ૬

—ખબરદાર.

૧૩. જનનીસેવન

જનનીસેવનનો મધુમધુરો[1] અવસર ક્યાં મળેરે,
અવસર ક્યાં મળેરે, જગજીવ્યૂં ફળેરે.
જનની૦

નવનિધ લાડે નિશદિન ઝુલાવે,
ઉરહીર[2] પાતી હૈયે ફુલાવે,
અલ્પ સારું પણ અમિત[3] ભારનું ક્યાં વળેરે;
જનની૦

પ્રભુપુર ગૌરવ વદને મલકે,
મંજુલ મોહક અન્તર ઝલકે,
નવનવ સાજે[4] શીખ[5] દે સાને[6] પળે પળેરે;
જનની૦

ઉત્તમ શોણિત[7] જનની કાજે,
રેલાયે શું વધુ કે'વાશે,
કિસ્મત ક્યાંથી ભારતિ હિત કાયા ઢળેરે !
જનની૦

—વસંતવિનોદી.

---

૧ મધ જેવો મધુર, ૨ હૃદયનું સત્વ-દૂધ, ૩ અસાધારણ
૪ સાજ સજી, ૫ શીખામણ, ૬ સાનવડે, ૭ લોહી.

૧૪. સ્વદેશભક્તિ

સ્વદેશની ભક્તિ રે, કે કોઈ વિરલા જાણે.
સ્વતંત્રતાના રસની રે,
 લ્હેજત કોઇ પરમાણે........ટેક.

*　　*　　*　　*

ત્રણે પદાર્થ છે દેશભક્તિમાં,
 ધર્મ અર્થ વળી કામ;
સ્વદેશભક્તને દેશની પ્રીતિ,–
 મોક્ષ એ, સુખ કેરૂં ધામ;
કે રૂચે નહિ બીજું રે,
 મસ્ત એ દેશ અભિમાને.....સ્વદેશની૦

માટે સ્વદેશીઓ બંધુ મારા,
 ધરી અંતર આ ઉપદેશ,
ભરતભૂમિ પામી ઉદય દિનોદિન,
 ઉજળી રહે હમેશ;
કે એમ કરો ઉદ્યમ રે,
 ચુકો ન ચોટ નિશાને.....સ્વદેશની૦

—સ્વ. હરિલાલ ધ્રુવ.

---

૧૫. કોની કોની છે ગુજરાત ?

કોની કોની છે ગુજરાત ?
પૂર્વજ જેના જે વળી આજે જન્મથકી ગુજરાતી વધા;[1]
કોઇ રીતની તોપણ ને વળી આર્ય ધર્મને રાખી રહ્યા.
તેની તેની છે ગુજરાત,
પછી હોય ગમે તે જાત;
તેની તેની છે ગુજરાત.

વળી પરદેશી બીજા જેને ભૂમિયે પાળી મોટા કર્યા;
પરધર્મી પણ હિત ઇચ્છનારા માતતણું તે ભાઇ ઠર્યા.
તેની તેની છે ગુજરાત,
પછી હોય ગમે તે જાત;
તેની તેની છે ગુજરાત.

નર્મદ કે' ગુજરાતી ભાઇયો, માતને અર્થે સંપ ધરે;
અંતે બંધન તોડી રણે સઉ ઝૂઝી જયસુખ જમે ભરે.
પ્રેમ શૌર્યને કરી પ્રખ્યાત,
તે તે સઉની છે ગુજરાત;
તે તે સઉની છે ગુજરાત.

—કવિ નર્મદ.

---

૧ બોલે છે.

૧૬. ભરતભૂમિનું જયગીત

ભરતભૂમિના શૂર પુત્ર તે રહ્યા અમે શું રડી રડી
રહ્યા અમે શું રડી રડી
ખળભળતા ઉછળે બીજા ત્યાં રહ્યા અમે શું પડી પડી

શું ગયા રામ ને કૃષ્ણ અમારા વીરા
ભીમાર્જુન આદિ ગયા શું પાંડવ ધીરા
શું ગયા દ્રોણ ને કર્ણ ભીષ્મ ભડ [1]ગાજી
પૃથુ જયમલ સિદ્ધ પ્રતાપ અને શિવાજી
એ સહુ વીરોએ વરસાવી જ્યાં શૌર્યતણી ખુબ ઝડી ઝડી
શૌર્યતણી ખુબ ઝડી ઝડી
—ભરતભૂમિના

ક્યાં ગંગા જમુના વળી બ્રહ્મપુત્રા તે
ક્યાં સિંધુ તાપી નર્મદા સાભ્રમતી ક્યાં તે
ક્યાં કૃષ્ણા ગોદાવરી અને કાવેરી
ક્યાં મહા નદી ને મહી વીરલી ઘણેરી
એ સર્વ નદીનું પૂર ઉછળતું ગયું હવે શું ચડી ચડી
ગયું હવે શું ચડી ચડી
—ભરતભૂમિના

---

૧ મગન મગ્ન થનાર;

ક્યાં ગયું [2]બ્રહ્મનું તેજ, શૌર્ય ક્ષત્રીનું
ક્યાં ગઈ વૈશ્યની વૃત્તિ, થયું સૌ હીણું
શું ગયા શૂર રજપૂત, ધરા ધ્રુજાવી
શું ગયા મરાઠા વીર આણ વરતાવી
એ સહુની હવે શું કથી કથીને વાતજ કરશું ખડી ખડી
વાતજ કરશું ખડી ખડી
—ભરતભૂમિના.

શી યુરોપ કેરી ધજા આજ ફરકાયે
શી વૃદ્ધિ કરી છે આજ અમેરિકાએ
જાપાન મચ્યું શું આજ ધરા કંપાવી
જગ જોઈ રહ્યું છે શૌર્ય, [3]કુતુક દર્શાવી
ઓ અમે ત્યારે શું સુતા થાકી ખુબ પરસ્પર લડી લડી
ખુબ પરસ્પર લડી લડી
—ભરતભૂમિના.

શું હૃદય થયાં છે આજ શૂન્ય કંઈ એવાં
લાગે ન [4]કટુ વચનબાણ, વજ્રનાં જેવાં
શું ગયું હશે ચૈતન્ય, જડત્વ સમાયું
શું દેશભક્તિનું પ્રેમઝરણ સૂકાયું
રે વીર બંધુઓ એ દીન[5] શબ્દો સુણીશું ક્યાંસુધી ઘડી ઘડી
સુણીશું ક્યાંસુધી ઘડી ઘડી
—ભરતભૂમિના.

---

૨ બ્રાહ્મણ; ૩ કૌતુક—કુતૂહળ; ૪ કડવાં ઝેર જેવાં; ૫ હીણા;

શું પડીશું નહિ મેદાન, શૌર્યથી ઘૂમવા
શત્રુને નાંખવા હેઠ, પાદરજ [6]ચૂમવા
કેસરિયાં[7] ધરીને અંગ ઉમંગ ઉમળકે
શું ઘુમીશું નહિ રણમાંય રૂધિર ઉછળકે
શું બુઠ્ઠી થઈ તલવાર અમારી, ફરી ન થાશે ખડી ખડી
ફરી ન થાશે ખડી ખડી
——ભરતભૂમિના.

અમ હૃદય શૌર્યઅંગાર[8] નથી હોલાયો
સમયે દાવાનળ સમો ઉલટશે ચાલ્યો
ભારતની ધજાની હેઠ અમે ઘૂમીશું
જયજયજય જયકાર રણે જ કરીશું
એ આશા અમારી જયગીતે ને જયડંકાએ જડી જડી
જયડંકાએ જડી જડી
——ભરતભૂમિના.

—ખબરદાર.

---

૬ પગ પરની ધૂળ ચાટવા; ૭ કેસુડામાં બોળેલાં વસ્ત્ર; ૮ શૌર્યનો અંગારો.

૧૭. ગુજરાતનો યજ્ઞકુંડ*

દુઃખમાં શૂરા રે, ઓ ગુજરાતી વીરા !
આવો, પૂરા રે, ખમવા દુઃખના ચીરા !

કડકડ ફૂટે ક્રોડ કડાકા, પર્વત ફૂંકે ફાટે;
ઝળઝળ જ્વાળા વ્યોમ જળાવેઃ ઉભા રહો દૃઢ વાટે !
દુઃખમાં શૂરા રે ! ૧

નથી પડવું યાહોમ કરીને આજે [1]અંધશૂરાનું;
નથી અબળને દમવુંઃ આ છે જડચેતનનું લ્હાણું !
દુઃખમાં શૂરા રે ! ૨

સત્ય જ પ્રભુના પ્રાણ અમારા, સત્ય જ અંગ અમારાં;
સત્યજ રક્ત વહે અમ નસમાં, સત્યજ વ્રત અમ ન્યારાં !
દુઃખમાં શૂરા રે ! ૩

માયા સૌ ઘર તણી ને સુખની ડાળી દફની;
આત્મશૌર્યનાં શ્વેત સજ્યાં પટ, ના કાયરની કફનીઃ
દુઃખમાં શૂરા રે ! ૪

પાય પડયા, વિનવ્યા કંઈ કંઈ, શું હૃદયહીણને રટવું ?
હવે પડયા રગડાવા રણ ત્યાં ના હઠવું, ના હઠવું !
દુઃખમાં શૂરા રે ! ૫

---

૧ શૂરવીર પણ અંધ.

ભારતદુઃખ શિરે અમ લેતાં, હૈયાં કેમ ન ફૂલે ?
ઓ ભારત ! નિધિ[2] પાર ઉતરજો અમ શબઢગને પૂલે !
દુઃખમાં શૂરા રે ! ૬

વાટે ઘાટે છાતી ફાટે, થાય સ્મશાની દુનિયા;
નવલખ આંખે વ્યોમ[3] રુવે પણ, પાછું જુએ ન મરણિયા !
દુઃખમાં શૂરા રે ! ૭

એજ અક્ષખની ધૂન અમારી, મૂગે મુખ દુઃખ સ્હેવું:
બેડીની જડ જડતાં અરિ પણ આખર રોશે એવું:
દુઃખમાં શૂરા રે ! ૮

કીર્તિ અમોલી ભારત કેરી આજ અમારે હાથે:
ઓ વીરા ! જગને ઝૂલવવી આ ગરવી ગુજરાતે !
દુઃખમાં શૂરા રે ! ૯

ધર્મક્ષેત્ર એ, કર્મક્ષેત્ર એ, એ રણક્ષેત્ર અનેરૂં !
જયજય કોને ભાગ્ય અદલ એ પુણ્ય જ ભારતકેરૂં ?
દુઃખમાં શૂરા રે, ઓ ગુજરાતી વીરા !
ગાજો પૂરા રે સત્ય પ્રેમરસધીરા ! ૧૦

—ખબરદાર

---

૨ સમૂહ–બેડો, ૩ આકાશ.

૧૮. ભારતમાતા અને તેના કવિઓ

કોણ કટાક્ષવચન કવિને અહિં આજ કહે છે એવાં ?
ભારતના કવિ મુઆ નથી, હા ! આંખ ઝરે છે [૧]નેવાં;
ભડકા ભડભડે હો !–(ધ્રુવ)

તનતમ્બૂરતણા તારો તો રહે સદા ઝઝણાતા;
પણ અંગુલિએ બાંધ્યા પાટા, હાથ રહ્યા પછડાતાઃ
ભડકા ભડભડે હો ! ૧

હોત ન વાણી કંઠ રુંધાતી, સુખતર[૨] હોત ઘડી, તો
ગગનપાર ફેડી જ ગજવતાં ગાત માતનાં ગીતો !
ભડકા ભડભડે હો ! ૨

જુઆળ જેની દિનદિન ભરભર આવે ભરતી ઉરમાં;
પર્વત જેવા તરંગ ઉછળી ત્યાં જ શમે [૩]અંકુરમાંઃ
ભડકા ભડભડે હો ! ૩

હા ! અમ ભારતમાત ! હજી શું ડરે જુગોજુગ પડવું ?
તુજ તે હીનદશા સ્મરતાં શું ગુપ્તપણે રહ્યું રડવું ?
ભડકા ભડભડે હો ! ૪

તુજને ચ્હાતાં ફિતુર ગણાતું, તુજને રહાતાં[૪] પાપી ?
કાપી જીભ ગળે ખુંચવનીઃ દુર્ગત જતી ન માપીઃ
ભડકા ભડભડે હો ! ૫

---

૧ અંગારા, ૨ વધારે સુખદ, ૩ પેદા થયા ત્યાંજ, ૪ પડખે રહેતા,

હાય, હતું ભારતના કવિનું જીવન એવું ખારૂં ?
માતૃગાન સાટે મૃત્યુ જ કે જીવનભર અંધારૂં ?
ભડકા ભડભડે હો ! ૬

ભડકે બોળ્યા શબ્દ ઝઝળતા ખુંચતા કંઠે કારી;
રસ ના ધાર વહાવી શકે એ રસના[૫] જળો અમારીઃ
ભડકા ભડભડે હો ! ૭

\+ × + +

ભારતમાત ! હવે જો ઉર આ વીરરસે ઉભરાતું !
અમ રસનાના નવચમકારા જગત ભરી રેલાતું !
ભડકા ભડભડે હો ! ૮

તૂટો કવિ-ઉર ધૂનભર્યાં કે આ તમ્બૂર જ ફૂટો !
તુંહિં-તુંહિં તુંહિં-તુંહિં ભારતમાતા એ જ એક સુર ઊઠો !
ભડકા ભડભડે હો ! ૯

—ખબરદાર.

---

૫ જીભ.

૧૯. ભારતવીર ગર્જના

શું ભરૂં આભસું બાથ ?
શું કરૂં વજ્ર સંતાપ ?
કે ઉદધિ[1] ઉંડો ડોળું ?
કે ગગનતારલા તોડું ?
કે કરી ચરણ આઘાત પૃથ્વીના પર્વત સઘળા ફોડું,
જે થકી દેશી–મુજ દેશી તણી દૃઢ સ્વાર્થ શૃંખલા[2] તોડું.

મુજ રક્ત ઉછળે ક્રોધે,
ને અગ્નિ ભભુકે નેત્રે;
મુજ જિગર ઉછાળા મારે,
એ ક્રોધ, શોકની જ્વાળ, નાડી ને શિરા શિરામાં[3] વ્યાપે
હું ઇચ્છું જ્વાળ એ દહન કરે, દુઃખ દેશી તણાં નિજતાપે.

ઓ માત ! માત મુજ હિન્દ ?
બની આજ કુભાગ્યે રંક !
તુજ પુત્ર કુછન્દી ઉઠ્યા,
કર્તવ્ય—ધર્મને ચૂક્યા;
તું પ્રેર અમોને, પ્રેર માત ! કર્તવ્ય–વેદિમાં[4] બળવા,
તું માત તણા ઉદ્ધાર કાજ નિજ પ્રાણ ચરણ તુજ ધરવા.

ઓ ભારતનાં સંતાન ?
કયમ ભુલ્યા જાતિઅભિમાન ?

---

૧ મહાસાગર, ૨ સ્વાર્થરૂપી બેડી, ૩ રગરગમાં, ૪ યજ્ઞ,

કયમ સ્વાર્થ આપના શોધ્યા ?
કર્ત્તવ્ય માર્ગ કયમ ચૂક્યા ?
કંઇ રૂવે માનવી ક્રોડ દેશમાં, રંક બિચારાં ભૂખે,
કયમ ગમે ભોગ વિલાસ દેહના ? સુખી ત્હમે નિજ સુખે.

કંઈ બાળ ભમે રડવડતાં,
ને ખુણે માનવી સડતાં;
કંઇ રૂવે રંક વિધવાઓ—
ને કરે ગેબી પોકારો;
તે પાપ, ગરીબી, વ્હેમ તણી, દશદિશ વ્યાપતી જ્વાળા,
એ જ્વાળા તણી વિકરાળ ભભકમાં જોઉં હિન્દ મુજ માતા.

ઓ હિન્દ ! પુરાણી હિન્દ !
ઓ વિશ્વવન્દ્ય અમ હિન્દ !
તુજ રંક કર્મની રેખા,
કે પ્રભુ તુજપર રૂઠયા;
રે ત્રિશ કોટિ તુજ તનુજ સામટા, મૂઢ ઉંઘે *વિષઘેને
રે દેખી અવદશા ત્હારી દયાયે, ઉર લેશ નવ જ્હેને.

ઓ પ્રભુ ! પાપી, અમે પાપી,
અમે મૂર્ખ, અમે હતભાગી;
કંઈ સ્વાર્થ નિજના શોધ્યા,
ને સાર્વજનિક હિત ખોયાં:

---

* ઝેરનું ઘેન ચઢયું હોય તેમ.

તે સર્વ પાપની હશે સજાઓ, સહુ ખુશીથી ખમીએ,
પણ રંક માતની પ્રભુ ! અવદશા જોઇ અમે સહુ બળીએ.

ઓ પ્રભુ ! સજા બહુ કીધી,
કંઇ કરો ક્રોધની અવધિ;
અમ કલહ, દ્વેષને કાપો,
નીચ સ્વાર્થ, બીરૂતા ટાળો;
દ્યો સંપ, લક્ષ્મી ને વીર્ય, અમોને કરો પ્રતાપી પૂરા;
ને ખંડ ખંડ નિજ માત તણું જયગાન ગજવવા શૂરા.

—નર્મદાશંકર બાલાશંકર.

૨૦. સહુ ચલો ચલો ભારત સંતાનો

સહુ ચલો ચલો ભારત સંતાનો દેવદુંદુભી ગાજે,
દેશ–યજ્ઞ–બલિ કાજ ધસો પળ છે અણમૂલી આજે.

નવયુગ આજ મંડાયો,
અમ હિન્દ આજ સંધાયો,
ધ્વજ વિજયતણો ફરકાવો,
હર્ષાશ્રુ ગંગ વહાવો—
એ પુણ્ય ગંગ પુનિત ઉદકમાં[1] જશે તણાયાં પાપો,
દૃઢ નિશ્ચયથી સ્વર પ્રચંડથી પોકારો હિન્દ હમારો.

વિનતી કરી કરીને થાક્યા,
વ્યાખ્યાને મંડપ ગાજ્યા,
મહાસભા ભરી કંટાળ્યા,
બહુ પંચોથી[2] પરવાર્યા,
ઢંઢેરા લાંબા સુણ્યા,
કંઈ શબ્દછટાએ મોહ્યા,
ગર્જ્યા પણ ના કદી વરસ્યા,
બહુ વરસે પારજ પામ્યા,
હવે હિન્દ સ્વાવલંબનપર છે મુસ્તાક હિમાલય જેવું,
દૃઢપ્રતિજ્ઞ થઈ કર્ત્તવ્યરણાંગણ આપબળે ઝુઝનારૂં.

પૂર્વેનાં પાપો ધોશું,
કુરબાની કરી સોહીશું,

---

૧ પવિત્ર જળ, ૨ કમિશનો,

સહુ હિન્દી મળી જીતીશું,
સહુ હિન્દી સાથ મરીશું,
ડરે ભેદનીતિના ભોગ થઇશું નહિ નહિ કો કાળે,
મરશું બન્ધુના હાથે પણ ના ત્રાહિત દોર જમાવે.

અહ ! પુનિત સંગમ આજે,
ત્રિવેણી પુણ્ય પ્રભાતે,
સહુ "वंदेमातरम्" બોલો,
"अल्लाहो अकबर" બોલો,
"सत् श्री अकाल बोलो,
જય ત્રિભુવનમાંહી ગજાવો,
છે જાન માલ કુરબાન અમારાં હિન્દ માતને ચરણે,
બસ કહેવું નથી, કરવાનું હાવે બંધનમુક્ત થવાને.

નવયુવાન બંધુ ! ચાલો,
નિમંત્રણ માત સ્વીકારો,
શયતાની મહોબ્બત તોડો,
બસ ગુલામી શિક્ષણ છોડો,
ભીરુતા ને મોહજ ટાળો,
દળ રાષ્ટ્રતણુંજ બઢાવો,
રે ભાવીના સરદારો !
ના ના રે મુખ છુપાવો,
હા ! આર્તનાદથી માત પુકારે દીન ફરમાન વિચારો,
ચઢો રણે સૌ ધર્મયુદ્ધમાં હિન્દ હવે ઉદ્ધારો.

પંજાબ ખિલાફત દુઃખો,
ઘરઘરના આર્ત પુકારો,

શે ભૂલિયે કારીજખમો ?
બિચ્છુ વાંકે વિંધ્યા સહસ્રો,
બન્ધુની રજળી લાસો,
હજી મ્હાલે અહીં [3]શયતાનો,
રે ! દુઃશાસન[3] દુષ્કૃત્યો !
દ્રોપદી[4]નાં ખેંચ્યાં વસ્ત્રો !
ધોળે દી અત્યાચારો,
શું ભૂલશે પાંડવ વીરો ?
ઓ ભીમ ! ગર્જ બલવીર્યથકી નિરાંતે કયમ બેસાય ?
શું દુઃશાસન[3] લ્હેર કરે પાંચાલી છૂટા કેશાય !

રે ! સર્પ સમાન ચલાવ્યા !
બાંધી બાંધી ફટકાવ્યા !
ધગતા અંગાર જલાવ્યા !
બંદિખાનાં ઉભરાવ્યાં !
તરીપાર કંઇને કીધા !
ચોરોએ શાહુ દંડ્યા !
તોયે શું ન્યાયે મોઘા ?
શું સ્વાદ પુરા ના ચાખ્યા ?
રે ભાગ ભરો કયમ પાપે ?
શયતાન[5] તણા સહકારે ?
જીવતા પણ મુઆ ભુંડા ?
કાં નહિ કરવાં કેસરીયાં ?

---

૩ બોસ્ત્વર્થ સ્મીથ વગેરે, ૪ મનીઆનવાલાની ઓરતો,
૫ રાયતાની રાજવહીવટ.

ઓ ! બુદ્ધમાન ધારાશાસ્ત્રી મુસદ્દી પંડિત જાગો,
કંઇ સમય વિચારો સાર્થ કરો શક્તિ તમ સંધિ સાધો.

વાણિજ્યશૂર સંતાનો !
ઓ ! સાહસિક શ્રીમાનો !
ધનરાશિ યજ્ઞે ખડકો,
ભામાશા સ્થળસ્થળ પ્રકટો,

છો લક્ષ્મીપતિ, ના દાસ બનો, ગઇ પ્રાપ્ત ફરીથી કરશો,
પણ દુર્લભ કેસરી પ્રતાપ જાતાં જુગજુગ રોતા રહેશો.

ઓ શૂરવીર સંતાનો !
ભડવીર ભલા ખેડુતો !
શ્રમજીવી બન્ધુ બ્હેનો !
બાંધી દો સેતુબંધો !
દુઃખસાગર ઉતરી ચાલો,
રે ! માત સીતા છોડાવો,

રઘુવીર કરે ટંકાર સજી સમજી સામગ્રી સર્વે ચાલો,
ના સિદ્ધિ સાધનમાં પણ સત્વે, રાવણને રગદોળો.

નિજ ધર્મ સહુ વિચારો,
વ્રત ઐક્ય, સ્વદેશી સાધો,
રે અધમ દ્વેષ ફિટકારો,
દિલ રાખો પ્રેમ ફુવારો,

બસ વિજય વિજય છે દૈવી યુદ્ધ-સચ્ચાઇ શાંતિનાં શસ્ત્રો,
છે અભયદાન આત્માર્પણ એ જગસંજીવનના મંત્રો.

—કલ્યાણજી.

૨૧. 'સહુ ચલો જીતવા જંગ'

સહુ ચલો જીતવા જંગ, બ્યુગલો[1] વાગે;
યાહોમ કરીને પડો ફતેહ છે આગે. ટેક.

કેટલાંક કર્મો વિષે, ઢીલ નવ ચાલે,
શંકા ભય તો બહુ રોજ, હામને ખાળે;
હજી સમય નથી આવિયો, કહી દિન ગાળે,
જન બ્હાનું કરે નવ સરે, અર્થ કો કાળે;
ઝંપલાવવાથી સિદ્ધિ, જોઈ બળ લાગે.—યાહોમ.

સાહસે કર્યો પરશુએ પુરો અર્જુનને,
તે પરશુરામ [2]પરસિદ્ધ, રહ્યો નિજ વચને;
સાહસે ઈંદ્રજીત શૂર, હણ્યો લક્ષ્મણે,
સાહસે વીર વિક્રમ, જગત સહુ જાણે;
થઇ ગર્દ[3] જંગમાં મર્દ હક્ક નિજ માગે.—યાહોમ.

સાહસે કોલંબસ ગયો, નવી દુનિયામાં,
સાહસે નેપોલ્યન ભીડયો, યુરપ આખામાં;
સાહસે લ્યુથર તે થયો, પોપના સ્હામો,
સાહસે સ્કોટે દેવું રે, વાળ્યું જોતામાં;
સાહસે સિકંદર નામ, અમર સહુ જાગે.—યાહોમ.

—કવિ નર્મદ.

---

૧ રણશીંગાં, ૨ પ્રસિદ્ધ—મશહૂર, ૩ ધૂળ થઈ—રગદોળાઇ.

૨૨. વીરની વિદાય

મ્હારા કેસરભીના[1] કન્થ હો !
સિધાવો જી રણવાટ.
આભ ધ્રૂજે, ધરણી ધમધમે, રાજ !
ઘેરા ઘોરે શંખનાદઃ
દુંદુભિ બોલે મહારાજનાં, હો !
સામન્તના વીરવાદઃ
મ્હારા કેસરભીના કન્થ હો !

આંગણ રણધ્વજ રોપીઓ હો !
કુંજર[2] ડોલે દ્વારઃ
બંદીજનોની બિરદાવલી હો !
ગાજે ગઢ મોઝારઃ
મ્હારા કેસરભીના કન્થ હો !

પુર પડે,[3] દેશ ડુલતા હો !
ડગમગતી મ્હોલાતઃ
કીર્તિ કેરી કારમી, રાજ !
એક અખંડિત ભાતઃ
મ્હારા કેસરભીના કન્થ હો !

---

૧ કેસરથી રંગભીના થયેલા, ૨ હાથી, ૩ આવ્યે.

નાથ ! ત્હડો રણઘોડલે રે,
હું ઘેર રહી ગૂંથીશ:
બખ્તર વજ્રની સાંકળી હો !
ભર રણમાં [4]પાડવીશ:
મ્હારા કેસરભીના કન્થ હો !

સંગ લેશો તો સાજ સજું હો !
માથે ધરૂં રણમ્હોડ:
ખડ્ગને માંડવ[5] ખેલવાં,
મ્હારે રણલીલાના કોડ:
મ્હારા કેસરભીના કન્થ હો !

આવતાં ઝાલીશ બાણને હો !
ઢાલે વાળીશ ઘાવ:
ઢાલ ફૂટે[6] મ્હારા ઉરમાં, રાજ !
ઝીલીશ દુશ્મનદાવ;
મ્હારા કેસરભીના કન્થ હો !

એક વાટ રણવાસની રે,
બીજી સિંહાસનવાટ:
ત્રીજી વાટ શોણિતની [7]સરિતે,
હો ! શૂરના સ્નાનનો ઘાટ:
મ્હારા કેસરભીના કન્થ હો !

---

૪ મોકલીશ. ૫ હથિયારનું નામ, ૬ તૂટયે, ૭ લોહીની નદીનો

જયકલગીએ વળજો, પ્રીતમ !
  ભીંજશું ફાગે ચીરઃ
નહિં તો વીરને આશ્રમ મળશું,
  હો ! સુરગંગાને[૮] તીરઃ
  મ્હારા કેસરભીના કન્થ હો !

રાજમુગટ ! રણુરાજવી ! હો !
  રણુઘેલા ! રણુધીર !
અધીરો ઘોડીલો થનગને, નાથ !
  વાધો[૯] રણે, મહાવીર !
  મ્હારા કેસરભીના કન્થ હો !

—ન્હાનાલાલ.

---

૮ દેવગંગા, [૯ ઝુકાવો.

૨૩. રણે વિદાય

હણહણતો હય બારણે, વીરા ! પેંગડે પાય ધરો જી !
પેંગડે પાય ધરો જી, વીરા ! મુહૂર્તસમો આ ખરો જી !–
આંખમાં અંજન, રણરસરંજન, ગુંજન યુધગીતોનાં;
વાંકી વાંકી પ્હેરી પાઘ પીળી આ, વિંધશો નેણ જ કોનાં ?
વીરા ! પેંગડે પાય ધરો જી. ૧

તાણી તાણી આ મૂછ છે મરડી, કરડી રહ્યા હોઠ રાતા;
વારે વારે મુખ મારે ખુંખારા, ને તડપી રહ્યા પગ તાતા !
વીરા ! પેંગડે પાય ધરો જી. ૨

દડબડ દડબડ દમભર દોડી, ખુબ ખુંદો રણ [1]ખાંતે;
ચહુદિશ[2] અસિ ચમકાવી બતાવો શૂરપણું ક્ષણમાં તે !
વીરા ! પેંગડે પાય ધરો જી. ૩

વીર પિતાના વીર હૈયા તે ચૂકશે કયમ આ દહાડો ?
વીરરસે રણકુંજ ઘુમીને શીરનાં ફુલ[3] ઉડાડો !
વીરા ! પેંગડે પાય ધરો જી. ૪

ભારતમાત ઉભી ઉમરામાં આશિષ દે શુભ આજે :
હણહણતો હય વીર ! ચઢો આ, જયજય દુંદુભિ વાજે !
વીરા ! પેંગડે પાય ધરો જી. ૫

—ખબરદાર.

---

૧ હોંસે, ૨ ચારે દિશાઓમાં, ૩ શત્રુઓનાં માથાંરૂપી ફુલ.

૨૪. સમશેર સારી ખલ્કની

સમશેર સારી ખલ્કની[1] અમને નહીં તાબે કરે;
અમ આત્મ છે પ્રભુ તેજ તે નહીં તુચ્છ શસ્ત્રે [2]ગાભરે—સમ૦

મહાયજ્ઞ છે અમ આદર્યો,
પૂરો કરીશું હામથી;
વિઘ્નો કદી આવી નડે તો,
હોમીશું અમ જાતને—સમ૦

લાંછન ગુલામી શીર લઇ,
પાળ્યા[3] પશુસમ જગ ફર્યા;
આંખો અમારી છે ખુલી,
બસ ધોઈશું સૌ પાપને—સમ૦

પરતેજથી નહીં ભડકશું[4],
પણ તેજ અમ જગ દાખશું;
જોશે બધી આલમ હવે,
અમ હિન્દીની તાકાતને—સમ૦

—વસન્તવિનોદી.

---

૧ દુનિયાની, ૨ ગભરાય, ૩ પાળેલા–ખીલડે બાંધેલા, ૪ અંજાઇશું.

૨૫. જય સ્વદેશ ! જય સ્વરાજ્ય !

જય　　　સ્વદેશ !
જય　　　સ્વરાજ્ય !
જય　　સ્વતંત્રતાનું　　તાજ
જય સ્વદેશ ! જય સ્વરાજ્ય !

બની સુધીર હિન્દબાળ !
બની સુધીર હિન્દબાળ !
હૃદ ઉમંગથી પુકાર—
　　વહવી ઉર દેશદાઝ !
જય સ્વદેશ ! જય સ્વરાજ્ય !

હિન્દને સ્વરાજ્ય રામ !
હિન્દબાલ હૃદય હામ !
　　દે સ્વતંત્રતાનું તાજ !
જય સ્વદેશ ! જય સ્વરાજ્ય !

નૂતન વર્ષ હર્ષ સાથ !
દે સ્વરાજ્ય સિદ્ધિનાથ !
　　આપ એ અમોલું રાજ !
જય સ્વદેશ ! જય સ્વરાજ્ય !

અર્પું દેહ દેશ કાજ !
જય સ્વદેશ ! જય સ્વરાજ્ય !

—નાગરદાસ પટેલ.

૨૬. હરહર મહાદેવ !

—— ——.

કૂચ કદમ ભરો રણુ રંગે, ભૂમિ ભારતનાં સંતાન !
જોદ્ધા ! ઝૂકાવો જંગે, શુદ્ધ સિંહણસુત **સમાન:**
"હિંમતે મરદા મદદે ખુદાઃ" તક સાધો [1]તતખેવ !
ગજવી હર હર **મહાદેવ.**
શા રોમ રોમ ભર ભડકા ! પ્હોંચે જેની નભ જ્વાળ !
ઉડતા તન વીંધી તણુખા, લોચન ભભુકે અંગાર !
એ આત્મશૌર્યના પૂર પ્રવાહે વહતાં [2]અવશ્યમેવ—
ગજવો હર હર **મહાદેવ.**
ઉછળે નસ નસમાં તાજું, વીરશોભન[3] તમ શોણિતઃ
ને શ્વાસોચ્છ્વાસે ગાજ્યું, શુચિ આત્મિક જોમ પુનિતઃ
એ બળ શોણિત ને હાડમાંસ સૌ ખપાવી સાધો ધ્યેય–
ગજવી હર હર **મહાદેવ.**
મૃતસંજિવની[4] જડીબુટ્ટી સુંઘ્યા પછી શા ભણુકાર ?
બ્રહ્માન્ડ પડે છો તુટી, મનમેરૂ[5] ન પળ ચળનાર !
શર[6] ઝીલો ફુલસમ શૂરા, નવછાજે કાયર ટેવ:
ગજવો હર હર **મહાદેવ.**
તમ જ્વલન્ત જીવનજ્યોતિ, હૈયે મર્દાની હીર;
એ દૈવી **શક્તિ**યોથી, તોડો જનની—જંજીર:
ને કૂખ, કુળ, નરદેહ દીપાવો કાળ હઠાવીનેય:
ગજવી હર હર **મહાદેવ.**

---

૧ તરતજ, ૨ જરૂર, ૩ વીરોને શોભાવનાર, ૪ મુડદાંને સજીવન કરનાર, ૫ મનરૂપી મેરૂ પર્વત, ૬ બાણ.

સમરાંગણની શરણાઇ, રગ રગમાં પૂરે શૂર:
ધસમસતાં ધાઇ ધાઇ, કો અકલિત[7] અંતર પૂર:
સૌ જંગપડી રણરંગ રાખતાં સજો[8] ત્રિવિધ[9] ભત શ્રેય:
ગજવો હર હર **મહાદેવ.**

વીર ! મરી મૃત્યુ દીપાવો, ફરી જીવાય તો જશ સાથ:
વીર ! મરી જીવન્ત બનાવો, જીવતાં મૂડદાં કંઇ લાખ:
યદિ ! સ્વર્ગ સંચર્યો સેનાનીની ચ્હાય અમરગણ[10] સેવ !
ગજવો હર હર **મહાદેવ.**

—કેશવ હ. શેઠ.

---

૭ કળાય નહિ તેવાં, ૮ સાધો, ૯ ત્રણે, ૧૦ દેવલોક.

૨૭. સ્વતંત્રતાના સૈનિકોને

હો સ્વતંત્રતાના સૈનિકો ! સૌ સજી વીર શણગાર,
રણધીર વીરોનાં ગીતો ગૂંથી જીવનને તાર;
ધ્વજ સ્વરાજ્યનો ત્રિરંગો ફરકાવો દ્વારેદ્વારઃ

ધપી રણભોમ !
કરી યાહોમ !
ગજવી અર્જુન–ટંકારઃ

તુમૂલ જંગ જીતી ભારતનો વર્તાવો જયકાર.

હાકલ વાગી કુરૂક્ષેત્રે ને ડોલી રહી દિક્‌પાળ,
અંગાર ઝરે ભૂમિનેત્રે ચડી રગ રગ વિગ્રહજ્વાળ;
સ્વાર્પણથી ભોમ સુહાવો ધોળી પી કરાળ કાળઃ

ને થાઓ અમર !
એ વ્હાઓ શ્રી–વર !
વીર ! કરો સફળ અવતારઃ

ધર્મ જંગ જીતી ભારતનો વર્તાવો જયકાર.

ડંકો સૂણીને ધસતા, તજી સમાધિ સંતો બ્હાર,
વનરાજ વનેવન વસતા, યદિ ! ભરે ઘૂઘવી ફાળ;
ભીમભીષ્મતણા રણહણતા શા રંગભીના તોખારઃ

સૈનિક શૂર
આત્મિક નૂર,
દીપાવો આવારઃ

જીવનયુદ્ધ જીતી ભારતનો વર્તાવો જયકાર.

વાગ્યાં અમૃત ચોઘડીઆં, જાગ્યા દૈવી રણકાર,
ધિમકીટ્ ધિમકીટ્ ગગડીઆં, રણવાદ્ય દૈવી દરબાર;
ધમધમતી ધરતી ઝોલે, કેસરીઆના ભણકાર:
ભડ બહાદુર !
ઉછળ્યાં પૂર:
ઉઘડયાં યુદ્ધ—સવાર:
દિવ્ય જંગ જીતી ભારતનો વર્ત્તાવો જયકાર.
રણ રામ—કૃષ્ણ વિરાજી, શો ભરે તેજ ચમકાર !
વીર પ્રતાપ ને શિવાજી, દે પૂર્વજ વ્રત અધિકાર;
હિમાચલ નિશ્ચલતા દઈ, રેલાવે અમૃતધાર:
અ સ હ કા ર—
ને હથિયાર,
ખડા ગાંધી સરદાર:
દમનજંગ જીતી ભારતનો વર્ત્તાવો જયકાર.
જનનીના સપૂત સાચા, નિજ ઉતારવા ઋણ ભાર,
ધપતાં પડશો મા પાછા, જો ચાહો પુનરોદ્ધાર;
ધન્ય હોમાવું રણયજ્ઞે, કુલ કુટુમ્બ સહ પરિવાર:
ફૂલ ને ફાલ,
દેવ દયાળ,
વધાવવા તૈયાર:
જયદેવી ઉભી અનુરાગે, સમર્પવા જયમાળ.

—કેશવ હ. શેઠ.

૨૮. ચલો !

ચલો, શૂરવીર ! ચલો જઇએ, સુભટનો યશમારગ લઇએ. ૧
સુણો, સૂતા કેસરી જાગે, કે રણનાં રણશીંગડાં વાગે. ૨
ઉડ્યા સ્થળ સ્થળ ક્ષત્રીય જાયા, શ્રીકૃષ્ણે વરદ[1] શંખ વાયા. ૩
શૂરોએ શસ્ત્રકવચ લીધાં, કે ભીષ્મે સિંહનાદ કીધા. ૪
ચડ્યા રણરથે રાય રાણા, મહાભારત વળી મંડાણાં. ૫
અહો ! જગની હાકલ વાગે, જગતના શૂરવીરો જાગે. ૬
ઉભી જો ! લઇને યશમાળા, અમ્બરને[2] દ્વાર અમરબાલા. ૭
ચલો ઝટ, ચલો, વીર બંકા ! અમરમારગ ઘો રણડંકા. ૮

—ન્હાનાલાલ.

---

૧ વર-ઇચ્છા દેનારા, ૨ સ્વર્ગ.

૨૯. રણનો મારગ

રણનો મારગ છે શૂરાનો, નહિ કાયરનું કામ જોને!
પરથમ પહેલું મસ્તક મૂકી, રાખે વીરનું નામ જોને!
સુત વીત દારા શિષ સમરપે, તે અમૃતરસ પીતા જોને!
જીવનભોગ બળે જોદ્ધાઓ, જંગ પડીને જીત્યા જોને!

મરણ મોખરે થરથર કંપે, દિલની દુગ્ધા વામે જોને!
તીરે ઉભા જુએ તમાસો, તે કોડી નવ પામે જોને!

દેશદાઝની જે ઉર જ્વાલા, તે ભડ ક્યાંથી ભાગે જોને!
રણે ચડ્યા તે મુક્તિ પામે, દેખનારા દાઝે જોને!

માથા સાટે મોંઘી વસ્તુ, સાંપડવી નહિ સ્હેલ જોને!
મહાપદ પામ્યા તે મરજીવા, મૂકી મનનો મેલ જોને!

રણવાજાં વાગે ને સાચા વીર પડે મયદાન જોને!
ખડા મોરચે પડે ન પાછા, ચૂકે નહિ નિશાન જોને!

એવો મારગ છે શૂરાનો, નહિ કાયરનું કામ જોને!
રણધીરનો એ ધર્મ પુરાણો, કાયર જીવ્યું હરામ જોને!

—કેશવ હ. શેઠ.

૩૦. ગુજરાતનું ભાવી ગૌરવ

સુણ, ગરવી ગુજરાત, વાત કંઇ કહું હું કાનમાં;
સમજુ છે તું સુજાત, સમજશે સહજ સાનમાં.
વસ્તી વસુ[1] સુખ તને, વળી વેપાર વણજનું;
જ્ઞાન ધર્મે પણ સુખી, દુઃખી નહિ અધિક કરજનું.

નથી તેમ તું રહિત અન્ય મોટા સદ્‌ગુણથી—
વધો નામના હજી, વડિલ આર્યોના પુણ્યથી.
પણ ક્યાં બુદ્ધિ વિશાળ, કવિ–ઋષિ વીર ગયા ક્યાં ?
રણ ગજવે, રંગભૂમિ–સર્વ એ સ્થિર થયા ક્યાં ?

પાડી દેહ પવિત્ર, ગયા ક્યાં રક્ષક એવા ?
ક્યાં તે સ્વદેશ દાઝ ? પ્રજા રાજાની સેવા ?
મહત્ પુત્ર ક્યાં ગયા, માત તુજ ઉંચા કુળના ?—
છોને નિકળ્યા બીજા ઘણાયે ઓછા મુલના.

ક્યાં પ્રાચીન ચાતુર્ય ? અસલતા ક્યાં રે તારી ?—
નૌતમ નરની નાર, જાણ્યું શું વંશ[2] વધારી ?
પુત્ર જણ્યા બહુ પેર, જણ્યા પણ જોગવિયા નહિ;
સુખ સ્વપ્ને દીઠેલ જાગિ તે ભોગવિયા નહિ.

છ્યાસિ લાખ નિજ પ્રજા છતાં વંઝા રંડાણી—
આર્યપુત્રી અનુપમા, હિંદ સુંદરિ હિંદવાણી.

---

૧ પૈસાનું, ૨ સંતતિની સંખ્યા.

બેઠિ પનોતી, હાય ! દુર્દશા આપે દેશે;
જ્યાં જોઉં ત્યાં સ્વાર્થ, ભટકતો ભિન ભિન વેશે.
ન મળે શૌર્ય ઉમંગ, આર્ય અભિમાન કશું રે;
દેશદાઝ વણુ પડી, પરાધિન પ્રજા પશુ રે.

ત્રણુ સૈકા વહિ ગયા વશ પડી રહી બીજાને:
જતા આવતા સર્વ યવનની આણુ તું માને.
હાય ! કેમ જીવાય, પરાધિન એ સ્થિતિમાં ?
છુટી પડે[3] અવતાર, ગુલામી દેખીતીમાં.

માડી ! ઉઠ, કર જોડ, ક્ષમા માગી લે વ્હાલી;
કર્તવ્યે પડ બ્હાર, હિંદમાં સહુથી પ્હેલી.
રજપુત વીર જગાડ, રાજ્યકર્તા કર સાચા;
બ્રહ્મબાળ વિદ્વાન, જ્ઞાન જિજ્ઞાસુ [4]જાચા.

દેશ દેશ વગડાવ, શંખ તુજ સ્વાધિનતાનો;
બધે ઐકયતા ભજવ, પરાજય કરી ભિનતાનો.
પિટવ ડાંડિ પરમાર્થ સ્વાર્થ સંહારી, માડી;
સુધરે પુત્ર પરિવાર, પરસ્પર પ્રીતે ધાડી.

ઉતરે પનોતી હાવાં, વખત આવે છે સારા;
તત્પર થા, ગુજરાત, હક્ક ભોગવવા તારા.
ગઇ ગુજરી જા ભુલી, શોક તેના શા કરવા ?
મરતાં ગઇ તું બચી, વળી કાં સૂઝે મરવા ?

તજ મિથ્યા કલ્પાંત, હામ હૈડે ધર માતા;
કર સજિવન નિજ વતન, શિર ઉપર છે સુખદાતા.

---

૩ એળે જાય, ૪ જાચક–ભિક્ષુક,

પૂર્વ જન્મનાં પાપ, નર્મદાજળ શુદ્ધ કરશે,
નવીન જન્મ શૂરવીર થકી એ ખોળો ભરશે;
હું કયાં જોવા રહું, નવીન એ જન્મજ તારો ?
માતા દુઃખ મુઝવણે ગાળિ નાંખ્યો જન્મારો.

હશે; ન મુજ મન દુઃખ વિશેષે એહ વિષેનું;
અર્પિ દઉં સો જન્મ, એવડું મા તુજ લ્હેણું.
સો આપું લઈ એક, સહસ્ર આપું એકે;
ગુર્જર દેશ ફરી જોઉં, દીપતો સત્ય વિવેકે.

પણ તે દિન હજિ દૂર, નથી મારા વારામાં—
મોડે વ્હેલે ભલે, જોગ પડતાં સારામાં.
નમન હાલ, ગુજરાત, માત ! આ સલામ છેલી;
સફળ થજો આશીષ, ભક્ત પુત્રે આપેલી.

—મલબારી.

---

૫ સેવા કરૂં.

૩૧. હિંદનું ભવિષ્ય

માડી હવે ઉજળી થાશે રાત અંધારી આથમી રે લોલ,
વ્હાણલાં વાશે થાશે પ્રભાત દુઃખડાં જાશે શમી રે લોલ.

માડી તારા ઘાયલ પુત સપુત સુતેલા જાગશે રે લોલ,
માડી થશે ઝાઝો ઝંઝાવાત જાતસુખ ત્યાગશે રે લોલ.

જાગશે દાન દયાના વીર ધીર વીર જાગશે રે લોલ,
જાગશે સાવજ ચિત્તા વાઘ કેસરી ત્રાડશે રે લોલ.

વરસશે સ્વાતિના[1] વરસાદ આકાશથી આવશે રે લોલ,
માડી એ છીપે મેંઘે મૂલ મોતીડાં પાકશે રે લોલ.

જાગશે રામ વિનામાં રામ ગર્વગંજન[2] થશે રે લોલ,
જાગશે જાગશે જાદવચંદ્ર[3] અધમ ઉદ્ધારશે રે લોલ.

જાગશે કર્ણાર્જુન થઈ એક ધનુર્વેદ ધારશે રે લોલ,
જાગશે ભીમ અને ભડ ભીષ્મ લીધાં પણ પાળશે રે લોલ.

જાગશે મેવાડી ભડવીર પ્રતાપનાં પણ ઘણાં રે લોલ,
માડી એને યુગયુગના અપવાસ કરશે પારણાં[4] રે લોલ.

જાગશે શિવાજીનાં સેન ધરતી ધ્રૂજાવશે રે લોલ,
જીતશે કુડકપટના ખેલ કુડ ત્યાં ધૂળ થશે રે લોલ.

---

૧ નક્ષત્રનું નામ, ૨ ગર્વથી ગાજરો–ખોંખારરો, ૩ કૃષ્ણ, ૪ અપવાસ પછીનું ભોજન,

આજી તારી કુખનાં કીર્તિગાન ગૌરવ ગાજશે રે લોલ,
આજી તારા દૂધમલ પીશે દૂધ દૂધ દીપાવશે રે લોલ.

મંદ મૃદુ હિમાળાના વાય ઉત્તરના વાયા જશે રે લોલ,
આજી જશે રોગ દોગ શોકના થોક શીતળતા શાંતિ થશે રે લોલ.

ઝરશે અમી ઝરણું વરસાદ ભૂમિ ભિંજાવશે રે લોલ,
ક્યારડે કલ્પતરૂનો[૫] પાક કણુના કળશી થશે રે લોલ.

આજી એવા મોંમાગ્યા વરસાદ કુંદનના[૬] વરસશે રે લોલ,
આવતી સાગરિયાની છોળ રતનચોક[૭] રેલી જશે રે લોલ.

આજી તારો ભાગ્ય-સવિતા ભર્ગ[૮] સિંચતો ચડતો જશે રે લોલ,
પ્રભુના શરદપૂનમના ચંદ્ર સમો મધ્ય સ્થંભી જશે રે લોલ.

આજી તારૂં ભારત બનશે સ્વર્ગ નંદનવન ઝાંખા થશે રે લોલ,
આજી તારો જય જય જયકાર જગત ત્રણ ગાજશે રે લોલ.

—વિહારી.

---

૫ કલ્પવૃક્ષ-મનમાન્યો, ૬ સોનાના, ૭ રત્નોથી ભરેલો ચોક, ૮ પ્રકાશ.

૩૨. હિંદનો ઉષ:કાળ

ઉઠ તું, ઉઠ તું, હિંદ જો પૂર્વમાં;
બગના ભંગનો રંગ લાગ્યો,
અરૂણુ ઉદય થયો રંગ બદલી ગયો;
ઘોર અંધારનો તોર ભાગ્યો. ટેક.

પ્રાચી[1] પીળી થઇ, રાત તો વહી ગઇ,
ખિન્ન ચકોર ને ચંદ્ર ભાસે;
ઉડુ સંતાય છે, ઘૂડ ગભરાય છે,
પાણીનાં પોયણાં વિર્હ[2] ત્રાસે. ઉઠ તું૰

હંસ જો જાગીયા, કામમાં લાગીયા,
જંગ જાપાનમાં જો મચાવે;
પેખ ઉદયગિરિ, દૃષ્ટિ ઉંચી કરી,
સૂર્ય ધીમે, ધીમે આમ આવે. ઉઠ તું૰

—નાગેશ્વર જેઠારામ.

---

૧ પૂર્વદિશા, ૨ ચન્દ્રના વિયોગ વિચારથી.

૩૩. શકુનની ઘડીઓ

ધર્મના વીર ! ઓ આર્યપુત ! ઉઠજો !
સુભટના શકુનની વાગી ઘડીઓ :
ઉત્તરાયણ થયા, ઉત્તરે રવિ વળ્યા,
ભાનુના ભર્ગની વરસી ઝડીઓ. ૧

મૃત્યુને ખાળતા, શાન્તિને ઓધતા,
ભીષ્મ પોઢ્યા હતા યુદ્ધઘાટે :
મૃત્યુને પરહરી, શાન્તિબાથાં ભરી,
શૂર ! ત્યમ સંચરો યુદ્ધવાટે. ૨

સિંહના બાલથી ખેલતો—ગેલતો,
એ ભરતગોત્રનાં ગોત્રજો છો :
સિંહને શસ્ત્ર શાં ? વીરને મૃત્યુ શાં ?
મૃત્યુનાં અમૃતને ઓળખો છો. ૩

શાન્ત છો, દાન્ત છો, ધીર છો, વીર છો;
સુભટ છો સજ્જ નિઃશસ્ત્રતાથી :
ધર્મધ્વજ તમ ખડા; શસ્ત્ર સ્હામાં વડાં:
શ્રી હરિ સત્યના સમરસાથી. ૪

—ન્હાનાલાલ.

૩૪. ગુર્જર વીર

અમે તો ગરવા ગુર્જર વીર !
સોહે પ્રાચીન ઓજ[૧] ખમીર !
અમે તો ગરવા ગુર્જર વીર !

કેસરી હાક અમારી ભયાનક
ગજવે ગવ્હર[૨] ગિર !
દુશ્મનના રણુરંગી સંગે
ખેલન કાજ અધીર !
અમે તો ગરવા ગુર્જર વીર !

વિંધ્યાચળ અમ બાહુ ફેલ્યો
હિન્દ ધ્રુજાવે ધીર !
આંખલડીમાં અગ્નિ સમાવ્યો
કેસરરંગ્યા ચીર !
અમે તો ગરવા ગુર્જર વીર !

છાંટી આભ[૩] જ્યો-મત્ત[૪] ધુણાવે
ઘેરાં સાગર નીર !
તેને મસ્તક નર્તન[૫] ખેલી
બાંધ્યાં બલ જંજીર[૬] !
અમે તો ગરવા ગુર્જર વીર !

---

૧ ઓજસ્, ૨ ગુફા, ૩ ગગન-આકાશ, ૪ વિજયથી ભાન ભૂલેલ, ૫ નૃત્ય, ૬ સાંકળથી,

કાળે બાણુ કુટીલ બનાવ્યું
સૂર્યે[૭] ઝબોળ્યાં તીર !
વીજલ ઘોર ઘનેથી[૮] ઉતરી
ભેટે અમ સમશીર !
અમે તો ગરવા ગુર્જર વીર !

મૃત્યુના મીજમાન સદાના
પ્રાણુ ઉદાર અમીર !
કાળ[૯] તણે કુમકુમ ચાંદલીએ
અમૃત યશની લકીર[૧૦] !
અમે તો ગરવા ગુર્જર વીર !

—રમણલાલ દેસાઈ.

---

૭ સૂર્યના તેજમાં, ૮ મેઘમાળમાંથી, ૯ મોત-મૃત્યુ, ૧૦ રેખા.

૩૫. વંદન જય ગુજરાત !

ભરતભૂમિની ગુણવંતી લઘુ પુણ્યવતી રસભૂમિ,
સત્યાગ્રહની કર્મભૂમિ તું, ઝઝૂમીએ જહીં ઘૂમી,
જયગાન ગજવતાં માત;
તુજને વંદન જય ગૂજરાત ! ૧.

રસકસવંતી ભરતભૂમિની શ્રેષ્ઠ [1]સુભગરસપુત્રી,
ગિરિ, ગવ્હર, સરવર, નદી, ઝરણાં, પ્રકૃતિ–પ્રસાદી ધરતી,
ધન ધાન્ય ભરી રળિયાત;
તુજને વંદન જય ગૂજરાત ! ૨.

યદુકુળ–તિલક કૃષ્ણચંદ્રની રાજ્ય–ભૂમિ જયવંતી,
ઘોષ ગીતાના સદાય કરતી, કર્મયોગ ગુંજવતી,
જય ગૌરવવંતી માત;
તુજને વંદન જય ગૂજરાત ! ૩.

સિદ્ધરાજ, વન, ભીમદેવ સમ સમરવીરોની[2] પ્રસૂતા,[3]
વીર કેસરીસમ જય–ત્રાડે[4] ધરણી જે ધ્રુજવતા—
કરી વિજય–ધ્વજ ફરકાટ;
તુજને વંદન જય ગૂજરાત ! ૪.

---

૧ સુભાગી–ખુશનસીબ, ૨ રણસુભટો–જંગબહાદુરો, ૩ જનની–પેદા કરનાર. ૪ વિજયનાદ,

નૃસિંહ, મીરાં સરખાં રસિયાં[૫] સંતનની રસ-જનની,
ધર્મ-ધુરંધર દયાનંદ ને કલાપીની કુલ-ભૂમિ,—
વા'તી[૬] રસબંસી દિનરાત;
તુજને વંદન જય ગૂજરાત ! ૫.

પ્રેમ-શૌર્યનું રણશીંગ ફુંકવતો નર્મદ જય ગજવે,
સત્યનિષ્ટ કર્મવીર ગાંધી અવનવ ચેતન પ્રેરે,
જન ચૂમે કીર્તિધ્વજ સાથ;
તુજને વંદન જય ગૂજરાત ! ૬.

જાગૃત જો તુજ તનુજ થયાં ત્યાં આ નવચેતન ભરતી,
પ્રાચી દિશામાં વિવિધ રંગભરી ઉદય ઉષા ઝળહળતી,
જો ! દિવ્ય હસંત પ્રભાત;
તુજને વંદન જય ગૂજરાત ! ૭.

ઘેરી ધુરંધર દેશતણાની ઘુઘરમાળ ઘમકશે,
સ્વતંત્રતા, રિદ્ધિ, સિદ્ધિ ને પ્રતાપ, ચેતન સરશે,
જોઇ સ્તબ્ધ થશે જગ માત !
તુજને વંદન જય ગૂજરાત ! ૮.

—બચુભાઈ રાવત.

---

૫ પ્રભુરસિયાં, ૬ વાજતી.

૩૬. અનન્ય ભારત

માત હો ! ન્હાઉં તનમનથી:
માત હો ! ન્હાઉં[1] તનમનથી;
નથી નથી તુજ જેવી, ભારત ! જગમાં અન્ય નથી !—
માત હો ! (ધ્રુવ)

જ્યાં પ્રભુમુખના રસબોલ પ્રથમ બોલાયા,
જ્યાં અગમનિગમના[2] ભેદ પ્રથમ ખોલાયા,
જ્યાં ધર્મકર્મના યોગ ખરા તોલાયા:
જે વસાઇ સુરજનથી[3] રે—
ભલી જે વસાઇ સુરજનથી:
નથી નથી તુજ જેવી, ભારત ! જગમાં અન્ય નથી !
માત હો ! ૧

જ્યાં જુગજુગના ઇતિહાસ ભણે સત છે જે,
જ્યાં સ્વર્ગ નરકના મર્મ પમાતા સ્હેજે,
જ્યાં અક્ષયપાત્ર અનેક ભરેલાં તેજે:
જે સવાઇ નન્દનથી રે—
ગણી જે સવાઇ નન્દનથી:
નથી નથી તુજ જેવી, ભારત ! જગમાં અન્ય નથી !
માત હો ! ૨

---

૧ સહાય કરું, ૨ વેદશાસ્ત્રના, ૩ દેવલોકથી,

જ્યાં ઋષિઋષિનાં નક્ષત્ર અચળ ઝળહળતાં,
જ્યાં નવજીવનમાં અમી યુગેયુગ મળતાં,
જ્યાં વહ્યાં ભક્તિરસ નીર ગંગશું ભળતાં:
જે સજાઇ ઉરધનથી[૪] રે—
ભવ્ય જે સજાઇ ઉરધનથી !
નથી નથી તુજ જેવી, ભારત ! જગમાં અન્ય નથી !
માત હો ! ૩

જ્યાં સરસ્વતીના વાસ પુણ્યભર શોભે,
જ્યાં કવિતાદેવી સૂર ભરે નભમોભે,
જ્યાં લક્ષ્મીના ભંડાર જગતમન લોભે :
જે ગવાઇ વન્દનથી રે—
જગે જે ગવાઇ વન્દનથી :
નથી નથી તુજ જેવી, ભારત ! જગમાં અન્ય નથી !
માત હો ! ૪

જુગજુગમાં જયટંકાર, માત ! તેં કીધા,
તુજ આત્મપ્રકાશ[૫] અનેક પ્રજાએ પીધા,
તુજ આશ્રમના આધાર અનાથે લીધા:
તું તવાઇ નિજ તનથી રે—
સદા તું તવાઇ નિજ તનથી :
નથી નથી તુજ જેવી, ભારત ! જગમાં અન્ય નથી !
માત હો ! ૫

---

૪ ઈશ્વરરૂપી ધનથી, ૫ આત્મજ્ઞાનરૂપી પ્રકાશ,

શું ત્રીશ ક્રોડ અમ જીભ ગાય ગુણ ત્હારા !
ઉર ઉરમાં વાગી ઘંટ કરે રણકારા,
અમ સદન સદન પડછંદ[૬] ભરે કંઇ ન્યારા !
દે વધાઇ દર્શનથી રે—
માત ! દે વધાઇ દર્શનથી !
નથી નથી તુજ જેવી, ભારત ! જગમાં અન્ય નથી !
માત હો ! ૬

અમ આત્મ આત્મ સન્દેશ લઇ તુજ ફરશું,
તુજ નવચેતનના ભેખ ધરી ઉર ભરશું,
મુખ ધરી પુણ્યભર નામ જીવશું મરશું !
તું જડાઇ જીવનથી[૭] રે—
માત ! તું જડાઇ જીવનથી !
નથી નથી તુજ જેવી, ભારત ! જગમાં અન્ય નથી !
માત હો ! ૭

—ખબરદાર.

---

૬ પ્રતિધ્વનિ, ૭ જીવનની સાથે.

૩૭. પ્રકાશનાં પગલાં

૧

પ્રભુની મોંઘી, ઓ માતા !
ઓ સુન્દરતાની કુંજ !
તુજ નિર્મળ તે સુખશાતા[1]
વહેશે ક્યારે નવગુંજ[2] ?
તુજ દૈવી પુણ્યપુરાણુ પ્રભાનો[3] કરવો પુનરુદ્ધાર,—
ઓ ભારતમાત ! વિચાર !

૨

તુજ પ્રજા બધી આ ઊભી
વરવા[4] નવરંગ પ્રભાત;
સહુ મોહ ગયા તમ ડૂબી,
ને વીતી ગઇ છે રાત :
આવે પગલાં શુભ નવજીવનનાં, ઊઠ, જગતને કાજ—
ઓ ભારતમાતા ! ગાજ !

૩

દોરવ અમને સદ્ધર્મે,
દોરવ અમને સત્પંથ;
નિર્ભયતા ભર અમ કર્મે,
ને શૌર્ય અખંડ અનંત:

---

૧ સુખ શાન્તિ દેનાર, ૨ નવું ગુંજન, ૩ પ્રકાશ, ૪ પર આસક્ત થવા,

સાતે આકાશ પડે શિરંપર પણ હટિયે ના તલપૂર !—
ઓ ભારત ! બન બહાદુર !

૪

અરધી દુનિયા રહે તાકી,
તુજને કરવા સ્વાધીન[૫];
ખખડાવે શસ્ત્ર તુમાખી,
સમજી અમને બળહીન :
પણ અર્ધ જગતશું બાથ ભરી તુજ કાજે મરશું વીર—
ઓ ભારત ! ધરજે ધીર !

૫

જુગજુગની વીર્યસમૃદ્ધિ,
જુગજુગનું તેજસ સત્ત્વ;
તુજ ઉંડી આત્મનસિદ્ધિ,
જે પામી જગનું તત્ત્વ:
તે ફરી સચેતન ફરી જગવશે જયધુન તુજ સંતાન—
ઓ ભારત ! થા બળવાન !

૬

જગ ભલે અસત્યે જીતે,
જગ ભલે અધર્મ તણાય;
તુજ અંતરતેજ સુરીતે,
તું જાળવ એ [૬]તમમાંય:

---

૫ પોતાને હસ્તક, ૬ અંધકારમાંયે,

છે તોલવું દેવાંગણુમાં[7] દાનવ-માનવને યુદ્ધ—
ઓ ભારત ! રહેજે શુદ્ધ !

૭

તુજ ઇજ્જત તીર્થદ્વારે,
જગને કરવી મહેમાન;
રેલવવાં નવ-અવતારે,
જુગજૂનાં ઉરનાં ગાનઃ
સાગર સાગરની લહરીઓશું ઉર ઉર ઉછળે આશ—
ઓ ભારતમાતા ! પ્રકાશ !

૮

ઓ માત ! અમે સહુ ત્હારા,
તુજ કીર્ત્તિ અમારૂં સર્વ;
રજની[8] ભરતા[9] જ્યમ તારા,
રાખે રજનીનો ગર્વ :
દે હાક ! અને ખૂણેખૂણેથી ધસશું હારોહાર !—
ઓ ભારતમાત ! પુકાર !

—ખબરદાર.

---

૭ દેવને દ્વાર—સત્ય અને ધર્મની કસોટીએ, ૮ રાત્રિ, ૯ ને ભરી નાંખતા,

૩૮. શૌર્યનાં સ્મરણ

સિંહતણાં સંતાન, તમે હો ! સિંહતણાં સંતાન !
દૂધ તમે જે ધાવ્યા તે તો હતું [1]અમીરસપાન :
અરે હો ! હતું શૌર્યરસપાન,—
ખરે હો ! ટરે મગજ : મસ્તાન;
ભલા હો ! ગાજો[2] સિંહ સમાન !
કરો વીર ! જયો જયોજી !—(ધ્રુવ)

આર્યભૂમિના વીર ! તમે હો ! આર્યભૂમિના વીર !
નથી કાયરા કાયલજવતા, હતા બધા રણધીર :
અરે હો ! હતા સુભટ રણધીર;
નસે હો નથી નમાલું નીર !
હવે હો ! મૂકો કોરે શીર !
કરો વીર ! જયો જયોજી !—સિંહતણાં૦ ૧

ગડગડ ગાજે મેહ, ઉપર હો ! ગડગડ ગાજે મેહ,
હૃદય કેસરીનું ચીરાતાં ઉછળી પાડે દેહ,—
અરે હો ! આભ[3] ઉછાળે દેહ;
કરે હો કોણ જ બીજું એહ !
ભલા હો ! એ જ ટેકની [4]લેહ !
કરો વીર ! જયો જયોજી !—સિંહતણાં૦ ૨

---

૧ અમૃતપાન, ૨ ગરજો, ૩ ગગનપર્યંત, ૪ તાલાવેલી–સાચો પ્રેમ;

નયન નયનમાં ઝાળ ભરે[5] હો ! વીર બની વિકરાળ:
સિંહમૂછ પકડી શું જાશે ! એ નવ હોય શિયાળ !
અરે હો ! સિંહ ન હોય શિયાળ,
હરે હો ! પ્રાણુ બની [6]રિપુકાળ;
ભલા હો ! ભરો ગરજતા ફાળ !
કરો વીર ! જયો જયોજી !—સિંહતણું૦ ૩

પડે કારમી ચીસ, ઢળે હો ! ત્યાં કાયર દશવીશ;
વીર પડે તૂટી જ્યાં ત્યાં તો રહે કિયે ધડ શીશ ?
અરે હો ! ઉડે હજારો શીશ,
ઠરે હો ! રણુ ના કો [7]હરગીસ;
ભલા હો ! સાક્ષ કરે જગદીશ !
કરો વીર ! જયો જયોજી !—સિંહતણું૦ ૪

છો ઘેટાં દશ લાખ, ભલે હો ! જો ઘેટાં દશ લાખ !
વાઘ એક વકર્યો પડશે ત્યાં કોણુ બચી દે [8]શાખ ?–
અરે હો ! બચે ન દેવા શાખ,
મરે હો ! રોળાતાં થઇ ખાખ :
ધરો હો ! વીરતણો અભિલાખ !
કરો વીર ! જયો જયોજી !—સિંહતણું૦ ૫

હું જ કેસરી એક, વને હો ! હું જ કેસરી એક :
એ અભિમાન અનેરૂં, વીરા ! સંકટ હણે અનેક,–

---

૫ અગ્નિ ભભૂકે, ૬ દુશ્મનના કાળ બની, ૭ હરગીજ–કદિયે,
૮ અસંખ્ય સંહારની સાક્ષી પૂરે,

અરે હો ! અરિને હણે અનેક,
મરે હો ! કે મારે એકેક[૯] !
ભલા હો ! રાખો ભારત ટેક !
કરો વીર ! જયો જયોજી !—સિંહતણું૦ ૬

કરો જાન કુરબાન, બંધુ હો ! કરો જાન કુરબાન !
સ્વદેશનું કલ્યાણ પ્રથમ કે મૃત[૧૦] કાયાનું ભાન ?
અરે હો ! ના કાયાનું ભાન,
ધરે હો ! જે ઉરમાં અભિમાન,
ભલા હો ! એ જ શૂરનું તાન !
કરો વીર ! જયો જયોજી !—સિંહતણું૦ ૭

જય શૂરા સામંત, ધસો હો ! જય શૂરા સામંત !
હિંમતે મરદાં મદદ ખુદા દેઃ ચિંતા ન ધરો [૧૧]ચંત !
અરે હો ! ચિંતા શાની ચંત ?
ખરે હો ! [૧૨]તિમિરતણો છે અંત,
ધસો હો ! ગાતા ફાગ વસંત !
કરો વીર ! જયો જયોજી ! સિંહતણું૦ ૮

—ખબરદાર.

---

૯ એક એકને, ૧૦ ક્ષણભંગુર, ૧૧ ચિત્તમાં, ૧૨ અંધકારનો.

૩૯. રત્નહરણ

કોણ દુષ્ટ આવ્યો અહિં, વીરા ! કાળજ દીધું કોરી ?
કોણ અમારૂં અણમોલું તે રત્ન ગયો છે ચોરી ?
ગોરી સ્વતંત્રતા હો ?--(ધ્રુવ)

હસતું ઘર અમ રડતું કીધું, શૂન્ય બધું અહિં લાગે;
કોણ ફરી વસતું તે કરશે તેજ પનોતા પાગે ?
ગોરી સ્વતંત્રતા હો ?–કોણ૦ ૧

મંત્ર તંત્ર કંઇ કામ ન આવ્યાં, શસ્ત્ર પડયાં જ નકામાં;
છળબળથી હા કો પલકારે ગયો હરી એ શ્યામા :
ગોરી સ્વતંત્રતા હો ?–કોણ૦ ૨

વન વન ઢુંઢયાં પણ ન મળે કહિં, પડયાં વદન સહુ હેઠાં :
મધુર સખી ! રે આપણ વચ્ચે આ શાં જમરાં છોટાં !
ગોરી સ્વતંત્રતા હો ?–કોણ૦ ૩

કાળો કર દુર્ભાગ્યતણો કયાં છેક હજી છૂપાવે ?
કિયા શોકવનમાં પૂરીને રાક્ષસ પ્રિય ઝૂરાવે ?
ગોરી સ્વતંત્રતા હો ?–કોણ૦ ૪

નરવાનરનાં જૂથ મળે ક્યાં, ક્યાં હનુમાન અમારો ?
અંગદ સેવક કોણ બનીને દે સન્દેશો પ્યારો ?
ગોરી સ્વતંત્રતા હો ?–કોણ૦ ૫

કોણ પાજ બાંધી સાગર પર, નહિ કીધું તે કરશે ?
રત્ન અમારૂં મળશે પાછું, તોજ હૃદય અમ ઠરશે :
ગોરી સ્વતંત્રતા હો ?–કોણ૦ ૬

જ્યાં એ છે ત્યાં જનનું જીવન, નહિ ત્યાં મૃત્યુજ સારૂં :
એ વિણ રામ અદલ ક્યાં રહેશે ? આંખ વિના અન્ધારૂં ?
ગોરી સ્વતંત્રતા હો ?–કોણ૦ ૭

—ખબરદાર.

---

૪૦. ગુર્જરી સ્તવન

શીળી રાતમાં રે લોલ, રમીએ સહિયર સૌ સાથમાંરે લોલ.
રમત વાટમાં રે લોલ, ફરીએ સહિયર નીતિ સાથમાંરે લોલ.
શીળી રાતમાં રે લોલ, રમીએ સહિયર સૌ સાથમાંરે લોલ.

હર્ષે આંજી આંખડી રેલી મીઠા સૂર;
નૌતમ સ્નેહે ઉજળીએ[1] ઉત્તમ ગુર્જરી નૂર.

સખી ! વિશ્વની શી વાડી હિન્દ માવડી રે લોલ !
ભલી હિન્દની રસીક ભૂમિ ગુર્જરી રે લોલ !
રૂડી ગુર્જરીમાં પ્રૌઢ શોભા પાથરી રે લોલ !
સખી ! ગુર્જરી વિલાસવાડી આપણી રે લોલ !
શીળી રાતમાં રે-૦

હૃદયતણા પણ હૃદયથી નમીએ સૌ જગરાય;[2]
જન્મ દીધો આ ભૂમિમાં કુદરત જ્યાં છલકાય.
તીણું[3] ગાતી મીઠી નદિયો ત્યાં શી રમે રે લોલ !
પૂરાં ખીલી ઝુલી[4] ખેતરાં ધીરાં હસે રે લોલ !

---

૧ ઉજાળીએ-ચમકાવીએ, ૨ જગતનો રાજા-પ્રભુ, ૩ સૂરીલું, ૪ પાકવા બોજથી ઝુલી,

વિવિધ રમ્ય નવલ વૃક્ષ ફળ ફુલ છે રે લોલ !
સખી ! મધુરકણ્ઠી પંખીડાં પણ શાં વસે રે લોલ !
શીળી રાતમાં રે—૦

મનહર મોહક ભૂમિ આ આપણ એનાં બાળ;
નિર્મળ નેહે[5] શું નહીં ધરિયે એપર વ્હાલ ?

સખી ! માત માટે હૃદય શું ના બાળીએ રે લોલ !
સખી ! ગુર્જરીનું હીત શું ના ભાળીએ રે લોલ !
સખી ! સ્વાર્થ એને કાજ શું ના છાંડીએ[6] રે લોલ !
સખી ! સમય આવે પ્રાણને પણ પાડીએ રે લોલ !
શીળી રાતમાં રે—૦

—વસંતવિનોદી.

---

૫ સ્નેહે, ૬ જતો કરીએ.

૪૧. વીર જાગો

વીર જાગો જાગો રે.
હિન્દ રડત દુઃખથી હાય,
હૃદય તમ શું નવ ચીરાય;
માત રૂદન કયમ ખમાય,
સુજન જાગો જાગો રે.
કાન્ત વદન કરમ્યું હાય,
અબલ બનેલ ધ્રુજત પાય;
કમર કઠિન નવ રખાય,
શો સજેલ વાગો રે.
છિન્નભિન્ન શી જણાય,
અનુપમ માત હિન્દ હાય;
રાત દિન ક્ષીણ થાય,
તદપિ શું ન દાઝો રે.
રિબત માત કયમ ઉવાય,
ભવ્ય મનન કરી સદાય;
અધમ દ્વેષ પકડી પાય,
હિન્દ ઐકય સાધો રે.
રમ્ય દિવ્ય લો ઉપાય,
યત્નમાં છો જીવ જાય;
હામ તો પ્રભુજી સ્હાય,
વીર જાગો જાગો રે.

—વસંતવિનોદી.

૪૨. જય ! હિન્દ બાલ આપણુ હો !

અયે ! હિન્દ બાલ આપણુ હો !

જય ! જય ! હિન્દ બાલ આપણુ હો !

કયમ થનગન હૃદય ન નાચી રહે !
કયમ રગરગ રકત ન કૂદી વહે !
કયમ યોગ્ય ખુમારી ન શીર ચહે ?
બસ્ હિન્દ બાલ—૦—અયે—૦

ભલે મૂઢ કો હિન્દ નમાલી કહે,
ભલે અવગુણુ કો ભલી હિન્દ લહે,
પણુ દિવ્ય ભૂમિ આ એકજ છે,
તે હિન્દ બાલ—૦—અયે—૦

ભડ હિન્દ સમી રમ્ય બીજી કહીં ?
મૃદુ વિશ્વ ખુબી હસી હીંચી અહીં,
સુરી સાત્વિક લહર શીત સીંચી રહી,
તે હિન્દ બાલ—૦—અયે—૦

સા ધર્મી આવો હળી મળીએ,
નૂરે-હિન્દ ઝળળવા પણ લઇએ,
ક્યમ મહિંમહિં કાપી લડી મરીએ,
સૌ હિન્દ બાલ—૦—અયે—૦

કદી નિજ—હિત કો લડવા [1]પટવે ?
ચૂર નયન—શરે કરીએ શઠને,
ગિરિ નિશ્ચયથી વદી હર ડગલે,
સૌ હિન્દ બાલ—૦—અયે—૦

સૌ આવો આવો પણ લઇએ,
ક્યમ ભીરૂ બની પાછા પડીએ,
છો પ્રાણ પળે નહિ પીઠ ધરીએ,
જય ! હિન્દ બાલ—૦—અયે—૦

—વસંતવિનોદી.

---

૧ પટાવે-સમજાવે.

૪૩. અમ્હે તો ભરતભૂમિના બાળ

અમ્હે તો ભરત ભૂમિના બાળ,
અમોને કેવળ એ પર વ્હાલ,
નિરંતર કેવળ એ પર વ્હાલ.
અમ્હે તો૦

સ્વર્ગ સમી પરભૂમિ[1] સુન્દર ભલે રસમાં રમનાર;
અમ અન્તરમાં એને તેજે પળભર નહીં ચમકાર.
અમ્હે તો૦

રંક ભલે રહી માત અમ્હારી તદપિ તે અમ પ્રાણ;
હેયાંગેલ[2] સલૂણાં દેતી શીખવી ઉન્નત ગાન.
અમ્હે તો૦

અવર ભૂમિની ભૂરકીમાં નહિ ભરત અમ્હે ભૂલનાર;
પરમાતાનાં લાડ લૂખેરાં તે શૂં દુઃખ દળનાર.
અમ્હે તો૦

અનેર[3] વ્રત કંઇ અમ્હે ઉજવીશું ઝગતા સુર ઝમકાર;
ઉષા સમી બસ ભરત હસાવી જગવીશું જયકાર.
અમ્હે તો૦

—વસંતવિનોદી.

---

૧ પારકી ભૂમિ, ૨ગેલભર્યાં—હૃદયસ્પર્શી, ૩ અનેરાં.

૪૪. સ્વદેશની દાઝ

છે શું કોઇ માનવી જીવતો અચેત[1] એવો,
જેને નથી જાગીઆ કદીએ મનમાં ભાવો,
જેણે કદી અંતરે એહવું કહ્યું નથી કે
આ મારી ખુદ મારી–આ માતૃભૂમિ છે ?

ભમી ભમી પરભોમ કિનારે પ્રવાસી જ્યારે
નિજ પગલાં નિજ ભોમ ભણી તે વળતી વાળે,
જરા કદી એ ઘેર જતાં એ અમુલખ અવસર
છે શું કોઇ એહવો દાઝયું[2] નવ જેનું અંતર ?
જો એવો કો હોય, જાવ ને નિરખો ત્હેને
કદીય એવા કાજ બિરદ[3] કવિનાં નહિ ગાજે.

હો મોટા ઇલકાબ, નામ હો મહાન એનું
પરિપૂરણ કામના, ભલે હો અઢળક નાણું,
એ ઇલકાબો છતાં, છતાં સત્તા ને પૈસો
એ પામર નીચ જન્તુ જગત્ બધું[4] નિજમાં જોતો.
આ જીવતર માંહી તો સુકીર્ત્તિ સઘળી ખોશે,
પડી મૃત્યુ મુખ, નામ નિશાન સમેતજ જાશે.
જે માટીનો હતો તેજ હીણી માટીમાં
વણુ કીર્તિ, વણુ શોક, ગવાયા વિના [5]ગીતોમાં.

—ન્હાનાલાલ.

---

૧ ચેતન રહિત, ૨ માતૃભૂમિના પ્રેમથી દાઝી ઉઠયું, ૩ બિરદાવલિ, ૪ પોતામાં સમાઇ ગયેલું, ૫ કવિતામાં–કાવ્યમાં.

૪૫. સ્વદેશ પ્રીતિ

કપરૂં પણ પાળોરે, સ્વદેશ પ્રીતિ પાળોરે.
છે કોઇ એવા ઉગ્ર પ્રતાપી, કરે સંકલ્પ સવારે;
દિન ભરમાં[1] મુજ ભારતનું કરવું કલ્યાણ આટલું મારે—કપરૂં૦

છે કોઇ ટેકી નેકી એવા સૂતા પહેલાં વિચારે;
આજ શું કીધું દેશસેવાનું કાર્ય અલૌકિક ભારે—કપરૂં૦

આપ મદદવિણ કાંઇ ન સરશે, વિના સ્વબળ નહિ ફળશે;
એક મરણીઆ સોને ભારે, કાયર કોડ રઝળશે—કપરૂં૦

ધર્મ અર્થ મોક્ષ કામઃ માટે પ્રથમ સુખાશ્રમ જોઇએ;
આધિ વ્યાધિઉપાધિનિવારણ શાંત સમાધિએ [2]સોહીએ.—કપરૂં૦

મારી ભૂમિ મારી ભૂમિ—એમ અહંપદ[3] વચનો;
વદી વદી કૃતિ આચરતા શત[4] જો, શો[5] પરતંત્ર ભરત તો?—કપરૂં૦

ભીમાર્જુન, પૃથુ, કૃષ્ણ, રામની ભૂમિ ભરત શું [6]વંધ્યા?
નહિ નહિ હરિ ઘાયલ પણ સિંહણ કેસરીજનની[7] અવંધ્યા.[8]—કપરૂં૦

—સ્વ. હરિલાલ ધ્રુવ.

---

૧ આખા દિવસમાં, ૨ જોઇએ, ૩ અહંભાવભર્યાં, ૪ સો માણસ, ૫ શાનો હોય, ૬ વાંઝણી, ૭ શૂરવીરોની, ૮ વંદન વિનાની—ભક્ત વિનાની.

૪૬. જય જય બોલો હિન્દુસ્તાન !

હર હર હર મહાદેવ પુકારો, અલ્લાહુ અકબર રહેમાન,
હિન્દુ મોસલીમ એક થઇને, જય જય બોલો હિન્દુસ્તાન !

આ ભૂમિ આપણી દેશ આપણો, એ પર જાન કરો કુરબાન,
ત્રીસ કોટિ ભારતનાં તનુજો જય જય બોલો હિન્દુસ્તાન !

એક કુટુંબી ભાઇ આપણે, માતા ભારતનાં સંતાન,
હિંદુ, પારસી, મુસલ્લમીન સૌ, જય જય બોલો હિન્દુસ્તાન !

મંદિર, ને મસ્જીદ બન્ને છે, ઈશ્વર કેરાં ઉંચાં ધામ,
ભાઇ ભાઇમાં ભેદ ન હોવે, જય જય બોલો હિન્દુસ્તાન!

પુનઃ આપણી ભારતમાતા જગમાં પામે ઉંચું સ્થાન,
વિશ્વ સકળની ધર્મ માત એ, જય જય બોલો હિન્દુસ્તાન !

એક નેક ને એક ટેકથી, કરો એકતા કેરૂં પાન,
રગ રગમાં સત્યાગ્રહ રેડી, જય જય બોલો હિન્દુસ્તાન !

ધમ ધમ ધમ ધમ ધરા ધ્રુજાવો, ફરકાવો ઉંચાં નિશાન,
સ્વરાજ્યના ડંકા ગગડાવી, જય જય બોલો હિન્દુસ્તાન !

દૈવી–યુદ્ધના શાંત સૈનિકો, સ્થૂળ બળનું હરવા અભિમાન,
સ્વાર્પણ કેરાં શસ્ત્ર સજીને, જય જય બોલો હિન્દુસ્તાન !

તલવારો, બંદુક, ભાલાથી, ઉંચાં છે આત્માનાં સ્થાન,
શરીર પડે પણ એતો અમ્મર, જય જય બોલો હિન્દુસ્તાન !

વિજયમાળ લઇ સ્વર્ગ સુંદરી, તત્પર છે કરવા સન્માન,
માતૃવેદિમાં પ્રાણ અર્પીને, જય જય બોલો હિન્દુસ્તાન !

હર હર હર મહાદેવ પુકારો, અલ્લાહુ અકબર રહેમાન,
હિન્દુ મોસલીમ એક થઇને, જય જય બોલો હિન્દુસ્તાન !

—ચંદુલાલ દેસાઈ.

૪૭. ટિળકનો દેહોત્સર્ગ

તૂટયા વીણા તાર, ગીત થતાં બસૂરાં હવે;
નયણે નીતરે ધાર, હૈડું હિન્દ તણું દ્રવે :
પાર્ષદ[1] ! આમ અકાળ, પ્રેર્યો શીદ તુજને ઇશે ?
જતાં કેસરી બાળ, નન્દનવન ઉજ્જડ દીસે !
ભર વર્ષામાં ગ્રીષ્મ, તપવી તેં અમ તપ ઉણે;
ભરતખંડમાં ભીષ્મ છાજ્યો ના અધુરાં પુણ્યે !
ઉલટયો ભરતી ઓટ, ડોલી નૌકા દેશની;
પડી ખોટમાં ખોટ, મુરાદ શી પરમેશની !
ખીલવ્યાં સ્વરાજ્યઅંગ, ‘સ્વ–હક્ક’ મંત્ર ફૂંકાયા મહા;
દીઠા ન પાક પ્રસંગ, ને ટિળક દેવજ થયા !
ગાજે ઘન સમ વીર, ઘણાય નેતા નામના;
નિધિસમ તમ ગમ્ભીર, અમર સ્મરાશે નામના :
મેઘઘટા ઘનઘોર, છાઇ રહેશે સૃષ્ટિને;
ઉજ્જવલ તવ સ્મૃતિ દોર, ચેતન પાશે દ્રષ્ટિને:
તપાવશો તમ તેજ, સૂર્ય શશિનાં નૂર સહે,
નિજ આદર્શ વડેજ, અમ જીવન ઉજ્જવલ વહે.
પ્રફુલ્લ પુષ્પ સમાન, સુગન્ધ દઇને સંચર્યા;
જન્મ્યું જીવ્યું પ્રમાણ, યશ, શાશ્વત શાંતિ વર્યા !

—કેશવ હ. શેઠ.

---

૧ ઈશ્વરનો દૂત.

૪૮. ભારતનાં યશોગાન

ગાઓ તે ભારતનાં યશ ગાન :
ધર્મ, સત્ય ને પ્રેમ પુણ્યભર, દિવ્યધરા રસ ખાણુ;
એક ને અભેદ્ય એ રસ ખાણુ :
ધન્ય, ધન્ય ભારતનાં સંતાન !
—ગાઓ.

પવિત્રતા, સૌન્દર્ય, જ્ઞાનનો અવિચળ જે ઉદ્યાન;
ઈન્દ્રનો અવિચળ જે ઉદ્યાન :
રૂડાં તેનાં વીણવાં ફુલ–પાન !
—ગાઓ.

વીર, કવિ, કોવિદ, ઋષિ, મુનિ જ્યાં સંત, મહંત મહાન;
અમર જ્યાં સંત, મહંત મહાન;
સતત્ જ્યાં દયા, ક્ષમાનાં દાન !
—ગાઓ.

રક્ષિત [1]રત્નાકર, ગિરિવરથી. અવર ન એહ સમાન;
દેશ કો અવર ન એહ સમાન:
મનોહર કુદરતનાં જ્યાં સ્થાન !
—ગાઓ.

૧ સમુદ્ર.

રત્ન રમ્યાં જે જનની અંકે, રામ, કૃષ્ણ, હનુમાન:
પૂજ્ય જે રામ, કૃષ્ણ, હનુમાન:
બુદ્ધ, શંકરનાં ગરવાં જ્ઞાન !
—ગાઓ.

રત્ન સમી રજ[2] અંગ લગાવે, ભૂતનાથ[3] ભગવાન;
ઑલિયા ભૂતનાથ ભગવાન :
અમારા આળોટે ત્યાં પ્રાણ !
—ગાઓ.

લક્ષ્મણ, અર્જુન, ભીષ્મ પિતામહ, બ્રહ્મચારી બળવાન;
પિતામહ બ્રહ્મચારી બળવાન :
ભોમ પરભોમે જેનાં માન !
—ગાઓ.

બ્રહ્મ તેજ ભર એજ ભૂમિ પર, તન, મન, ધન કુરબાન;
અમારાં તન, મન, ધન કુરબાન :
જનનીના જય-હિતમાં મસ્તાન !
—ગાઓ.

—કેશવ હ. શેઠ.

---

૨ ભભૂતિ, ૩ શંકર ભોળાનાથ.

૪૯. જગાવો ભારતને કીરતાર !

જગાવો ભારતને કીરતાર !
રામ સમોવડ શાસક શોધું પયગમ્બર અવતાર,
મુગ્ધ બને જેના શાસનને જોઇ વિશ્વ-સંસાર:
—જગાવો.

હે બળપ્રેરક બળિભદ્રવીર[1], થવા સ્વદેશોદ્ધાર;
ક્ષુધા, તૃષા ઉર તાપ ટળે ને પીગળે જીવનભાર !
—જગાવો.

ધનિક જાગે, કોવિદ જાગે જાગે ખેતીકાર;
જાગે જનની, બાલ, બાલિકા: સજે સ્નેહ કલ્યાણ:
—જગાવો.

ભરતખંડના અમિત ભેદો ભેદી, સરજનહાર !
સમસ્ત હિન્દી કરે અકયથી સ્વરાજ પદસંચાર:
પ્રભો ! અમ સ્તુતિનો આ સાર.
—જગાવો.

—કેશવ હ. શેઠ.

---

૧ કૃષ્ણ.

૫૦. જય જય મા મ્હારી !

સ્વર્ગગંગા સેંથો મા ત્હારો,
માનસસર શિરમણિ રૂપાળો,
ભાલ–ત્રિવલિ વિમલ હિમ–હારો,
જય જય મા મ્હારી !

ઝુલે જાહ્નવી સિન્ધુ કાને,
રેવા મહાનદી કટિ સ્થાને,
કાવેરી તોડા ઠેકાણે,
જય જય મા મ્હારી !

રામેશ્વર એડીએ ચળકે,
પુરી દ્વારિકા કાશી ઝળકે,
મા તારી વાળીની ઠળકે,
જય જય મા મ્હારી !

સપ્તસ્થલ પંજાબ એક કર,
પરશુ અરવલ્લી બીજે કર,
તેગ લટકતી સહ્યાદ્રી કટિ પર,
જય જય મા મ્હારી !

રામ સૌમ્ય તુજ દૃગ પલકારો
બુદ્ધ ઉદધિઉરનો ધબકારો,
ગુરૂ ગોવિન્દ પ્રકોપ ફુંફાડો,
જય જય મા મ્હારી !

ભક્તિ–ગાન–ધ્વનિ માને વ્હાલી,
એ સ્વરબ્રહ્મ વિષે લે તાળી,
અગણિત માની સન્ત–પ્રણાલી,
જય જય મા મ્હારી !

દિવ્ય ચક્ષુ જ્યારે મા ખોલે,
જ્ઞાન–સમાધિ–પ્રકાશ જ ઢોળે,
વ્યાસ પતંજલી શંકર બોલે,
જય જય મા મ્હારી !

શું શું મા તુજ સ્તવું વખાણી,
યુગ યુગ રાજ રતનની ખાણી,
અશોક અકબર વિજયા રાણી,
જય જય મા મ્હારી !

—બળવંતરાય ક. ઠાકોર.

૫૧. મહાજન પૂજન

આવો અમારા દેશમાં પૂજન તમારૂં થાય છે,
સર્વસ્વ જેના સ્વાર્થનો રસ દેશમાં વહી જાય છે. આવો.

જેણે ફકીરી આદરી પરમાર્થ જેનો સ્વાર્થ છે,
તે સત્ય વાણી અભયવરદા[1] એકલો પૂજાય છે. આવો.

જેનું હૃદય ધડકી રહ્યું નિજ દેશના ધડકારમાં,
એ પુનિત સુંદર હૃદયવરનું પ્રેમ પૂજન થાય છે. આવો.

જેણે ગણ્યું આ જીવિત સરખું તુચ્છ પરદુઃખ આગળે,
પરમેશ દિવ્ય મનુષ્ય એકજ એજ અહિં પૂજાય છે. આવો.

જેને હજારો દુઃખ દેશની અર્થ પુષ્પ સમાન ને,
એ પુષ્પના ભરગુચ્છની મૃદુમાળમાં મ્હેંકાય છે. આવો.

તે વીર ધીર મહન્ત પ્રેમી આવજો અમ મંદિરે,
જ્યાં લોકરાજ પ્રતાપનું* છે આદર્યું પૂજન અમે. આવો.

કુંકુમ ભર્યે પગલે પધારી આંગણું પાવન કરી,
અમ ગરીબજનના હૃદયને અભરે[2]ભરો અમીધારથી. આવો.

—મગનભાઇ પટેલ.

---

૧ અભયવર દેનાર, ૨ ટોચાટોચ.
* જ્યાં હિન્દના દાદાતણું, એમ પણ ગવાય છે.

પર. એ જોગીરાજ

(૧)

જોયા જગત્ ઘૂમી એક જોગીરાજને,
પુરાતન ભાન્તને ચોક: અલબેલડી !
જનનીએ દીધ એવા એક જોગીરાજને:
જગવ્યા જેણે ચૌદ લોક: અલબેલડી !
જોયા જગત્ ઘૂમી એક જોગીરાજને.

કરણે સુણ્યા'તા સાચા એક જોગીરાજને,
મુખડે જેને બ્રહ્મ બોલ : અલબેલડી !
હૃદયે પૂજ્યા'તા પૂજ્ય એક જોગીરાજને !
તપના ત્રિખંડ રવિ તોલ : અલબેલડી !
જોયા જગત્ ઘૂમી એક જોગીરાજને.

જાણ્યા'તા જીવી જીવન એક જોગીરાજને,
ભર્યા અમૃતે જેનાં ઉર: અલબેલડી !
નિરખ્યા—એ પરખ્યા મુજ દેશ જોગીરાજને;
નયણે જેને વીજ—નૂર[૧] ; અલબેલડી !
જોયા જગત્ ઘૂમી એક જોગીરાજને.

---

૧ વિજળીનો ચમકાર,

(૨)

દીઠા સખી ! મીઠા એવા એક જોગીરાજને,
બુદ્ધ શા વિશુદ્ધ દયા—રોમ ! અલબેલડી !
જાણ્યા—મનમાન્યા તપસિદ્ધ જોગીરાજને;
જીવને ગુંથેલ કૃષ્ણ—પ્રેમ : અલબેલડી !
જોયા જગત્ ઘૂમી એક જોગીરાજને.

રસના અખંડ રટે એક જોગીરાજને,
નીતિમાં રામના નિવાસ : અલબેલડી !
શ્વાસે વસાવ્યા રૂડા એક જોગીરાજને;
ઝીલ્યા જનકશા સંન્યાસ અલબેલડી !
જોયા જગત્ ઘૂમી એક જોગીરાજને.

જીવને જડેલ સખી ! એક જોગીરાજ એ,
બ્રહ્મચર્યે ભીષ્મ ભડવીરઃ અલબેલડી !
મર્ત્યપુરીમાં[૨] અમર એક જોગીરાજ એ:
સત્યે હરિશ્ચન્દ્ર હીરઃ અલબેલડી !
જોયા જગત્ ઘૂમી એક જોગીરાજને.

---

૨ પૃથ્વી પર,

(૩)

દેહે મઢેલ દેવ એક જોગીરાજ એ,
ચરિતે સુવર્ણ શા વિશુદ્ધ : અલબેલડી !
ધર્મે ધેનુશા[૩] નમ્ર એક જોગીરાજ એ;
શૌર્યે સિંહણુ પીધ દૂધ : અલબેલડી !
જોયા જગત્ ઘૂમી એક જોગીરાજને.

શાને પૂજીશું સખી ! જન્મ–જોગીરાજને ?
શોભ્યાં કુંકુમ કનકથાળ અલબેલડી !
શાને વધાવશું એ વિશ્વજોગીરાજને ?
ગુંથી નભ–તારકની માળ : અલબેલડી !
જોયા જગત્ ઘૂમી એક જોગીરાજને.

જોગી, પરભાગી લૂખાં ભૂષણે નારાજ એ,
જોગીને વ્હાલો જીવનભોગઃ અલબેલડી !
મુક્તિને પન્થ એવા એક ગાંધીરાજ એ:
સનાતન ભારતને ચોક : અલબેલડી !
જોયા બ્રહ્માંડ ઘૂમી એક જોગીરાજ એ.

—કેશવ હ. શેઠ.

---

૩ ગાય જેવા.

૫૩. એ કોણ ?

એ કોણ છે જે જાગ્યો ?
જ્હેણે સહુને જગાડયાં ?
એ કોણ છે જે છૂટયો ?
જ્હેણે સહુને છોડાવ્યાં ?
જે તરી શકે તે તારે,
જે જીવી શકે તે જીવાડે;
એ કોણ છે જે એવો ?
જ્હેણે સહુને જીવાડયાં ?
જે હસી શકે તે હસાવે,
જે નમી શકે તે નમાવે:
એ કોણ છે જે એવો !
જ્હેણે સહુને નમાડયાં ?
જે સાધી શકે તે સધાવે,
જે જીતી શકે તે જીતાડે;
એ કોણ છે જે એવો ?
જ્હેણે સહુને જીતાડયાં ?
એ કોણ છે જે જાગ્યો ?
જ્હેણે સહુને જગાડયાં ?

—ગોકુળદાસ રાયચુરા.

૫૪. સાભ્રમતી

મહદ્ ગુજરાતની ગંગા નદી તું સાભ્રમતી !
પતિતપાવની ગંગા નદી તું પૂણ્યવતી !—મહદ્.

ભારતનો ભાણુ[1] ઉગ્યો કાંઠે ત્હારે ભાગ્યવતી !
પ્રજાની પ્રેરણાની મહા નદી તું સાભ્રમતી !—મહદ્.

રાષ્ટ્ર ચેતનાની બંસી સૂરે સૂરવતી !
જગાડે ભારતીય સમાજને તું સાભ્રમતી !—મહદ્.

ફકીર ઉલ્મા ને સાધુ સર્વ જોગી જતી !
સહુ તુજ પાન કરે પૂણ્યભાવે સાભ્રમતી !—મહદ્.

મથુરાં મક્કાના યાત્રી સહુ માનવતી !
ભવિષ્યે આવશે જરૂર જ્યાં તું સાભ્રમતી !—મહદ્.

નવો ઇતિહાસ આજે આરે ત્હારે આશાવતી !
પ્રભુ પયગામ[2] આપે જગતને તું સાભ્રમતી !—મહદ્.

ખંડે ખંડે પ્રજા સર્વ નમે ભાવવતી !
પૂકારે સર્વ શબ્દ એક ધન્ય સાભ્રમતી !—મહદ્.

—ગોકુળદાસ રાયચુરા.

---

૧ મહાત્મા ગાંધીજી અને હૃદયભાણુ, ૨ અહિંસાનો.

૫૫. ધન્ય ભૂમિ

ધન્ય ભૂમિ ગુજરાત માત તુજ ભાગ્યલેખ કંઈ ભવ્ય દિસે,
સહુ સાધુનો સાચો સાધુ[1] સાભ્રમતી જલતીર વસે–ધન્ય ભૂમિ.

રસકસ ત્હારો ફરી બતાવા દેવલોક અહિં આવ્યો છે,
ધર્મ કર્મને સતેજ કરવા ભારતદેશ જગાવ્યો છે–ધન્ય ભૂમિ.

દિવ્ય તેજ એ દિવ્ય ફકીરી દેશ પ્રેમ પ્રકટાવે છે,
પયગમ્બરીએ પ્રભા અનેરી દીલ જ્યોત જગાવે છે–ધન્ય ભૂમિ.

ધન્ય ભાગ્ય એ કુંજ ગુર્જરી ધન્ય ભાગ્ય એ નંદનવન,
ધન્યભાગ્ય સૌરાષ્ટ્ર સુજનતા જ્યાં પ્રકટે પ્રભુતાનાં જન–ધન્યભૂમિ.

મોહન ત્હારૂં નામ મીઠડું રગ રગ ચેતન લાવે છે,
સેવાના હો સન્ત ગાંધીજી દર્શનથી મન ભાવે છે–ધન્ય ભૂમિ.

કાશી કે મથુરાંથી આજે રાજનગર[2] કંઇ ઓર દિસે,
સાભ્રમતી જલ લોટી લોટી[3] ગંગા યમુના આવી વસે–ધન્ય ભૂમિ.

અભિનંદન એ રાજનગરને અભિનંદન એ સરિતા તીર,
પ્રજાવર્ગને અભિનંદન જ્યાં રમતા પયગમ્બર વીર–ધન્યભૂમિ.

—ગોકુળદાસ રાયચુરા.

---

૧ મહાત્મા ગાંધીજી, ૨ અમદાવાદ, ૩ ની એકેક લોટીમાં.

૫૬. ગુર્જરી વિજય

જાગિયે દેશજન ! ઝીલિયે નવજીવન !
ચેતિયે ચતુરમન ! બ્રહ્મ ગાજે.

એક પ્રભુને શરણુ અભયને [1]પરિશિલન,
સત્યને આચરણુ શાંતિ રાજે.

જ્ઞાન સેવન સતત્ યજ્ઞ, તપ, દાન, વ્રત,
સર્વ કાળે સુખદ એજ આજે.

પ્રભુ મતિ જગગતિ, વીર ભારત કૃતિ,
ગુર્જરી સંસ્કૃતિ વિજય ગાજે.

ગુર્જર સુરાષ્ટ્ર જય ! અમર ચેતન હૃદય !
સિદ્ધ સ્થિતિ સ્થલસમય યોગ રાચે !

જન્મભૂમિ ગર્વબલ, બન્ધુભાવે સફલ,
લલિત પ્રગતિ સરલ વિશ્વ નાચે.

—લલિત.

---

૧ અભ્યાસ.

૫૭. ક્યારે ?

અમૂલા ધર્મ પૂર્વજના, ધરી દેખાડશો ક્યારે ?
પરાક્રમ વીર તનુજોનાં, કરી દેખાડશો ક્યારે ?

હતા પૂર્વે બહુ મોટા, થયા શાથી હવે છોટા ?
પડયા જે વીર્યના તોટા, ભરી દેખાડશો ક્યારે ?

કહો છો વીરપુત્રો છો, કહો છો સૌ સુપુત્રો છો;
બતાવી પાત્રતા પહેલી, તરી દેખાડશો ક્યારે ?

વઢીલો યજ્ઞવેદીમાં, ધુનીને ધગધગાવીને;
જગત્ પાવન કરી દેતા, ફરી દેખાડશો ક્યારે ?

હતા દાનેશ્વરી પૂરા, કરણુ ને પાર્થ સમ શૂરા;
ચળકતા હિંદના હીરા, ફરી દેખાડશો ક્યારે ?

હમેશાં દેશહિત ચ્હાતા, હૃદયના નીરમાં ન્હાતા;
મહા બળવાન ગુણુજ્ઞાતા, ફરી દેખાડશો ક્યારે ?

સમરમાં કીર્તિ વરનારા, અમર નિજ નામ કરનારા;
અચળ ઉત્સાહ ધરનારા, ફરી દેખાડશો ક્યારે ?

ધીરજ ને ધામ ધરનારા, વિજયની માળ વરનારા;
અરિનું હીર હરનારા, ફરી દેખાડશો ક્યારે !

પ્રતાપી રામ રઘુધીરા, ભરત જેવા અચળ વીરા;
ભક્ત હનુમંત સમ હીરા, ફરી દેખાડશો ક્યારે ?

પ્રતાપી પાંડવો પ્રેમી, કુશળ શ્રીકૃષ્ણજી સ્વામી;
વિદુર ઉદ્ધવ સમા નેમી, ફરી દેખાડશો ક્યારે ?

પ્રતાપી પ્રાણ દેનારા, પ્રજાનાં કષ્ટ હરનારા;
કસોટી તીવ્ર સહેનારા, ફરી દેખાડશો ક્યારે ?

કર્યાં જે તેમણે કામો, ઉઘાડયાં સ્વર્ગનાં ધામો;
તમે પણ એ સમાં નામો, ફરી દેખાડશો ક્યારે ?

સ્વીકારી શુદ્ધ આ સેવા, પ્રભુ દઇ મોક્ષના મેવા;
દિવસ અતિ ઉજળા એવા, હરિ ! દેખાડશો ક્યારે ?

—વસંત.

---

૫૮. આત્મશ્રદ્ધા

દિવાલો દુર્ગની ફાટે તમારા કેદખાનાની,
તુટે જંજીર લોખંડી તમારી આત્મશ્રદ્ધા તો.

તમારા માર્ગમાં ઉભા પહાડો યે ખસી જાશે,
બિયાબાં[1] માર્ગ દઇ દેશે તમારી આત્મશ્રદ્ધા તો.

ઉતરવા સાત સાગર જો તમારા પત્થરો તરશે,
વિના નૌકા સફર થાશે તમારી આત્મશ્રદ્ધા તો.

જવું આકાશમાં ધારો ન વાયુ–યાન પાસે છો,
વિના પાંખે ઉડી જાશો તમારી આત્મશ્રદ્ધા તો.

થશે વિદ્યુત્ ને વાયુ તમારા દાસ અગ્નિ યે,
વરસશે મેહ માગ્યા જો તમારી આત્મશ્રદ્ધા તો.

હજારો રોગની જ્વાળા દવાના બૂંદના વિના,
બુઝાશે શાંતિ સિંચાશે તમારી આત્મશ્રદ્ધા તો.

દિગંબર સાધુના ચરણે સિકંદર શાહ નામે છે,
ગળે સૌ ગર્વ ભૂપતિના તમારી આત્મશ્રદ્ધા તો.

જીગરની બાળહઠથી તો વિઠોબા દુધ પીએ છે,
પ્રકટશે પત્થરે પ્રભુજી તમારી આત્મશ્રદ્ધા તો.

---

૧ જંગલો

પ્રભુ પ્રહ્લાદને માટે વસેલા લોહના થંભે,
સદા સાન્નિધ્યમાં[૨] રહેશે, તમારી આત્મશ્રદ્ધા તો.

મદોન્મત્ત સિંહને વ્યાઘ્રો ઋષિના ચર્ણ ચાટે છે,
તજે હિંસારી હિંસાને તમારી આત્મશ્રદ્ધા તો.

ઝરંતા ઝેર ભુજંગો ફણાને છત્ર શી ધરશે,
તજી દે ઝેર કાતીલો તમારી આત્મશ્રદ્ધા તો.

ઉભી રહી હાથ બે જોડી વિજયદેવી ધરી વરમાળ,
તમારે કંઠ આરોપે તમારી આત્મશ્રદ્ધા તો.

—કલ્યાણજી.

૨ નિકટમાં.

૫૯. રૂડો મારો રેંટીયો

રૂડો મારો રેંટીયો, એતો રણુજણુ રણુજણુ થાય. રૂડો મારો.

એતો બત્રીશ લક્ષણો, એના ગુણ ગુરૂજન ગાય;
જગત હસ્ત કલાતણું, રે જ્યાં દશ્ય અનેરાં થાય. રૂડો મારો.

પ્રથમ પ્રભૂ જગદીશ છે, બીજો પ્રભૂ ખેડુત;
ત્રીજો મારો રેંટીયો રે, જેને હાથ જગત [1]સુત. રૂડો મારો.

એને સુતર તાંતણે, બાંધ્યા રવી ને [2]સોમ:
એ વિભૂના વાદ્ય[3] મારે, ઉઠે નિત્ય અનાહત ઓમ. રૂડો મારો.

ઇશની કારીગિરીનું, એ પ્રથમ એંધાણુ;
એ જીવન ધનવંતરીરે[4] એને હાથ હજારોના પ્રાણ. રૂડો મારો.

—હંસ.

---

૧ સુતર ૨ શશ—ચન્દ્ર, ૩ ગાવા બજાવાનું વાજીંત્ર, ૪ દેવલોકોનો વેદ.

૬૦. રૂડો રંગીલો રેંટીયો

રૂડો રંગીલો મારો રેંટીયોરે બેન,
જાણે નાનીશી નાજુક મીલ જો;
ગાતી પ્રભુજીના પારણારે બેન,
કાંતુ પરોવી દીલ જો. રૂડો રંગીલો.

ભાઇરે સુતારીએ[1] ઘડી દીધોરે બેન,
એનો એ મોટો ઉપકાર જો;
જુવાનીને એ જાળવેરે બેન,
વૃદ્ધાવસ્થાનો આધાર જો. રૂડો રંગીલો.

કાંતું ઝીણું ને ભરૂં કોકડીરે બેન,
થાય સફળ નવરાશ જો;
દેવે દીધોરે દી કાઢણોરે[2] બેન,
આવે હૈયામાં હાસ જો. રૂડો રંગીલો.

---

૧ સુતારે, ૨ દિવસ ખુટાડનાર,

રંકને આપે રોટલોરે બેન,
ઢાંકે ઉઘાડાં અંગ જો;
શ્રીમંતને પરમાર્થ શીખવેરે બેન,
વળી વધારે ઉમંગ જો. રૂડો રંગીલો.

આંખને એ અતિ ઠારે બેન,
હાથ બને હોંશિયાર જો;
વિધવાને એ ધન વીરડોરે[3] બેન,
સધવાને સ્વર્ગ નીસાર[4] જો. રૂડો રંગીલો.

બુદ્ધિને બહુ ઝીણી કરેરે બેન,
શમ દમ શીખવનાર જો;
એવો મધુર સૂર ઉચ્ચરેરે બેન,
જાણે જગપતિનો જણકાર[5] જો. રૂડો રંગીલો.

દેશ તણોરે એ દીવડોરે બેન,
ઘર તણો શણગાર જો;
સતયુગનું સંભારણુંરે બેન,
પુણ્ય પુરાણું હથીઆર જો. રૂડો રંગીલો.

---

૩ નદી કિનારે રેતમાં ખોદેલું પાણીનું ખાબોચીયું, ૪ નિસરણી,
૫ પ્રભુનું સૂરીલું તાન,

જેની દીવેટ દેવ દીવડેરે બેન,
એના કરી પટકુળ[૬] જો;
પ્હેલાં પ્હેરાવું મારા દેવનેરે બેન,
વરસાવે આશીષ ફુલ જો. રૂડો રંગીલો.

ઇશ્વર અમારા રેંટીયારે બેન,
મંડાવજો ઘેરે ઘેર જો;
મોહન[૭] મનથી નહિ રૂઠેરે બેન,
નાગા ઉઘાડાની મ્હેર[૮] જો. રૂડો રંગીલો.

—હંસ.

---

૬ વાઘા, ૭ કૃષ્ણ અને મોહનદાસ ગાંધી, ૮ દયા.

૬૧. મ્હારો રેંટીયો

ધીરો ધીરો ચાલેરે,
મીઠો મીઠો ગાજરે,
રૂડો મ્હારો રેંટીયો હોજી.

એ રેંટીયામાં દેશોદયના નીકળે તાર,
એ તારે તારે બાગ્યું ભારતનો ઉદ્ધાર:
ધીરો ધીરો ચાલેરે.

ત્રાક રૂડી, પંખા રૂડા, ઉજ્જ્વળ એનો નાદ.
ઉજ્જ્વળ પુણી આપતી, ઉજ્જ્વળ મ્હારા હાથ:
દેશે મ્હારા દેશને,
ઉજ્જ્વળ ઉજ્જ્વળ સાથ;
દુઃખો સહુ હરતોરે,
નિર્ભયપણે ફરતોરે,
રૂડો મ્હારો રેંટીયો હોજી.

દયા ક્ષમા ને દીનતા, ત્રણુનો કાંત્યો તાર;
સુંદર રંગે શોભતો, દે સુખ તેહ અપાર;

મમ દુઃખીઆનો દિલાસોરે,
વિપત્તિનો વિસામોરે,
રૂડો મ્હારો રેંટીયો હોજી.

આ રેંટીયાથી, નિપજે સુંદર ખાદી રાજ;
આ રાજે રાજે, સ્વરાજ્ય આવે છે પાસ;
ધીરો ધીરો ચાલેરે,
મીઠો મીઠો ગાજેરે,
રૂડો મ્હારો રેંટીયો હોજી.

—મનોહર.

---

૬૨. વહાલો રેંટીયો

સ્વતંત્રતાની સિદ્ધિરે, સ્વદેશ કેરી રિદ્ધિરે;
વહાલો મારો રેંટીયો હોજી.

જેના ગુંજનમાં રામ કેરાં નામ :
જીવન કેરી શક્તિરે, જન્મભૂમિની ભક્તિરે;
એતો એકજ રેંટીયો હોજી.

શ્રદ્ધા ને એકાગ્રતા સંયમશક્તિ વિશેષ;
ધૈર્ય, ચિવટ ને શાંન્તિના, આપે જે ગુણ બેશ.

જડને ચેતન કરતોરે:
વહાલો મારો રેંટીયો હોજી—સ્વતંત્રતાની૦

પરદેશી પરતંત્રતા, તોડે પળની માંય;
દે આર્થિક સ્વતંત્રતા, શીળી સુખની છાંય.

નિર્ધનીઆંનો બેલીરે:
એતો એકજ રેંટીયો હોજી—સ્વતંત્રતાની૦

સુતર કેરે તાંતણે, સહજે મળે સ્વરાજ;
જેના બળથી હિંદનાં, સુધરે સઘળાં કાજ.

રૂપાળો રઢીઆળોરે:
વહાલો મારો રેંટીયો હોજી—સ્વતંત્રતાની૦

સુદર્શન ચક્કર સમું, સર્વ શક્તિનું પુર;
જેમાં ગૂઢ રીતે ભર્યું, સો સુરજનું નૂર.

એવો પ્રૌઢ પ્રતાપીરે:
વહાલો મારો રેંટીયો હોજી--સ્વતંત્રતાની૦

સ્ત્રીજન કેરા શિયળની, રક્ષાનો કરનાર;
યોદ્ધાને અવકાશમાં, જે શાન્તિ દેનાર.

એવો અમાપ ગુણિયલરે :
એતો એકજ રેંટીયો હોજી.

સ્વતંત્રતાની સિદ્ધિરે, સ્વદેશ કેરી રિદ્ધિરે;
વહાલો મારો રેંટીયો હોજી.

—સીતારામ શર્મા.

---

૬૩. દેવીનું ખપ્પર*

ભર ભર મારું ખપ્પર, ભૈયા ! ઓ ભારતના વાસી !
ઘર ઘર ભીખું હરનિશ ફરતી, હું જુગજુગની પ્યાસીઃ
ખપ્પર ભરો ભરો હો !—(ધ્રુવ)

ક્ષણુ ક્ષણુ ગણુતાં મન શોષાયું, શોષાયું તન ત્રાસી,
બાર બાર સૈકાંથી ભટકું, અરે અરે [1]ઉપવાસીઃ
ખપ્પર ભરો ભરો હો ! ૧

અંજલિ નાંખે, ખોબો નાંખે, નાંખે કો ભર પ્યાલી,
જુગસૂકું તળિયું દે શોષી, ખપ્પર તો રહે ખાલીઃ
ખપ્પર ભરો ભરો હો ! ૨

ઓ ભૈયા ! જુગના જુગ વીત્યા, હવે નહીં એ ચાલે,
નદ ઉલટાવો, સિંધુ ભરાવો—છલ છલ ભરો ઉછાળે !
ખપ્પર ભરો ભરો હો ! ૩

ગાજ વીજ ને મૂશળધારે રેલ રેલ જગ ન્હાતી,
એક ઝાપટે નવ ચોમાસુંઃ વીર ! તૃષા ન છિપાતીઃ
ખપ્પર ભરો ભરો હો ! ૪

જ્યોતિ જ્યોતિ ઘરઘર જો સળગ્યો, રોતી રોતી શું માગું ?
શિર કાપી ખપ્પરમાં નાંખો, કરો કાળજું આધું !
ખપ્પર ભરો ભરો હો ! ૫

એક કેસરીની ત્રાડે તો ભરી દિસે વનવસ્તી,
એક વીરરસની મસ્તીમાં કરૂણુતણી ક્યાં હસ્તિ ?
ખપ્પર ભરો ભરો હો ! ૬

આજ ઉઘડયાં છે દ્વાર પ્રભાનાંઃ ઓ ભૈયા ! ઝટ આવો !
ખપ્પર મારૂં ભરો વીરત્વે ! પૂર્ણ પ્રભા રેલાવો !
ખપ્પર ભરો ભરો હો ! ૭

—ખબરદાર.

---

૧ સ્વતંત્રતાની-સ્વરાજની ઉપવાસી.

૬૪. ખાંડાની ધારે

—————

૧

ભર આકાશે વાદળ છાયાં,
અંધારે વનવન ગુંચવાયાં,
ઘૂડ ચિબડિયાં જ્યાં ત્યાં ધાયાં:
કોણ પુરે પાંચાલી—ચીર ?

આશ—નિરાશે આત્મન—દાંડી
ડોલંતી દે ધૈર્ય ન છાંડી;
ડગમગતી જગ રહે ડગ માંડી:
ત્હારે કોણ જશે નરવીર ?

ઊંડાં અજવાળાં જો આવે;
ગુર્જરવીર ! ગુર્જરવીર !
ઘૂડ ચિબડિયાં શું ત્યાં ફાવે ?
ગુર્જરવીર ! ગુર્જરવીર !

ઊંડાં અજવાળાં જો આવે;
ઘૂડ ચિબડિયાં શું ત્યાં ફાવે ?
નવરસભર નવજીવન લાવે,
ચીર પુરાવે ગુર્જરવીર !

૨

ખૂણે ખૂણે ખોજ કરીને,
ઉર ઉત્સાહ ઉમંગ ભરીને,
મરતા પ્રાણે આશ ધરીને
કોણે ઊંચાં કીધાં શીર ?

મસ્તતણી તોડી મસ્તાની,
તન ધનની કીધી કુરબાની;
નમ્ર, નિડર, સ્વાધીન, સ્વમાની,
સત્યજ એ ગુર્જર નરવીર !

શું ખાલી ગરજીને સૂતા ?
ગુર્જરવીર ! ગુર્જરવીર !
શું મેઘે જળધોધ ન હૂતા ?
ગુર્જરવીર ! ગુર્જરવીર !

શું ખાલી ગરજીને સૂતા ?
શું મેઘે જળધોધ ન હૂતા ?
શું ભય ભાળી ઉર ભીરૂતા
કદી જ્યાવે ગુર્જરવીર ?

(૩)

ધર્મયુદ્ધના રસિક રણધીર,
સિંહસમ સીસોદીઆ ભડવીર;
શોભતા સુજનતાથી એ શૂર,
સુભટનાં જગતતીર્થનાં નૂર.
શસ્ત્રીથી ય નિઃશસ્ત્રીના યશ
ગાયે તુજ ઈતિહાસ;
કુરુક્ષેત્રમાં કરે યદુપતિ
અર્જુનનાં પણ હાસ.
જગતનો ધર્મયોધમણિ પાર્થ,
પાર્થથી પરમ વીર સિદ્ધાર્થ:
ઉઠ ઓ ભરતગોત્ર !—

(૪)

ધન્ય ! એ પુણ્યવતી સતી નાર,
પતિના ચિતાયજ્ઞ પૂજનાર.
ધન્ય ! એ જૌહરનાં બલિદાન,
શીલવતીઓનાં અગ્નિસ્નાન.
ધન્ય ! રાજસંન્યાસિની મીરાં !

આર્યાના શ્રીભાવ !
સ્મરાવી એ ઇતિહાસ જગતને,
નવ ઇતિહાસ ઘડાવ.
પૃથ્વીના ભરો આત્મભંડાર,
ભરતકુલ ! એ તુજ જય જયકાર.
ઉઠ ઓ ભરતગોત્ર !—

—ન્હાનાલાલ.

-------- --

૬૮. હલેસાં*

હલેસાં ! હલેસાં ! હલેસાં ! હલેસાં !
ખસો હાં ! ખસો ના, ખલાસી ! હલેસાં !
હિંમતે મરદા મદદે ખુદા, હો હલેસાં !
મથો સાથે, વછૂટા ન જુદા, હલેસાં !

વ્હાણુ ચડયું ખરાબે–ખરાબે, હલેસાં !
આવી અટકયું ખડકે આ હાથે, હલેસાં !
સઢો સહુએ સંકેલો સપાટે, હલેસાં !
દોર ખેંચો ખુબ ધીંગા ઝપાટે, હલેસાં !

થાકયો જાલિમ સુકાની, ન થાકો ! હલેસાં !
દરિયો ફુંકે આ સામો, ના બ્હીનો, હલેસાં !
નાંગર નાંખો, છિપાવો, ના બ્હીનો, હલેસાં !
મોજાં મારે ઉછાળા, આ ચાલ્યા ! હલેસાં !

કકડે કડડડ પારિયાં, આ ચાલ્યા ! હલેસાં !
કામ બળનું ના—કળનું જુઆજો, હલેસા !
છુટયું સરરર સટ વ્હાણુ આ કાળે, હલેસાં !

—સ્વ. હરિલાલ ધ્રુવ.

૬૯. તને હિંદભૂમિ*

તને હિંદભૂમિ ઘડી ઘડી શું કહે રહડી તું પડી પડી.
ગઇ કીર્તિ ને ગયું નામ એ, ગઇ લક્ષ્મી ને ગયું કામ એ,
ગયું ધામ એજ તમામ હે, તને શું કહેવું ફરી ફરી ?
તને હિંદ૦—

ગયું [1]વકત્ર કરમાઇ બધું, ગયું અંગ સુકાઇ [2]સુધું,
થઈ ગઇ છું ચિંથરેહાલ તે કયમ જોઉં આંખ ભરી ભરી.
તને હિંદ૦—

ગઈ તે ગુલાબી રંગની, ગઈ કાન્તિ તે પણ સંગની:
હસતી છબીજ ઉમંગની ગઇ તે સલૂણી કયાં ગઇ ?
તને હિંદ૦—

બહુ રમ્ય શૃંગારો ગયા, મન હર્ષ આનંદે ગયા:
રક્ષકાર સામન્તે ગયા, થઇ ગઇ છું ચિંથરેહાલ તે.
તને હિંદ૦—

ગયો કયાં [3]પૃથૂ [4]રણશૂર એ ? પણ કયાંહ વિક્રમ વીર એ ?
ગયો કયાં રઘુવર ધીર એ, સહુ શૂર [5]સૂરિ કયહાં ગયા !
તને હિંદ૦—

બહુ વચ્ચ એકલવીર કયાં ? સહુ વચ્ચ તે [6]સુરપૂર કયાં ?
[7]અરિ વચ્ચ તે અભિમન્યુ કયાં ? તને શું કહું હું ફરી ફરી ?
તને હિંદ૦—

કો હિમાયતી કો હિમાયતી, જન્મભૂમિનો કો હિમાયતી:
યત્નથી થતી, જન સાંપથી, વિભવ મથી, તું રડી રડી.
તને હિંદ૦—

---

૧ મ્હોડું; ૨ સઘળું; ૩ પૃથ્વીરાજ; ૪ રણકેસરી; ૫ દેવ;
૬ દેવનગરી; ૭ દુશ્મન;

અરિ જંગમાં, કરિ ભંગમાં, બહુ રંગમાં,
તું જણાય કેવિ જિતે જડી. ગુણરૂપ નંદન સુંદરી,
બહુ વીર બોલે તડી તડી.
તને હિંદ૦—

બહુ પ્રેમને બહુ શૌર્ય કેલિ, સ્વદેશ પ્રીતિની હેલ રેલી,
સમસ્ત ઉન્નતિ ખેલ ખેલિ જણાય તેન તું ચઢી ચઢી.
તને હિંદ૦—

જય હોયરે, જય હોયરે, વિજયી પતાકા હોય એ,
રણતુર વાગિ દિગ્વિભાગમે, સહુ શૂર ગાય અડી અડી.
તને હિંદ૦—

સંહાર શસ્ત્રો ઓછળે, રિપુ રક્ત વર્ષે જઇ મળે,
જય શબ્દ સ્વર્ગે જઈ ભળે, દિવ્ય પુષ્પ વૃષ્ટિ ખરી ખરી.
તને હિંદ૦—

દુષ્ટ બુદ્ધિનો કરિ નાશ એ દાસત્વનો તજી પાશ રે,
કરિ એમ ઉન્નતિ ભાસ ગો, કૃતિ થાય નિત્ય વડી વડી.
તને હિંદ૦—

સ્વ. ભીમરાવ ભોળાનાથ.

---

૮ જોસભેર.

૭૦. ફરી ભારત બનાવી દો !*

પ્રભો ! જેવું હતું તેવું ફરી ભારત બનાવી દો !
જૂનું તો છો રચ્યું જૂનું, નવા જગને બતાવી દો !

રજત રત્નો સ્ફટિક કાંચન, ખનિજ ધન રક્ષનારાઓ,
પહાડોના સદા સાવધ ખડા પહેરા ભરાવી દો !

વનૌષધથી ભર્યાં ભારે [1]હરિત ઘન વૃક્ષરાજિનાં,
વનો વનરાજ વ્યાઘ્રોની ભીષણ ઘોરે ગજાવી દો !

તૃષ્ણાગારે જઈ ચરતાં અહીં તહીં ધેનુનાં વૃન્દો !
સુરીલી ગોપજનની વાંસળી વ્હાલી બજાવી દો !

ગિરિ ગહ્વર પતિત પાવન પ્રદાના મોક્ષનાં તીર્થો,
તપસ્વી સાધુ સંતોની અલખ ધુનથી જગાવી દો !

પઠનપાઠન પ્રવાતની પ્રકર્ષક, પર્ણકુટિઓ,
ગુરૂવર શિષ્ય ગભરૂ બ્રહ્મચારીથી સુહાવી દો !

સનાતન ધર્મનો સદ્બોધ દેતા શાસ્ત્રના જ્ઞાને,
હૃદય ઉંડાણુથી અજ્ઞાનની આંધી ઉડાવી દો !

સુભટ નરવીર રણઘેલા, ધુરન્ધર રાજનીતિજ્ઞો,
પ્રતાપી કર્મવીરોચિત વરદ કાર્યો કરાવી દો !

સુપુત્રોની સુખી જનની ગૃહિણી ગૃહલક્ષ્મીના,
પ્રસન્ન વદને ગૃહસ્થોનાં ગૃહાંગણીયાં દીપાવી દો !

અતુલ વૈભવ અને વિજ્ઞાનથી ભૂષિત ભારતની,
નવા જગની ભલે ભગવાન ! પછી તુલના કરાવી દો !

—પરિમલ.

---

[1] લીલાં.

૭૧. ગુર્જરી કોણ કહે કંગાલ ?*

ગુર્જરી કોણ કહે કંગાલ ?
માત મુજ મીઠી દીલ દરિયાવ !
મીઠી મનોહર વાણી તારી ઉર ઉરમાં ગુંજાય,
રણુકારો રૂપેરી ઘંટડીશો મા તારો થાય !
માત મુજ મીઠી દીલ દરિયાવ—ગુર્જરી૦ ૧

અમારાં ભાગ્યહીણું હા ! આજ,
અપર મા કરતી ઘરમાં રાજ !
વિના અપરાધ તજાવી માત,
બાલકો કોટિ દેતાં શાપ !
અવનિતટપર શું અમ સરખા છે નિર્ભાગી લોક ?
માત સગી સમ પારકી શું કદી પૂરશે ઉરના કોડ ?
હાય મુજ ઉર કં કૈં થઇ જાય,
હ્રદય સર[1] મારૂં આ ડહોળાય—ગુર્જરી૦ ૨

લવે જન પામર વગર વિચાર,
કહો છો ' શું શાં પૈસા ચાર.'
અમોને તેની શી દરકાર ?
અમારે મન તું હૈયાહાર.
ઓછી અધુરી જેવી તેવી પણ મા તે તો માજ,
કોણ તજે નગુણાં વિણ જગમાં રંક તોય નિજ માત ?
ઉજળાં જગજૂનાં તુજ કુળ,
વડી માના ભંડાર અખુટ—ગુર્જરી૦ ૩

---

૧ હ્રદયરૂપી સરોવર;

ભક્ત નરસિંહ તણી તું માત,
ભક્તિરસથી ભિંજવીયાં ગાત્ર:
મીરાંયે ઉતરી તારે દ્વાર,
આપો ને મોજલ અન્ય અપાર.

દયો ને પ્રેમાનંદ મહાન,
માત ! તુજ સાચાં એ સંતાન:
કરી સમૃદ્ધ તને સુરસાલ,
સજાવ્યાં નાના વિધ શણગાર.

“ અંગે અંગ પૂરૂં આભુષણથી શરમાતી માત:
ત્યાં વિણ પાઘડી શિર ધરૂં નહિ, જો હું સુત સજાત. ”

ધન્ય ! એ માતૃભક્તિને ધન્ય !
ધન્ય એ પ્રેમાનંદ અનન્ય—ગુર્જરી૦ ૪

નવા ને જૂના યુગના પૂલ,
ઉભા એ પુત્રો તુજ અમૂલ;
ઘૂમ્યા એ સર્વ ક્ષેત્ર ને કુંજ,
પૂજ્યાં જે અંગ હતાં જ અપૂજ્ય.

સભારંજની બાની દલપત ડહાપણનો ભંડાર,
પ્રેમભક્તિ દેશાભિમાને નર્મદનો પુર બ્હાર.

ધન્ય ! નર્મદ એ ધન્ય સુધીર,
માતાને ખોળે મૂક્યું શિર—ગુર્જરી૦ ૫

---

૧ મણિલાલ નભુભાઈ દ્વિવેદી;

[2]મણિ ને ગોવર્ધન સમ્રાટ,
[3]હરિ [4]નારાયણ સાધુરાજ;
કલાપિ [5]કેશવ દોલતરામ,
[6]બાલ [7]રણજીત જ [8]ઇચ્છારામ.

એ સહુ તારા પુત્ર પનોતા તું સેવી દિનરાત,
ને સેવે લોકોત્તર ગાંધી અનન્ય ભાવથી આજ.

અરે એ ઓજસનો અંબાર,
ભરતો મા ! તારા ભંડાર;
ગજવશે જગમાં જયજયકાર,
ગુર્જરી કોણ કહે કંગાલ ?

—કલ્યાણજી.

---

૩ હરિલાલ ધ્રુવ; ૪ નારાયણ હેમચંદ્ર; ૫ કેશવલાલ ધ્રુવ; ૬ બાલાશંકર; ૭ રણજીતરામ વાવાભાઇ; ૮ ઇચ્છારામ સૂર્યરામ.

૭૨. માજીનો રાસ*

માજી ! તુજ મહિમા ઉજ્જ્વલ નિત્ય દશે દિશ ગાજતો રે લોલ;
માજીને મસ્તક ભાનુ-કિરીટ પ્રભાભર રાજતો રે લોલ:

માજી ! સજી સોળ કલા શશિરાજ અમી અભિષેકતા રે લોલ;
તપોવન ફળફૂલ દે નિજ કાજ મધુરમધુ મ્હેંકતાં રે લોલ:

માજી ! સૌન્દર્યગૂંથી ઋતુમાળ ફરે રસ ફૂદડી રે લોલ;
તાજી કુદરત દે ત્રિકાળ કે નવરંગ ચૂંદડી રે લોલ:

માજી ! શિર ધરતાં તુજ પદરેણું, ત્રિવિધ ટળે આપદા રે લોલ;
શાશ્વત સત્ય સનાતન વેણું બજાવે શારદા રે લોલ:

માજી ! તુજ કલ્પતરૂને પ્રસાદ જીવનરસ જામતો રે લોલ:
વરસે સ્વાતિના વરસાદ કૃપા તુજ પામતાં રે લોલ:

માજી ! લક્ષ્મી—નારાયણ વાસ, રૂડા ક્ષીરસાગરે રે લોલ;
સદા એ સાગર ભર ઉલ્લાસ પનોતા પદે ઢળે રે લોલ:

માજી ! તુજ યશ ગૌરવ ગુણ ગાનતણાં ઝરણાં ભર્યાં રે લોલ;
ફરે તુજ ચરણામૃતનાં પાન સરિત નદ સરોવરો રે લોલ:

માજી ! સુદર્શન સમ સદ્ધર્મે હીમાચલ રક્ષતો રે લોલ;
તપોબળ, પાવન પૂર્વજ કર્મ અમરફળ બક્ષતાં રે લોલ:

માજી ! તુજ જ્ઞાનદાનને દ્વાર ભૂલી ભ્રમ ભેદના રે લોલ;
મધુરવાં—પંખી મુખ ટહૂકાર થતા સ્મૃતિ—વેદના રે લોલ:

માજી ! તુજ જગશોભન અવતાર અનોખો યુગે યુગેરે લોલ
પુરાતન સંસ્કૃતિને ભંડાર મુલક મસ્તિષ્ક ઝૂકે રે લોલ:

માજી ! રહી તિમિરે સૃષ્ટિ છવાઇ, સૂના ભૂતકાળમાં રે લોલ;
ભૂલ્યાંને દોર્યાં તવ દીપ સ્હાઇ [1]ધરા વિશાળમાં રે લોલ:

માજી ! તુજ અંકે ખેલ્યા શુર, ઋષિ, મુનિ, રાજવી રે લોલ;
પૂજાયાં ખંડે ખંડે નૂર નવેનિધ સાજથી રે લોલ:

માજી ! સંસ્મરણો જગમશહૂર જીવનપટ ચિતરે રે લોલ;
હજુયે પ્રેરકબળ મગરૂર બનાવી ઉછળે રે લોલ:

માજી ! તું ગૌ બ્રાહ્મણ પ્રતિપાળ અનાદિ કાળથી રે લોલ;
પડયા કંઇ દેશ થયા બેહાલ, રહી તું મ્હાલતી રે લોલ:

માજી ! તુજ ભૂતકાલીન એ સ્વર્ગ વિલોકું શા વડે રે લોલ;
પુનઃ પુણ્ય ભાગ્ય સવિતા ભર્ગ અનસ્ત જ ઉઘડે રે લોલ:

માજી ! તુજ જગમાં જડે ન જોડ જતાં જુગ કેટલા રે લોલ;
ભારતમૈયા ! પૂરો કોડ અધૂરા એટલા રે લોલ.

—કેશવ શેઠ.

---

૧ પૃથ્વી.

૭૩. ગુર્જરી કુંજો*

૧

અહ ! અદ્ભુત ને રસસુન્દર શા અમ દેશની કુંજઘટાઓ !
મદમાતી કૂજે જ્યંહિ કોયલડી, જ્યંહિ આમ્રવનોની છટાઓ;
ઝરથોસ્તની અગ્નિશિખા જ્યહાં જ્વલે, જ્યંહિ સૂરજવંશી નિકુંજો,
ગિરિગહ્વર શા ગુણગંભીર એ ઘનઘેરી[1] ગુર્જરી કુંજો.

૨

જ્યંહિ વિન્ધ્યગિરિ ગરવો, [2] શુકશોભતી સાતપૂડાની ગુફાઓ,
જ્યંહિ પ્રેમ ને શૌર્યની તાપીતટે હજી ગાજી રહી વીરતાઓ;
[3]વટતાપસને ભુજમાં બીડી જ્યહાં નદીએ ઉરદ્રાવથી પૂજ્યો,
જલકેલિ કરે જ્યંહિ સુન્દરી, એ જલભીની ગુર્જરી કુંજો.

૩

જ્યંહિ ભૂલભૂલામણી કોતરની ગૂંથી મધ્વરથી [4]મહી ગાજે,
જ્યંહિ લોહ ને વજ્રની ઝાડી પરે અધિદેવી જ [5]કાળી વિરાજે;
જ્યંહિ કુંડ ભર્યા કંઈ ઉષ્ણ નીરે, જ્યંહિ પ્રેમદયારવ ગુંજ્યો,
જ્યંહિ દુર્ગની માળ ગજેન્દ્ર શી, એ ગઢગર્વી ગુર્જરી કુંજો.

૪

જલપૂર્ણ સરોવર હેલે ચ્હડયાં, ઘેરી ગોમતીને તરૂ ઝૂક્યાં,
ફૂલી શારદવેલ પ્રફુલ્લ ફૂલે, જ્યંહિ ભક્તમયૂર ટહૂક્યા;
રસિકાઉર શાં ઝરણાં ઝીલતો નદ સમજલે જ્યંહિ ઝૂજ્યો,
રસવાડી ખીલી રસિયાંની શું ! એ રસવન્તી ગુર્જરી કુંજો.

૧ મેઘ જેવા ઘેરા રંગની; ૨ શુક-પોપટ જેવી શોભાવી; ૩ કબીરવડ;
૪ મહી નદી; ૫ મહાકાળી;

૫

યશમન્દિર [૬]જ્યહાં સુલતાની તણાં, જ્યહિ સ્ફાટિકપાળ તળાવો,
જ્યંહિ શામળ ને દલપત્ત અખો, જળમ્હેલ સમી વિભુ વાવો;
જયંહિ અભ્રની વેલશી સાભ્રમતી, જિન વૈભવ ત્યહાં વડુ દૂઝયો,
જ્યંહિ હુન્નર લક્ષ્મીથી સોહત, એ રિધ્ધરમ્ય ગુર્જરી કુંજો.

૬

ઊંડી ડુંગરની ગલીઓ મંહી દેવ વસે વનપ્હાડ ઉછંગે,
જ્યંહિ નીરઝરાતીર વાઘણ્વાઘ રમે ભીલબાલક સંગે;
દીધ જોધપુરે ને ઉદેપુરને ચાપધારી યશસ્વી અનુજો,
કંઈ વાદળ શી પથરાયલ એ વનશોભી ગુર્જરી કુંજો.

૭

ઉંચું, ગુર્જરીના શીષફૂલ શું, અર્બુદ શૃંગ સ્ફુરન્ત અચંબા,
વળી આશિષવેણુ શિરે વરસે જગવત્સલ શ્રી જગદંબા;
સુકુમાર સરસ્વતીનીરતીરે [૯]ધેનુ મન્દિર તીર્થ બુરૂજો,
જ્યંહિ ક્ષત્રિયતાનું સિંહાસન, એ યશવર્તી ગુર્જરી કુંજો.

૮

ઝીલી યોગગુફાઓ ગરૂડેશ્વરી ગિરનાર ઉભો [૧૦]નભ થંભી,
જ્યંહિ સિંહ ભરેલ સનાતન ગીર વનો પથરાય [૧૧]ગોરંભી;
નરસિંહ અશોક ને રાણુક, ચોડલી ને હરણુંધ્વનિ કૂજ્યો,
ઇતિહાસ પુરાણી ને સેજળ એ જગજૂની ગુર્જરી કુંજો.

---

૬ રાજનગર અમદાવાદ; ૭ મેઘ-વાદળ; ૮ શોભત; ૯ ગૌ;
૧૦ આકાશના સ્થંભ સ્વરૂપ; ૧૧ ઘેરાં;

૯

નદીઓનાં મુખો મંહિ જ્યહાં ઉચ્છાલક પશ્ચિમસિન્ધુ ઉછાળે,
જ્યંહિ યાદવાભીની હિરણ્ય હજી ય શ્રી કૃષ્ણની ભસ્મ પ્રજાળે;
જ્યંહિ રૂક્મિણિનાં ઉરસ્વપ્ન ફળ્યાં, મહિમા શ્રી સુદામાનો બૂઝયો,
ઢળી [12]નાઘેર સારસશોભી, એ કૃષ્ણસુહાગી ગુર્જરી કુંજો.

૧૦

જ્યંહિ સાહસશૌર્ય વરે સુન્દરી, નરનારાયણી જ્યંહિ કુંડો,
જ્યંહિ જેસલતોરલ સાથ સૂતાં તેહ કુંજઝડીભર ઝુંડોઃ
વસુધાના વસ્ત્રથી લચ્યાં ને નમ્યાં શું વસન્તવિભૂતિનાં પુંજો,
ઉરભાવ સમી અમ એહવી સૌ ગુણગર્વી ગુર્જરી કુંજોઃ

—ન્હાનાલાલ.

---

૧૨ નાઘેર મહીની એક નવકે.

૭૪. અમ ભરતભૂમિ*

આપો એ આશીર્વાદ, સજનસજની હો !
ભાખો એ કલ્યાણમન્ત્ર, ભાગ્યજનની હો !
ચિરંજીવ–ચિરંજીવ હો !
અમ ભરતભૂમિ હો !

રસવન્તી પુષ્પવન્તી પુણ્યવન્તી હો !
સુફલવતી જીવનવતી આત્મવતી પ્રભુપનોતી હો !
અમ ભરતભૂમિ હો !

આપો એ આશીર્વાદ, સજનસજની હો !
પ્રેયસૂકોડથી અભિરામ, શ્રેયસૂત્રચ્યાની વિશ્રામ;
પ્રેમધામ, પૂર્ણકામ, ક્ષેમઠામ, ગુણગ્રામ હો !
પ્રજાપ્રજાની પાવનકારિણી;
પૃથ્વિભૂષણ ભવતારિણી;
ખંડખંડની ઉદ્ધારિણી,
મૃત્યુલોકની કલ્યાણિની હો !

જીવનસાફલ્યવન્તી, સ્રજનહેતુસિદ્ધિવન્તી;
વિરાટને કિરીટ તિલકટીલડી સમ હો !

ઇતિહાસના અનન્ત પરમ પૂર્ણિમા અમ હો !
મનુષ્યકુલની પ્રફુલ્લ નિત્યવસન્ત હો !
અમ ભરતભૂમિ હો !

ભાખો એ કલ્યાણમન્ત્ર, ભાગ્યજનની હો !
ગાઓ એ મહાકથા મનુષ્યમોહિની,
અહો ભારત કુલ !
બોલો એહ કાલાતીત યશના યશબોલ હો !
કોટિ કોટિ નરનાર ! ગાઓ એહ ગુણગાન:
એક મુખે, એક શબ્દે, એક ભાવે, ભારત કુલ !

—ન્હાનાલાલ.

---

* રાજર્ષિ ભરતમાંથી.

૭૫. અપભ્રંશ દૂહા*

ભલ્લા હુઆ જુ મારિઆ, બહિણિ મહારા કન્તુ;
લજ્જેજ્જં તુ વયંસિઅહુ, જઇ ભગ્ગા ઘરુ એન્તુ. ૧

જીવિઉ કાસુ ન વલ્લહઉ, ધણુ પુણુ કાસુ ન ઇટ્ઠુ ?
દોણ્ણિ વિ અવસર નિવડિઅહિં, તિણ સમ ગણઇ વિસિટ્ઠુ. ૨

અમ્હે થોવા રિઉ બહુઅ, કાયર એમ્વ ભણન્તિ;
મુદ્ધિ નિહાલહિ ગયણયલુ, કઇ જણ જોણ્હ કરન્તિ ? ૩

---

* આપણા દેશમાં ગુજરાતી ભાષા પહેલાં અપભ્રંશ ભાષા બોલાતી હતી, તેના આ પ્રસ્તાવિક દુહા છે. આ દુહા સિદ્ધરાજના વખતમાં પ્રચલિત હતા. જુઓ પરિશિષ્ટ क. અર્થ:—

૧. હે બહેન, મારા કંથ મરાયા તે ભલું થયું. જો ભાગીને ઘેર આવ્યા હોત તો હું સહીઅરોમાં લજાઇ મરત.

૨. જીવિત કોને વહાલું નથી ? ધન પણ કોને ઈષ્ટ નથી ? અવસર આવ્યે વિશિષ્ટ પુરૂષો બન્નેને તૃણસમ ગણે છે.

૩. અમે થોડા છીએ, રિપુઓ બહુ છે-એમ કાયર બોલે છે. હે મુગ્ધા ! ગગનતલમાં (જો), કે કેટલા જણ જ્યોત્સ્ના કરે છે.

મહુ કન્તહ બે દોસડા, હેલ્લિ ! મ ભંખહિ આલુ;
દેન્તહો હઉં પર ઉવ્વરિઅ, જુજ્ઝન્તહો કરવાલુ. ૪

જઇ ભગ્ગા પારક્કડા, તો સહિ મજ્ઝુ પિયેણ,
અહ ભગ્ગા અમ્હહ તણા, તો તે મારિઅડેણ. ૫

પુત્તેં જાએં કવણુ ગુણુ, અવગુણુ કવણુ મુએણ;
જા બપ્પીકી ભુંહડી, ચંપિજ્જઇ અવરેણ. ૬

હિઅડા જઇ વેરિઅ ઘણા, તો કિં અબ્ભિ ચડાહું !
અમ્હાહિં બે હત્થડા, જઇ પુણુ મારિ મરાહું. ૭

પાઇ વિલગ્ગી અન્ત્રડી, સિરુ લ્હસિઉં ખન્ધસ્સુ,
તો વિ કટારઇ હત્થડઉ, બલિ કિજ્જઉ કન્તસ્સુ. ૮

---

૪ હે સખિ, તું જાહેં બોલીશ મા, મારા કન્થને બે દોષ છે. દાન દેતાં મને ઉગારી છે—બાકી રાખી છે, અને ઝૂઝતાં તલવાર ઉગારી છે.

૫ જો શત્રુઓ ભાગ્યા હોય તો હે સખિ, મારા પિયુએ ભગાડેલા; જો અમારા ભાગ્યા હોય તો પિયુ મરાયા સમજવા.

૬ જો બાપીકી ભોંય બીજાથી ચંપાઈ જાય, તો પુત્ર જન્મ્યે ગુણ શું અને મુવે અવગુણ શું ?

૭ હે હઇડા, જો વેરી બહુ હોય, તો શું આભમાં ચડાવી દઉં ? અમારે પણ બે હાથ છે તે મારી ને મરશું.

૮ પગમાં આંતરડું વળગી રહ્યું છે ને ખાંધપર શિર લચી રહ્યું છે. તો પણ હાથ કટારી ઉપર છે ! એવા કન્થને વારી જાઉં !

૭૬. આરતી

જય જય માતૃભૂમિ, મા જય જય માતૃભૂમિ:
ગુણ તારા નિત્ય ગાઈ, નમીએ ચરણચૂમિ.
જય જય માતૃભૂમિ.

તુજ કિરીટ[1] સ્વરૂપ, નંદનવન રાજે–મા નંદન૦
ભાલ પ્રદેશે તારા, શીખ પ્રજા છાજે.
જય જય માતૃભૂમિ.

ક્ષત્રિય વીરનો વાસ, ઉભરે ઉર ક્ષેત્રે[2]–મા ઉભરે૦
સદૈવ તારે કાજે, પડતા રણક્ષેત્રે.
જય જય માતૃભૂમિ.

તુજ દેશાવલિ રૂપ, હીમગિરિ શોભે–મા હીમગિરિ૦
વિશ્વે અતિ વખણાઈ, જગનાં મન લોભે.
જય જય માતૃભૂમિ.

બંગ અને ગુજરાત, બેલડીએ તપતાં–મા બેલડીએ૦
સાહિત્યે, વિજ્ઞાને, સહુ પહેલાં ધપતાં.
જય જય માતૃભૂમિ.

---

૧ તાજ, ૨ રજપૂતાના.

સિંધ, કચ્છ, સૌરાષ્ટ્ર, સત્વ રૂપ તારાં—મા સત્વ૦
ઉદ્યોગે, વ્યાપારે, સૌન્દર્યે સારાં.
જય જય માતૃભૂમિ.

મહારાષ્ટ્ર, મદ્રાસ, દૃઢ[3] ઉદયગામી[4]—મા દૃઢ૦
સબળ, શ્રેષ્ઠ બુદ્ધિયુત, સ્થંભ જોડ નમી.
જય જય માતૃભૂમિ૦

હૈયે હાર સ્વરૂપ, ગંગા ને યમુના—મા ગંગા૦
કટિ[5] આભૂષણ જેવા, આબુ, વિંધ્ય ભલા.
જય જય માતૃભૂમિ.

અમાપ અર્ણવ નીર[6] તુજ ચરણો ધોતાં—મા તુજ૦
શુભ શિરછત્ર સ્વરૂપે, ગિરિરાજ સ્હોતા.
જય જય માતૃભૂમિ.

સુજલાં સુફલાં માત! સુધર્મની ધાત્રી[7]—મા સુધર્મ૦
હજીએ તું એની એ છે જગને ખાત્રી.
જય જય માતૃભૂમિ.

અહી પ્રતિજ્ઞા આજ, તુજ મુક્તિ માટે—મા તુજ૦
સ્વરાજ્ય મંત્રો જપશું, સહુ શિરને સાટે.
જય જય માતૃભૂમિ.

—સીતારામ શર્મા.

---

૩ જોડ, ૪ ઉદય પંથે ગમન કરનાર, ૫ કેડના ૬ હિન્દી મહાસાગરનાં, ૭ ધાવ–ધારણ કરનાર.

परिशिष्ट क

૧. ભારતદેશ*

જગમાં સ્વર્ગ અમારો દેશ.
ભારતનું શુભ નામજ લેતાં,
ઉપજે પ્રેમ વિશેષ. જગમાં.

નિર્મળ નીર વહે ગંગાનું,
પીતાં જાય ક્લેશ;
દાતા કર્ણ સમાન થયા,
ગુણ ગાય સદાય સુરેશ. જગમાં.

હિમગઢ ઉપર રક્ષા કરવા,
નિશદિન વસે મહેશ;
દક્ષિણ દિશમાં સ્વર્ગ ભૂમીનું,
રક્ષણ કરે રમેશ. જગમાં.

* જુઓ પૃષ્ટ ૩૭

જગ દુઃખ હરવા જગનાથપુરીમાં,
વસતા શ્રી જગદેશ;
પશ્ચિમમાં મનમોહન મૂર્તિ,
નંદ કુંવર ઋષિ કેશ. જગમાં.

જગસુખ માટે પરબ્રહ્મ પ્રગટયા,
જ્યાં શ્રી અવધેશ;
ૐકાર વર્ણવે શું મહિમા,
પાર ન પામે શેષ. જગમાં.

—ૐકારનાથ.

---

૨. ભારત છે સ્વદેશ

અમારો આ ભારત છે સ્વદેશ.
ત્રિવેણી સંગમ તુર્યા નર્મદ,
ચેતન પૂર્ણ પ્રદેશ. અમારો.

પ્રણવ સ્વરૂપ પ્રેમાર્ણવ જ્યોતિ,
બહુ દિશ છે વરૂણેશ;
હીમાચળ તુર્યા દિશ મધ્યે,
જનની શાન્ત નિર્દેશ. અમારો.

અખંડ અવિચળ અદ્વૈત જ્યોતિ,
નિશાપતિ ને દિનેશ;
માતૃ ઉછંગે તેત્રીશ કોટી,
દેવ રમે હર હમેશ. અમારો.

જ્ઞાનાંજનમય નિજરૂપ દર્શન,
ભેદ ન જ્યાં લવલેશ;
હિંદુ મુસલમીન યવન પારસી,
પય પીતા અસુરેશ. અમારો.

રત્ન સમું નિજ હય રવિકુલ છે,
મણીસમ શશી વંશેશ;
ચિંતામણીસમ બ્રાહ્મણ નિવસીત,
ધન્ય જનુની મમ દેશ. અમારો.

જનની પરાધીન મેહેલે વસીયા,
નેહેરૂ ધર્મ વિશેષ;
અર્થ દાસ અરૂ કામ લાલાજી,
મોક્ષ ગાંધી જ્ઞાનેશ. અમારો.

બ્રહ્મીભૂત ટીલક અંતરીક્ષે,
દેતા અમી ઉપદેશ;
ઉત્તિષ્ટત જાગ્રત જન સેવો,
ઉદય ઉન્નતિ શેષ. અમારો.

સર્વ દિશથી સ્વતંત્ર રહેવા,
સ્વમાતૃ સેવક વેષ;
સ્વમાન જાણી સહનશીલતા,
અહિંસામય ઉદ્દેશ. અમારો.

અનન્યનતા એ અસહકારને,
જાણો દૃઢ હ્રદયેશ;
પૂર્ણ વિનાયક નિજ સામ્રાજ્યે,
સ્વરાજ્ય એ અવશેષ. અમારો.

—પૂર્ણાનંદ.

૩. મેરા વતન વોહી હય*

વહતી જહાંમેં ગંગા યમુનાકી સ્વચ્છ ધારા,
ઋષિયોંને જિસકે તટપર ઇશ્વરકા થા વિચારા;
પૈદા હુએ જહાંપર શંકર સે બ્રહ્મચારી,
વિદ્યા કે બલકે જિસકે માને હૈ સૃષ્ટિ સારી;
મેરા વતન વોહી હય મેરા વતન વોહી હય.

સિયારામકી હો ભક્તિ તુલસીકા હો દૈવી ગાના,
હુએ સૂર ભી યહીં પર જીન કૃષ્ણ યશ બખાના;
ભારતકી ગોદ મેંસે બડે શૂરવીર ભાઇ,
રણભૂમિમેં જિન્હોને થી વીરતા દિખાઈ;
મેરા વતન વોહી હય મેરા વતન વોહી હય.

હૈ સત્ય યહ સંદેશા કુછ દુઃખ નહિ રહેંગે,
સબ ભારતીય મિલકર પ્રસન્ન હો કહેંગે;
ભારત વતન હમારા ભારત વતન હમારા;
મેરા વતન વોહી હય મેરા વતન વોહી હય.

---

* જુઓ પૃષ્ટ ૭૨

૪. આકે હિન્દ+

[૧]

અય હિન્દભૂમિ તારો મહિમા દિગન્ત ગાજે,
રેલી અમાનિધિ કૈં કુદરત તને નવાજે;
તુજ ભાલપટ સનાતન સૌન્દર્ય તેજ રાજે,
જોડી જગે નીરખતાં તારી જડે ન આજે;
પ્રતિ પ્રાતઃ બાલભાનુ તુજ આરતિ ઉતારે,
હિમાદ્રિ કેશ તારા કિરણો થકી સમારે.

[૨]

સંસ્કૃતિ–પૂર અહિંથી ફેલ્યાં દિશાએ ચારે,
ચીન અર્બને કિનારે ચેતન અજબ પ્રસારે:
આલમ બધી છવાઇ અજ્ઞાન અંધકારે,
અમ ભૂમિ દીપ રહાઇ, દોરે ભૂલ્યાંને દ્વારે;
ગ્રીસે ન સંસ્કૃતિની જોતાં જડે નિશાની,
ત્યારેય હિન્દઆંગણુ રેલી ઉષા યુવાની.

[૩]

પુરાણુ દેવભૂમિ કીધ ગૌતમે યશાળી,
તજી દેશ સરમદે નિજ અહીં દેહને પ્રજાળી:

+ જુઓ પૃષ્ટ ૮૪

પોષી પ્રજાત્વ પ્રીતે કૈં અકબરે ઉજાળી,
સિંચી રુધિરે રાણે સુરવાડી આ રસાળી;
આ ભૂમિની સમાધે શૂરવીર સૌ સૂતા છે,
ખંડેર અસ્થિ જેનાં અમ અણુમૂલી મતા છે.

[૪]

ખંડેર જીર્ણ એ કૈં શૂરકીત કવે છે,
જેનાં અમારી રગ રગ ઉન્હાં રુધિર વહે છે;
દેવો ચઢી વિમાને હજી એ ધ્વનિ શ્રવે છે,
એ કીર્તિઘોષ હજીયે અમ કાનમાં રવે છે;

કશ્મિર શું ન દાખે કંઇ સ્વર્ગરંગ હજીયે ?
વહતી શું ન પ્રતાપી પુનિત ગંગ હજીયે ?

[૫]

માધુર્ય ને મૃદુતા એનાંએ ફૂલફળોમાં,
કરતા કલા કલાપી આજે યે જંગલોમાં;
ઘન વીજના કડકા એના એ વાદળોમાં,
પણ વ્યાપી રહી શિથિલતા અમ દિલની ચળવળોમાં;

એની એ સંસ્કૃતિ કૈં દેતી પ્રકાશ અમને,
વ્હાલું વતન રહ્યું નહિ, વ્હાલો વિનાશ અમને.

[૬]

વરસોથી વામ વિધિઃ પલટી સ્થિતિ અમારી,
પૃથ્વી પટે ભુંસાઇ જે જે સ્મૃતિ અમારી;
પૂરી થઇ હજી નહિ ધન નિન્દ જે અમારી,
શબ રામ કફન વિનાની ભૂમિ હિન્દ જે અમારી:
જેનાં ખૂબી ખજનના ઉલટા વહી રહ્યા છે.
કમભાગ્ય વારસો કૈં ગાફેલ સૂઇ રહ્યા છે.

[૭]

વિભુ ! દેશપ્રેમજ્યોતિ, હદ થઈ, હવે જગાવો,
ભૂલ્યા બધિર કાનોમાં મંત્ર કંઇ સુણાવો:
ચેતનવિહીન ખોખાંઃ ચેતન અજબ સ્ફુરાવો,
આ ભસ્મરાશિમાંથી ચીણગારી કંઇ ઉડાવો:
વ્હાલું વતન સમાયે, નયનોમાં તાર થઇને,
શિરમાં ખુમારી થઇને, દિલમાં કરાર થઇને.

[૮]

ફુલબાગ શોખીનોને ફુલથી લગન મુબારક !
રંગે રસિક જનને રસનાં ઝીલન મુબારક !
બુલબુલને ગુલ મુબારક ! ગુલને ચમન મુબારક !
બેલી વિનાના અમને વ્હાલું વતન મુબારક !

નન્દનવને આ ખીલશે અમ ઉરપ્રફુલ્લ કળીશું !
જે જનની અંક ઝુલ્યા તે અંકમાં ઢળીશું !

[૯]

ભોજન ભૂખ્યાંને: અમને વ્હાલાં છે નૂર વતનનાં,
નયનોની રોશની એ, સુખ સત્ય એ જીવનનાં;
જળહળ ઝગે છે જ્યોતિ રગરગ એ પ્રેમઅગનનાં,
વ્હાલા કુસમસમ છે કાંટા યે આ ચમનના;
છે ચર્ણધૂલિ જેની અમ ભસ્મ–લેપ તનને,
મરીને અરે ! ચઢીશું પ્યારા વતન–કફનને.

---

૫. જય સ્વદેશ ! જય સ્વરાજ્ય !*

જય સ્વદેશ !
જય સ્વરાજ્ય !
જય સ્વદેશ ! પ્રજા સમાજ !
જય સ્વદેશ ! જય સ્વરાજ્ય !

ઉજ્જ્વલ પરમાત્મ રાજ્ય:
સર્વ હિત ભર્યું સામ્રાજ્ય:
સ્વેચ્છાનું સ્વસ્થ રાજ્ય !
જય સ્વદેશ ! જય સ્વરાજ્ય !

અંતરે એકજ અવાજ:
એક આદેશ એક સાધ્ય:
જન્મ દેશ જીવિત તાજ !
જય સ્વદેશ ! જય સ્વરાજ્ય !

દેશ દાઝ: દેશ કાજ:
દેશ બંધુતાની લાજ:
પ્રેરો પ્રભુ દેશ આજ !
જય સ્વદેશ ! જય સ્વરાજ્ય !
જય પ્રભુ ! પ્રજા સમાજ :
જય સ્વદેશ ! જય સ્વરાજ્ય :

—લલિત.

---

* જુઓ પૃષ્ઠ ૨૬૮

૬. દૂહા.*

(અપભ્રંશ દૂહાનું ભાષાન્તર)

ભલું થયું જે રણુ પડયા, બ્હેની મારા કંથ
રાગીમાં લજ્જાઇ મરત, હત નાઠા ઘર પંચ. ૧

જીવન વહાલું ન કોણને, ધન કોને નહિ ઇષ્ટ
બન્ને અવસર આવતાં, તૃણ સમ ગણે વિશિષ્ટ. ૨

અમ તો થોડા રિપુ બહુ, કાયર એમ ભણે
ગોંડી, ઊંચે જો ગગન, કેટલા અજવાળે. ૩

બે દોષો મુજ કંથમાં. સખિ મ તું બોલે આળ,
દેતાં મને ઉગારી ને, ઝૂઝન્તાં કરવાલ. ૪

જો ભાગ્યાં દળ પારકાં, તો સખિ મુજ પિયુએ,
જો ભાગ્યાં હોય આપણાં, તો રણુ પિયુજી પડયે. ૫

પુત્રે જાયે કવણું ગુણુ, અવગુણુ કવણુ મુવે,
બાપીકી કદી ભોંય જો, ચાંપી ગઇ અવરે. ૬

હઇડા જો વેરી ઘણા, તો શું આભ ચડું,
અમને યે બે હાથ છે, મારી અને મરશું. ૭

પાયે આંતર વળગીઉં, શિર લચિયું છે ખન્ધ;
તોયે હાથ કટારીએ, વારી જાઉં એ કન્થ. ૮

* જુઓ પૃષ્ટ ૨૫૯.

7. The Poet and Liberty*

The Poet—"Thy Birthplace—
where, young Liberty?"
Liberty—"In graves, 'mid heroes'
ashes."

The Poet—"Thy Dwelling—where,
sweet Liberty?"
Liberty—"In hearts, where free
blood dashes."

The Poet—"Thy best hope—where,
dear Liberty?"
Liberty—"In fast upwinging time."

The Poet—"Thy first strength—
where, proud Liberty?"
Liberty—"In thine oppressors' crime."

---

* જુઓ પૃષ્ઠ ૧૦૯

The Poet—" Thy safety-where, stray Liberty ?"
Liberty—" In lands where discords cease."

The Poet—" Thy glory—where, bright Liberty ?"
Liberty—" In Universal peace."

—ERNEST JONES.

8. The Nation's Task

For Centuries the Nation's
millions slept;
At last they wake, they see,
they cry;—
" Freedom must be saved or Orient's
ancient Nations die."

From cities and hamlets and
hoary hermitages,
From fiery Mussulmans and
mild men of the Aryan Race,
Comes Freedom's cry with new
devotion to India's cause.

It is the cry of Comrades who
forget the feuds of yesterday
And stand together for Faith
and Fatherland.

This cry is the message of
India's long exile;
This cry is the speech of her
sorrows, her nights of pain.
Not ours only, the cry hath come
from the great God-heart;
I hear it in birds and flowers
and trees,
In the Sindhu immortal and
the surge of the Sea;
I read it in the Star that gazes
with golden eye,
And sing it at the Master's feet:—
" Freedom must be saved or
Orient's ancient Nations die."

Freedom's Flag they bore and
lifted high,—
Socrates and Jesus and St.
Joan of Arc,
And Mahomed the Praised,
and Mazzini, Mansur,
And many more—God's Rebels—
in East and West.
With bleeding hearts they bore it
on the world's rough road,

Silent in the midst of lies,
Calm in the midst of tumult,
strong under every strain,
And worshipping the Beautiful
in bitter struggle and pain.

'Tis the Banner of the Immortals !
It calls us through the din and
the dark of to-day;
It calls us to prove our manhood
in the strength of the Pure
and the Meek !
It calls us to a new consecration,
To make life an oblation,
To seek not greatness but the
Service of the Nation.
To adore Allah the Merciful
midst struggle ond strife;
So may the people enter into
Freedom and Life.

—T. L. VASVANI.

9. Teach us how to Die

Every wrong that in them smarts,
God, we enter our last fight;
Thou dost see our cause is right;
Make us march now in Thy sight
On to victory.

Let us not Thy wrath deserve
In the sacred cause we serve,
Let us not from danger swerve,
Teach us how to die.

Death for some is in reserve,
Before our flag can fly,
All the agony of years,
All the horrors, all the fears,
Martyrs' blood, survivers' tears;
Now we offer Thee.

As an endless holocaust
For the freedom we have lost,
God restore it, tho" the cost
Greater still must be,
Let Thy grace attend our host,
Give us victory.

See, we open our own hearts,
Every wrong that in them smarts,
Every secret pain that starts,
We, too, offer Thee.

Every dearest hope's decease,
Every fear that rocks our peace,
Every cross with pain's increase,
Burthened tho' we be;
Sacrifice that shall not cease
Till our land be free.

Thou holdest freedom in Thy hand;
Thou canst liberate our land;
Hear us; yield our one demand—
Ireland's liberty.

We ask not her chains to rive
And the sacred deed survive,
That we may rejoice alive
In her victory.

We but ask that she shall thrive,
And rest our fate with Thee.
We know not what must befall
Marching at our country's call;
Make us strong who must yield all
That She may not die.

Those who will survive the fight,
Still attend them with Thy Light,
Then our hope in darkest night,
Then our guardian be—
And hold our dear land in Thy sight
Erect, firm and free.

—TERENCE MACSWINNEY.

---

10. The Awakening

There is a call to the Nations of the East,—
It is the Voice of God!
Awake, awake, the night is past,
ye sleeping ones!

Arise, arise, lift up your heads,
ye dreaming ones!

Your ancient glory shall return,
And your high star of destinis more
brightly burn!

There is a call to the Nations of the East,—
The Voice has sounded forth!

Japan's bright isles first flashed its
message o'er the sea,
Himalaya's snows caught up the
gleam exultingly,
Southward it lights all Hindustan,
And fires the soul of chivalry in old Iran.

There is a call to the Nations of the East,—

'Shew forth your Righteousness!'
Give to each brother every due
of brotherhood,
Give to each sister noblest meed
of womanhood.

So shall the Motherland be strong,
To struggle for the right and
overthrow the wrong!

There is a call to tha Nations of the East,—
Put trust in God and Truth!

Then, like her own strong mountains,
all unmoveable,
Resting on sure foundations, unassailable,
A Greater Asia shall arise,
Her foot set firm on earth, her head
above the skies.

C. F. Andrews.

परिशिष्ट ख

વર્ષવાર અનુક્રમણિકા

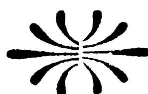
[બાકીનાં ગીતોની તારીખ મળી શકી નથી.]

શુદ્ધિપત્ર

પૃષ્ટ	કડી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૬	૨૦	સમયે	સમ્યે
૯	૨	ધાત્રી	ધાત્રો
૧૨	૪	દેશકી	દેશટી
૧૨	૭	ગરિત્	તડિત્
૧૩	૫	ઓ લા	ઓ મા
૧૩	૬	દેશે તેન	દેશેતે
૧૬	૧	શત્ર	સત્ર
૨૭	૯	આતકે	આતંકે
૩૬	—	૩. કર્મયુગ	૨. કર્મયુગ
૫૪	૯	અકયકી	ઐકયકી
૧૫૧	૧૨	ઘર	ઘરબાર
૧૬૧	૯	સતાનો	સંતાનો
૧૬૩	૧	હારા	મ્હારા
૧૮૨	૧૨	કેસર રંગ્યા	કેસર રંગ્યાં
૧૯૧	૮	ભારત માતા !	ભારત માત
૧૯૨	૧	સિહતણાં	સિંહતણાં
૧૯૫	૧	કાણ્	કોણ
૧૯૫	૧૧	છાટાં	છેટાં
૨૦૧	૧	સા	સૌ
૨૧૦	૧૨	અકયથી	ઐકયથી
૨૧૫	૪	ગુથેલ	ગુંથેલ

અસહકારની ગીતા

મહાત્મા ગાંધીજીના યંગઇન્ડિયા અને નવજીવન-માંના સર્વોત્તમ લેખો અને ભાષણોનો અપૂર્વ સંગ્રહ. સંગ્રહકર્તા, ઇન્દુલાલ કનૈયાલાલ યાજ્ઞિક. પૃષ્ઠ ૮૮૦.

સાદું પૂંઠું	રૂા. ૨—૮—૦
કપડાનું પૂંઠું	રૂા. ૨—૧૨—૦
ચામડાનું પૂંઠું	રૂા. ૩—૦—૦

યુગધર્મ ગ્રન્થમાળાના ગ્રાહકને રૂા. ૦—૮—૦ ઓછા. ગ્રન્થમાળાનું લવાજમ રૂ. ૬—૦—૦. યુગધર્મ માસિકના ગ્રાહકને રૂ. ૫—૦—૦. આજે જ મંગાવો.

યુગધર્મ કાર્યાલય,
અમદાવાદ.

પરિશિષ્ટ ગ.

એવા ગાંધી ગુજરાતે ઉતર્યા રે!

એવા ગાંધી ગુજરાતે ઉતર્યા રે;

એનું સૂકું શરીર જાણે લાકડી રે,
માંહે જોરાવર છે જીવ--એવા૦ ૧

એ તો જાણે પોચા પોચા વાણીઆ રે,
માથે લીધું ભડવીરનું કામ—એવા૦ ૨

પહેલા ઝૂઝયા આફ્રીકા દેશમાં રે,
જેણે હિન્દીને આપ્યું માન—એવા૦ ૩

એ તો મોટા બેરિષ્ટર બોલવે રે,
એનું નામ મુલક મશહૂર—એવા૦ ૪

એ સામા થયા સરકારને રે,
એણે જોયા તુરંગ દરબાર—એવા૦ ૫

ત્યાંથી આવ્યા સ્વદેશ વેર લાવવા રે,
નાંખ્યો ગુજરાતે મુકામ—એવા૦ ૬

જોયો દેશ બધો ગુલામનો રે,
એને લાગી ગયું દિલમાંય—એવા૦ ૭

એણે લીધી પ્રતિજ્ઞા આકરી રે,
સુધારૂં કે ટાળું સરકાર—એવા૦ ૮

એણે ઘેર ઘેર રેંટીયા મોકલ્યા રે,
લેવા સૂતરને તાંતણે સ્વરાજ—એવા૦ ૯

ખાનદાની ખાદીમાં છે ભલી રે,
પોતે પહેરી કર્યું પુરવાર—એવા૦ ૧૦

એણે કીધા કરાવ કોંગ્રેસમાં રે,
લેવા શાન્તિમય માર્ગે સ્વરાજ્ય—એવા૦ ૧૧

એણે સાચી તપાસી નાડ દેશની રે,
આપ્યું ઓસડ એક અસહકાર—એવા૦ ૧૨

એણે ઢેડ ભંગીને હૈયે ચાંપીયા રે,
ટાળ્યું હિન્દુ મુસલમાન વેર—એવા૦ ૧૩

એણે સત્ય સનાતન પાડ્યા રે,
સ્વાવલંબે વિજય ખરો થાય—એવા૦ ૧૪

એણે છોડી લડાઇ બધી દેહની રે,
આત્માથી જગ જીત થાય—એવા૦ ૧૫

એણે દમ્યા અસુર બધા દિલના રે,
સાધી સાચો આત્મ અસહકાર—એવા૦ ૧૬

એણે સાદાઇ શીખવી દેશને રે,
ચાહ, દારૂ કરાવે દૂર—એવા૦ ૧૭

માથે ધોળી ટોપી ને ધોળાં કુડતાં રે,
ગણ્યો ભારત સૈનિક વેશ—એવા૦ ૧૮

એણે યોજ્યો સ્વરાજ્ય કેરો વાવટો રે,
માંહે રેંટુડો રૂડો લ્હેરાય—એવા૦ ૧૯

એ તો જાણે સોનીડો દેશનો રે,
નવજીવન તણો ઘડનાર—એવા૦ ૨૦

એનું નામ મોહન કામ એમનું રે,
ભાવી ભારતનો રચનાર—એવા૦ ૨૧

લોક વાટ જુએ પ્રભુ આવશે રે,
નવ જાણે આવ્યો આવનાર—એવા૦ ૨૨

એતો ભારત સૂરજ ઉગીયો રે,
જેણે તેજ જગત અંજાય—એવા૦ ૨૩

એનો ધન્ય જનમ ધન્ય જીવવું રે,
માતાએ ઉપાડ્યો ધન્ય ભાર—એવા૦ ૨૪

એનો મોંઘો આદેશ લોક ઝીલતાં રે,
બોલી ભારતનો જયકાર—એવા૦ ૨૫
